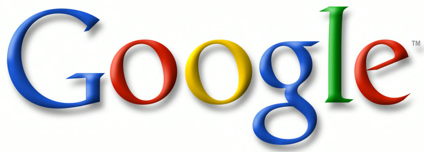

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

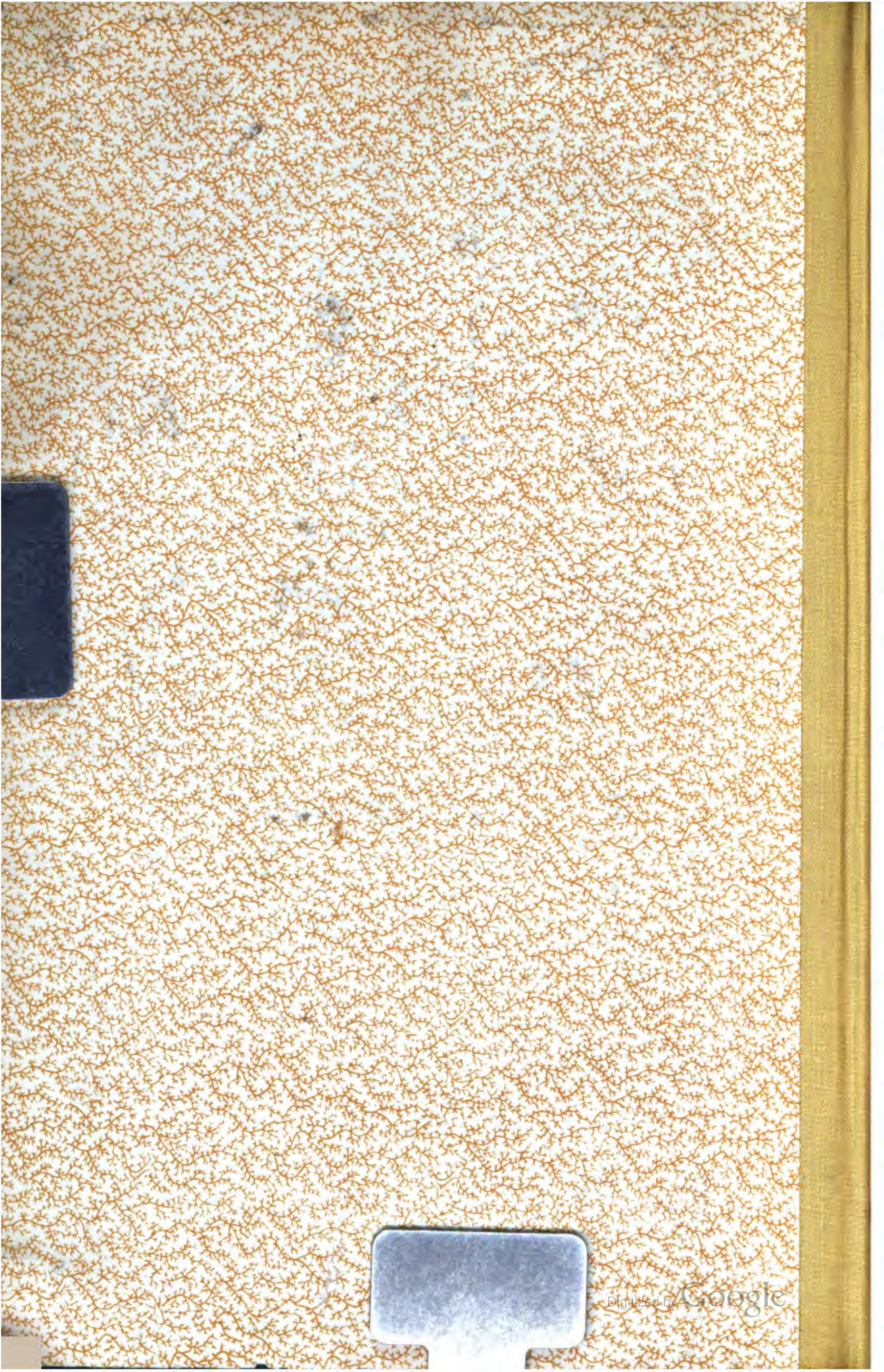
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

Digitized by Google

Copenha
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

KØBENHAVNS KOMMUNALE FORHOLD.

UDGIVET I ANLEDNING AF
UDSTILLINGEN I STOCKHOLM
MDCCCXCVII

Digitized by Google

Digitized by Google

Copenhagen (Denmark)

KØBENHAVNS KOMMUNALE FORHOLD.

SAMLET OG UDGIVET

I ANLEDNING AF

UDSTILLINGEN I STOCKHOLM I AARET 1897

PAA KØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSES FORANSTALTNING.

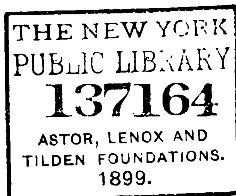
KØBENHAVN.

DET NORDISKE FORLAG.

BOGFORLAGET: ERNST BOJESEN.

1897.

Digitized by Google

Fremstillingen i nærværende Skrift af de forskellige kommunale Administrationsgrenes Virksomhed skyldes i Hovedsagen de paagældende Embedsmænd. Iøvrigt er Skriftets Samling og Redaktion væsenligst foregaaet ved Statistisk Kontor.

Københavns Magistrats 1ste Afdeling i Maj 1897.

København. — Græbes Bogtrykkeri.

Digitized by Google

Indholdsfortegnelse.

Digitized by Google

Digitized by Google

København.

Nogle statistiske Oplysninger om Stadens topografiske Forhold, Befolkningen, Erhvervslivet, Trafikvæsenet, Skolevæsenet m. m.

København, Danmarks Hovedstad, har en for sin Skønhed kendt Beliggenhed ved Sundet, en af Hovedfærdselsaarerne for Verdenshandelen, og ved Kalvebodstrand, der adskiller Sjælland fra den 1 □ Mil store Ø Amager. Den langt større Del af Staden ligger paa Sjællands Østkyst, en mindre Bydel, Kristianshavn, paa Øen Amagers Nordvestpynt. Af de 4,140 Td. Land*) eller c. $^{2}/_{5}$ □ Mil, som Byens Areal udgør, falde 440 indenfor den ældre Voldlinie, 610 udgøres af det i de sidste Decennier omdannede Voldkvarter, heri indbefattet Søerne, medens Forstæderne indtage 2,260, Kristianshavn 760 og Frihavnskvarteret 70 Td. Land. Frihavnen er en Nyskabning fra de allersidste Aar, anlagt i Henhold til Lov af 31. Marts 1891 for Københavns Havnevæsens Regning, hvorimod Pakhuse, Skure, Kraner, Lade- og Rangeringsspor m. m. ere tilvejebragte gennem privat Initiativ ved Dannelsen af «Københavns Frihavns Aktieselskab.»

København udgør sammen med Frederiksberg, Sundbyerne og Utterslev, socialt og økonomisk set, en Enhed;

---

*) 1 Td. Land = 0,5516 Hektarer.

Digitized by Google

men hver af de 4 Byer ere dog selvstændige Kommuner. Hvor det ikke udtrykkeligt bemærkes, har den følgende Fremstilling kun Hovedstaden og ikke de omgivende Byer for Øje.

København frembyder udmærkede Betingelser som Anløbssted for Skibe. Den gamle Havn med de dertil hørende Kanaler har et Areal af 6,845,000 □ Fod*) med en Dybde af indtil 26 Fod og en Bolværksstrækning af c. 2½ Mil.**) De nylig anlagte Frihavnsbassiner bedække en Flade af 2,500,000 □ Fod, hvoraf over Halvdelen med 30 Fods Dybde. Bolværkernes Længde udgør lidt over ½ Mil.

Hovedstadens Befolkning efter Folketællingen d. 1. Februar 1895 var 333,835, samtidigt med at hele Landets Befolkning anslaas til c. 2,256,000. København er Europas relativt største Hovedstad. Regner man yderligere Befolkningen i Frederiksberg, Utterslev og Sundbyerne med, naar man et Indbyggerantal paa c. 408,000. Efter den første Beregning har København med Hensyn til Indbyggerantallet kun c. 20 europæiske Byer foran sig, efter den anden en halv Snes til, men i begge Tilfælde maa den regnes blandt vor Verdensdels Storbyer. Ved Begyndelsen af 1897 kan Københavns Indbyggerantal anslaas til c. 343,000, der, hvis de omgivende Kommuner tages i Betragtning, stiger til c. 424,000.

Et Nutidsfænomen, som København har tilfælles med saa mange andre store Stæder, er dette, at Folkemængden aftager i den indre By, der i stigende Grad omdannes til Forretningskvarter, medens den bosiddende Befolkning søger ud til Forstæderne, der udvikle sig med rivende Hast.

---

*) 1 Fod = 0,3137 Meter.
**) 1 Mil = 24,000 Fod.

Digitized by Google

I Løbet af en Menneskealder, fra 1860—95, er Indbyggerantallet i de gamle Kvarterer af den indre By (Kristianshavn ikke medregnet) aftaget fra 114,000 til 88,000; til Gengæld har der saa rejst sig hele nye Kvarterer, saaledes Gammelholm indenfor de gamle Voldgrænser med c. 8,000 og Voldkvartererne med c. 42,000 Beboere, og i samme Tidsrum er Forstædernes Befolkning tiltaget fra 24,000 til 175,000 og Indbyggertallet i Frederiksberg, Utterslev og Sundbyerne, hvilke Byer paa en vis Maade maa regnes med blandt Forstæderne, voxet op fra en halv Snes Tusinde til mellem 70,000 og 80,000.

Københavns Udvikling er foregaaet i Spring. Holder man sig til det 19de Aarhundrede og deler Tidsrummet mellem den første og sidste Folketælling i to omtrent lige store Tidsrum, 1801—45 og 1845—95, er Befolkningen i det første steget fra c. 101,000 til 127,000 eller med omtrent en Fjerdedel; i det anden fra 127,000 til 334,000 eller mere end 1½ Gang fordoblet. Stigningens relative Styrke i de to Perioder kan udtrykkes ved en gennemsnitlig aarlig Befolkningstilvæxt paa henholdsvis c. ½ og c. 2 pCt.

Betragter man imidlertid de 50 Aar, der gaa forud for Folketællingen d. 1. Februar 1895, noget nærmere, viser det sig, at Befolkningen indenfor dette Tidsrum ingenlunde er tiltaget jævnt. Perioden fra 1845—55, der omfatter den første slesvigske Krig, udviser en gennemsnitlig aarlig Befolkningstilvæxt paa c. 1¼ pCt.; men denne stiger til c. 1½ pCt. i 1855—70, til c. 2½ pCt. i 1870—80, til c. 3½ pCt. i 1880—85. Dermed er Kulminationen naaet, og den aarlige Befolkningstilvæxt gaar nu hurtigt tilbage til c. 2¼ pCt. i 1885—90 og lidt over 1¼ pCt. i 1890—95.

Befolkningstilvæxten afhænger som bekendt af Fødslernes Overvægt over Dødsfaldene samt Indvandringsoverskuddet. For de 25 Aar, som gaa forud for Folketællingen

Digitized by Google

1895, oplyses disse Forhold ved følgende Tal, der ikke indbefatte Dødfødsler:

	1870—79	1880—84	1885—89	1890—94
Antal Fødsler	68,884	47,683	53,930	51,826
Aarligt Gennemsnitstal p. m. af Befolkningen	33,1	37,0	36,8	32,1
Antal Dødsfald	51,859	30,208	32,812	34,587
Aarligt Gennemsnitstal p. m. af Befolkningen	24,9	23,6	22,1	21,1
Indvandringsoverskud	36,534	27,729	11,687	3,737
Aarligt Gennemsnitstal p. m. af Befolkningen	17,8	26,7	7,9	2,8

De anførte Tabeller give Nøglen til Forstaaelsen af Tilvæxtforholdene i det forløbne Fjerdedels Aarhundrede. Det er de varierende Fødsels- og Indvandringsoverskud, der bringe Befolkningsbarometret til at svinge. Den store Tilvæxtprocent i 1880—84 skyldes saaledes et Sammenstød af et stort Fødselsoverskud med en overordentlig stærk Indvandring. Omvendt har Folketallets ringe Væxt i 1890—94 sin Aarsag i en Aftagen i Fødslerne i Forening med en næsten fuldstændig Standsning i Indvandringen. Under de ovenstaaende Tal er, som omtalt, ikke medtaget Dødfødsler, der i de senere Aar udgøre mellem 2 og 3 pCt. af samtlige Fødte. Dette Forholdstal er i Tidens Løb blevet bedre, vel væsenligst paa Grund af den moderne Fødselsvidenskabs Sejrvindinger. Til Oplysning meddeles, at fra 1860—64 til 1890—94 var Antallet af Dødfødsler kun steget nogle faa pCt., medens samtidigt det hele Fødselstal var voxet til omtrent det dobbelte. Af samtlige Fødsler vare i 1890—94 c. 20,9 pCt. uægte, et abnormt stort Tal, selv om man sammenligner det med Procenttallet for hele Danmark, der som bekendt er temmelig højt

Digitized by Google

og i den nævnte Periode udgjorde 9,5 pCt., men derved maa dog erindres, at Fødselsstiftelsen, der er beliggende i Hovedstaden, modtager fødende Kvinder fra hele Landet og navnlig fra de København nærliggende Distrikter.

Medens Fødselshyppigheden svinger stærkt fra Periode til Periode, har Dødeligheden vist sig mere konstant og i det Hele været jævnt aftagende. Blandt Dødsaarsagerne maa nævnes Lungesvindsot (omtrent 10 pCt.), Lungebetændelse, Kræft og Kolerine hos Smaabørn. I de senere Aar er Influenza optraadt som udbredt Epidemi — i 1895 blev der saaledes til Lægerne anmeldt 13,563 Tilfælde — men denne Sygdom har dog krævet forholdsvis faa Ofre, i det nævnte Aar saaledes knap 1 pCt. af samtlige Dødsfald.

Til Oplysning om Københavns Fødselshyppighed og Dødelighed i Sammenligning med andre store Byer anføres følgende Gennemsnitstal for Aarene 1894—95, derunder ikke indbefattet Dødfødsler:

	Af 1000 Indbyggere			Af 1000 Indbyggere	
	fødtes	døde		fødtes	døde
Gøteborg	29,2	17,8	Berlin	27,1	19,0
Kristiania	33,8	17,8	Paris	24,5	20,8
Stockholm	26,8	18,5	München	34,7	24,8
London	30,8	18,8	St. Petersborg	31,6	30,1
København	30,8	18,8			

Som det vil ses, indtager København med Hensyn til Dødeligheden en ret gunstig Stilling; den staar vel tilbage for de to andre skandinaviske Hovedstæder, men kommer i Række med London, er gunstigere stillet end Berlin og Paris og kommer langt forud for Byer som München og St. Petersborg. Naturligvis er der en nøje Forbindelse mellem Fødslernes og Vielsernes Hyppighed. For hver 1000 af Befolkningen viedes der gennemsnitlig om Aaret 9,7 Par i Perioden 1870—79, hvilket Tal steg

Digitized by Google

til 10,1 i 1880—84, men atter faldt til 9,0 i 1885—89 og 8,0 i 1890—94.

De Træk, der karakterisere Befolkningens Sammensætning efter Køn og Alder i de store Stæder i Modsætning til de mindre Byer og Landet, navnlig de produktive Aldersklassers og Kvindekønnets stærke Overvægt, genfinder man i udpræget Grad i København; de skyldes for en væsenlig Del den Indvandring, der finder Sted udefra af de produktive Aldersklasser, særlig blandt Kvinderne; og denne har jo til Tider for Københavns Vedkommende været ret betydelig. Af Hovedstadens 334,000 Indbyggere efter Folketællingen i 1895 vare c. 154,300 eller 46,2 pCt. fødte udenfor København eller tilstødende Kommuner.

Af Københavns hele Befolkning d. 1ste Februar 1895 faldt 30,4 pCt. paa Personer under 15 Aar, 7,8 pCt paa 60aarige og derover, medens de i økonomisk Henseende produktive Aldersklasser fra 15 til under 60 Aar udgjorde 61,8 pCt. af det hele Tal. Som Modsætning kan anføres, at i Landdistrikterne repræsenterede Barne- og Oldingealderen efter Folketællingen i 1890 henholdsvis 35,5 og 11,1 pCt. af hele Befolkningen, medens der kun blev 53,4 pCt. tilbage til Aldersklasserne mellem 15 og 60 Aar, der væsenlig repræsentere den arbejdende Befolkning.

Mandkønnet i Hovedstaden er — til Trods for at Drengefødslerne overstige Pigefødslerne med 5 pCt. — i stærk og stigende Minoritet. Ved Folketællingerne i de sidste 25 Aar fandtes der for hver 1000 Kvinder henholdsvis 870, 864, 868, 853 og 841 Mænd; til Sammenligning meddeles, at i 1890 var Forholdet i Landdistrikterne som 989 Mænd for hver 1000 Kvinder. Dette Misforhold mellem Kønnenes Styrke er endnu stærkere for højere Aldersklasser; af Befolkningen over 20 Aar fandtes der i 1895 for hver 1000 Kvinder i København kun 766 Mænd.

Digitized by Google

Naturligvis maa det numeriske Styrkeforhold mellem de to Køn paa mange Maader stemple det økonomiske og sociale Liv i Hovedstaden; blandt andet øver det sin Indflydelse paa Mændenes og Kvindernes højst forskellige Fordeling efter Civilstand. Af hele Befolkningen over 20 Aar vare efter Folketællingen 1895 61,0 pCt. af Mændene, men kun 46,9 pCt. af Kvinderne i Ægteskab; paa den anden Side stillede Kvinderne et Kontingent til den ugifte Stand og Enkestanden af henholdsvis 36 og 17 pCt., medens de tilsvarende Tal for Mændene kun vare 33,2 og 5,6 pCt.

I religiøs Henseende udgør Hovedstaden væsenlig en Enhed. Af Københavns Indvaanerantal ved Folketællingen i 1895 vare i runde Tal 3,000 Mosaiter, 2,000 romerske Katoliker, 2,000 fordelte sig mellem forskellige andre Trosbekendelser og lidt over ét Tusind stod udenfor ethvert Trossamfund; men de 324,000 eller 97,1 pCt. af den hele Befolkning bekendte sig til den evangelisk-lutherske Lære, den danske Folkekirke.

Efter den københavnske Erhvervsstatistik af 1895 var der c. 164,100 Forsørgere og c. 169,700 Forsørgede. Udskiller man fra den første Gruppe Personer under det Offentliges Forsorg eller Tilsyn, bliver der tilbage c. 97,800 Mænd og c. 61,600 Kvinder ɔ: 64 pCt. af den mandlige, men kun 34 pCt. af den kvindelige Slægt, der i Hovedsagen repræsenterer den erhvervende Del af Hovedstadens Befolkning. Men til en rigtig Bedømmelse af de to Køns Stilling i Forsørgernes Hær maa det yderligere oplyses, at medens Procenttallet af de Forsørgere, der foruden sig selv tillige underholdt andre, for Mændene var 56 pCt., var det for Kvinderne kun 17 pCt. Imidlertid er det kvindelige Antal Forsørgere dog i Fremgang, hvad enten man stiller det i Forhold til samtlige Forsørgere eller til hele den

Digitized by Google

kvindelige Slægt. I 1885 var saaledes kun 30 pCt. af Kvinderne selverhvervende.

Af samtlige Forsørgere faldt c. 20,100 paa de immaterielle Erhverv, c. 10,800 paa Kapitalist- og Pensionistgruppen, c. 30,400 paa Handel og Omsætning, c. 56,100 paa Industri- og Haandværk, c. 18,100 paa Daglejerne og dermed Jævnstillede, medens Tyendeklassen omfattede c. 19,200 Personer, og Resten fordelte sig mellem andre Erhverv eller ikke havde opgivet deres Livsstilling.

Omsætning og Industri er saaledes Københavns vigtigste Erhvervsgrupper; i den første var Hovedpersonernes Tal i Forhold til Medhjælperne som 1 til 1,6, i den anden som 1 til 4,3. Forener man Medhjælpere i Industri og Haandværk, Handel og Omsætning samt Jordbrugere og Fiskere med Daglejere i én stor Gruppe, udgørende c. 52 pCt. af Hovedstadens Forsørgere, kommer denne til væsenlig at bestaa af Arbejderstanden og dermed Ligestillede, hvilket naturligvis ikke udelukker, at der paa den anden Side Linien findes Personer, som økonomisk og socialt staa i Klasse med Arbejderne.

Det Erhverv, der beskæftiger det største Antal Personer, er Syerskernes, som efter Erhvervstællingen af 1895 opføres med 2,049 Hovedpersoner og 9,590 Medhjælpere. Med meget langt Mellemrum følger derefter Skomagerne (1,005 Hvp., 2,504 Mdhj.), Snedkerne (581 Hvp., 2,895 Mdhj.), Smedene (306 Hvp., 2,682 Mdhj.), Skræderne (495 Hvp., 1,842 Mdhj.), Murerne (294 Hvp., 1,454 Mdhj.), Tømrerne (149 Hvp., 1,144 Mdhj.), Maskinfabrikanterne (49 Hvp., 1,552 Mdhj.). I Virkeligheden vil Antallet af Medhjælpere i flere af disse Fag være større end her angivet, idet en Del ikke faglærte Arbejdere findes under Daglejerne; navnlig gælder dette Murerfaget, idet Murarbejdsmændene ere opførte under den nævnte Gruppe.

Digitized by Google

Antallet af Fabriker og fabrikmæssigt drevne Haandværk, der vare underkastede Fabrikstilsynet, udgjorde i 1895 615, hvoraf 538 anvendte Maskiner med mekanisk eller dyrisk Bevægkraft. Blandt de beskæftigede Arbejdere, tilsammen c. 16,600, var der c. 1,400 unge Mennesker fra 14—18 Aar og mellem 600 og 700 Børn. I det Hele har Børn og unge Menneskers Procenttal af den hele Arbejdsstyrke i de ommeldte Virksomheder været noget dalende; i 1891 udgjorde de saaledes $13,_6$ og 1895 $12,_2$ pCt.

Fabriksinspektionens Beretninger vise, at Arbejdstiden i de den underkastede Fabriker har været aftagende. Saaledes er Antallet af de Virksomheder, der havde en effektiv Arbejdstid paa $9^1/_2$ Time og derunder, fra 1891—95 steget fra $21,_8$ til $26,_7$ pCt., medens samtidigt Antallet af Bedrifter med en Arbejdstid af 11 Timer og derover er aftaget fra $8,_4$ til $6,_4$ pCt.

Om Arbejdslønnen haves de sidste mere indgaaende Oplysninger i Rubins Enquête «Arbejdslønnen i København i 1892». Forfatteren kom her til det Resultat, at den daglige Gennemsnitsløn for Svende var 332 Øre, for Arbejdsmænd 259 Øre og for Kvinder 146 Øre, hvilket betød en Stigning i det indtil da forløbne Tiaar paa noget over 9 pCt. for de to førstnævnte Grupper og mellem 6 og 7 pCt. for Kvinderne. Tages disse Lønningssatser til Udgangspunkt for en Beregning af Aarslønnen i 1892, saaledes at Aaret sættes til 300 Arbejdsdage, idet der ses bort paa den ene Side fra den Merfortjeneste, der følger med Akkord- og Søndagsarbejde m. m., paa den anden fra det Tab, som skyldes Arbejdsløshed, vilde den aarlige Indtægt i det nævnte Aar blive c. 1000 Kr. for Svende, c. 780 Kr. for Arbejdsmænd og c. 440 Kr. for Kvinder.

For det Tyende, der bortfæstedes gennem de offentlige Fæstekontorer, var den maanedlige Gennemsnitsløn i 1895

Digitized by Google

12 Kr. 66 Øre for Enepiger, 13 Kr. 33 Øre for Stuepiger og 15 Kr. 83 Øre for Kokkepiger.

I det Foregaaende er alt oplyst det samlede Antal som Tyende beskæftigede Personer, herunder ogsaa saadanne, der i Øjeblikket ere ledige, uden fast Tjeneste (Lejetjenere t. Ex.) eller beskæftigede i Hoteller, Restaurationer og lignende. For særlig at belyse Tyendeholdet i private Husholdninger, forsaavidt Tjenestefolkene bo hos Herskabet, har Københavns statistiske Kontor gruppevis samlet de forskellige Kombinationer af mandligt og kvindeligt Tyendehold. Af 81,539 private Husholdninger var der kun c. 11,600 eller knap $^1/_7$ (14,2 pCt.), der havde Tjenestefolk, og af disse holdt atter det overvejende Flertal, nemlig 9,346, Enepige, 1,747 to og 271 tre eller flere Piger; i det Hele var der lidt over 200 Familier med mandligt Tyende boende i Huset.

Af bebyggede Matrikulnumre paa Københavns Grund fandtes den 1ste Januar 1896 c. 7,600, hvoraf mange dog vare delte i flere selvstændige Ejendomme. Antallet af Beboelseslejligheder ved det nævnte Tidspunkt er beregnet til c. 84,000, der fordelte sig paa følgende Maade:

	Jan. 1896*)		1890	1885	1880
	Antal	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1 Værelses Lejligheder	10,701	12,8	14	15	17
2 — —	33,481	39,9	40	36	33
3-4 — —	26,430	31,5	30	30	31
5 — — og derover	13,260	15,8	16	19	19

Medens 3—4 Værelses Lejligheders relative Tal i de sidst forløbne 15 Aar har holdt sig temmelig konstant, ere de ganske smaa og de store Lejligheder — paa henholds-

*) Tallene fra 1896 have kun Krav paa tilnærmelsesvis Nøjagtighed, idet de ere byggede paa den i 1890 optagne Boligsstatistik i Forbindelse med Oplysningerne om de siden da tilkomne nye Lejligheder.

Digitized by Google

vis 1 Værelse eller paa 5 Værelser eller derover — trængte mere i Baggrunden, medens Toværelseslejligheden har vundet Terræn; paa det sidste Punkt er Bevægelsen dog standset i det sidst forløbne Femaar, i hvilket der er tilkommet forholdsvis færre Toværelses Lejligheder end i den foregaaende Periode, samtidigt med at Indretningen af den Art Lejligheder i Nabokommunen Frederiksberg saa godt som fuldstændig er standset paa Grund af særlige Bestemmelser i den frederiksbergske Byggelov. I det Hele var Tallet af nyindrettede Lejligheder 7,955 i 1891—95 mod 9,552 i det foregaaende Femaar. I Sammenhæng hermed skal det oplyses, at Antallet af ledige Lejligheder, der i 1887, efter den overordentlig livlige Byggeperiode i de to foregaaende Aar, havde naaet sit Maximum 4,571, siden den Tid er aftaget jævnt og ved April Flyttedag 1896 kun udgjorde 2,101. Denne Udvikling er delvis Aarsag i, at Byggebevægelsen i de sidst forløbne Aar har taget fornyet Opsving.

Til Oplysning om Byggeriets Omfang i Hovedstaden i de sidst forløbne 20 Aar tjener, at den samlede Assurancesum for faste Ejendomme i København fra 1876—95 er steget fra 279,5 til 541,9 Millioner Kroner; samtidigt udvise Prioritetsbehæftelserne en Væxt fra 238,2 til 525,3 Millioner Kr.; i 1876 udgjorde Behæftelserne gennemsnitlig 85,3, i 1895 96,9 pCt. af Assurancesummerne.

Om Københavns Omsætning med Udlandet og Trafikvæsenets Udvikling kun nogle enkelte Oplysninger.

Den samlede Indførsel fra Udlandet til København udgjorde i 1895 — beregnet efter Vægt — 31,2 Millioner Ctn., hvoraf de 27,6 toldberigtigedes, og Udførselen 5,8 Millioner Ctn. Disse Tal betyde en Stigning i Løbet af 25 Aar for Indførselens Vedkommende af over 200 pCt. og for

Digitized by Google

Udførselen af c. 88 pCt. Af hele Landets Import og Export udgjorde Hovedstadens i 1895 henholdsvis 45 og 39 pCt.

Af Skibe i indenlandsk Fart expederedes der i 1870—71 11,622, i 1895 11,882; men samtidigt er Bestuvningen voxet fra c. 238,000 til c. 426,000 Registertons. I den udenlandske Fart er Antallet af expederede Skibe i de nævnte Tidsrum tiltaget fra 13,843 til 21,746, Bestuvningen fra c. 489,000 til c. 1,327,000 Registertons. I runde Tal kan det siges, at medens Antallet af expederede Skibe i indenlandsk Fart i Løbet af 25 Aar er forblevet omtrent det samme, medens Bestuvningen er steget til det dobbelte, er Antallet af Skibe i udenlandsk Fart omtrent 1 1/2 Gang og Bestuvningen henimod 3 Gange saa stor nu som da. Vi se herigennem belyst den udenlandske søværts Trafiks stærkere Væxt i Sammenligning med den indenlandske og de store Skibes Sejr over de smaa, hvilken ogsaa fremgaar af Tallene for Københavns Handelsflaade. Den 31te Marts 1871 var Tallet paa Skibe over 4 Registertons, hjemmehørende i København, 370 med en Drægtighed af c. 49,400 Registertons (Netto), ved Udgangen af 1895 491 med 134,000 Registertons, hvoraf et enkelt Selskab, «Det Forenede Dampskibsselskab», besad over 100 Skibe med over 50,000 Registertons. Gennemsnitlig ere Skibene godt og vel dobbelt saa store ved Slutningen som ved Begyndelsen af Perioden. Af hele Landets Handelsflaade udgjorde Københavns 14,4 pCt. eller 1/7, naar der spørges om Tallet, men 41,5 pCt. eller over 2/5, naar man regner efter Drægtighed.

Ogsaa Jærnbanetrafiken har udviklet sig stærkt; saaledes er den samlede Godsmængde til og fra Hovedstaden fra 3,171,000 Ctn. i 1870 steget til 11,355,000 i 1895—96, altsaa til mellem det 3- og 4dobbelte, samtidigt med at Passagertallet er voxet fra 716,000 til 2,199,000, eller godt og vel tredoblet, hvilket ikke alene absolut, men

Digitized by Google

ogsaa relativt, betyder en stærk Væxt, da Indbyggertallet i det nævnte Tidsrum kun er tiltaget med nogle og firsindstyve Procent. I disse Tal er ikke indbefattet Persontrafiken paa den lille Lystbane til Klampenborg; paa dennes forskellige Stationer løstes der c. 1,912,000 Billetter i 1895 mod 768,000 i 1870.

I ovenstaaende Oplysninger om den københavnske Trafiks Størrelse er Frihavnen behandlet som Udland. Til og fra Frihavnen befordredes der i 1895 en Godsmængde paa henholdsvis 190,000 og c. 1,400,000 Centner, og i det nævnte Aar havde 2,495 Fartøjer haft Anlæg dér, hvoraf 283 Dampskibe.

Postvæsenets Udvikling belyses godt ved nogle enkelte Tal hentede fra Brevtrafiken. De udenbys Breve, der ankom til Hovedstaden, udgjorde i 1895—96 12,046,000 mod 3,340,000 i 1870—71; samtidigt var de indenbys Breves Tal tiltaget fra c. 799,000 til 9,249,000. Disse Tal betyde, baade absolut og relativt set, en overordentlig stærk Væxt i Brevtrafiken. Gennemsnitstallet pro persona for udenbys ankomne Breve er i Løbet af disse 25 Aar bleven dobbelt saa stort, for de lokale Breve er det endog voxet til mellem det 6- og 7dobbelte. I den nævnte Periode er de ankomne Telegrammers Tal tiltaget fra c. 132,000 til c. 412,000, hvorved ikke maa glemmes, at Telefonvæsenet, der dog delvis træder i Konkurrence med sin ældre Søsterinstitution, i den sidste Halvdel af Perioden har været i rivende Udvikling; fra 1883 til 1895 er Tallet paa Samtaler mellem Abonnenter steget fra knap 1 til over 15 Millioner.

En Gren af Trafikvæsenet, som i den sidste Menneskealder har taget et kæmpemæssigt Opsving i København og Nabokommuner, er Sporvejs- og Omnibustrafiken. Fra 1866 til 1895 er Passagertallet voxet fra 2 1/3 til 23 1/2 Mil-

Digitized by Google

lioner, altsaa det tidobbelte, samtidig med at Befolkningen omtrent er fordoblet. Fordeler man Trafiken i 1895 ligeligt mellem Aarets 365 Dage, kommer der paa hver Dag c. 60,000 Passagerer, der udgive mellem 6 og 7,000 Kr. Henledes Tanken saa yderligere paa, at der i 1896 er tilkommet flere ny Omnibuslinjer, der alt have erhvervet sig en betydelig Trafik, og at «Nørrebros Sporvej» er i fuld Overgang til elektrisk Drift, maa man i kommende Aar belave sig paa en endnu stærkere Tiltagen i denne moderne demokratiske Befordringsform.

Til Oplysning om Pengeinstituternes Udvikling kun et Par Tal. Samtlige københavnske Bankers Virkemidler ere fra 1876—95 voxede fra 214 til 349 Millioner Kr. Af københavnske Banker findes 9, hvoraf de betydeligste foruden Nationalbanken ere «Privatbanken», «den danske Landmandsbank» og «Københavns Handelsbank». Sparemidlernes Væxt ses af følgende Oplysninger: i 1876 udgjorde Interessenternes Indskud (exkl. Renter) i «Sparekassen» og «Bikuben» c. 52 Mill. og i 1895 c. 163 Mill. Kr. Inddrages Bankerne i denne Opgørelse, viser det sig, at samtlige Sparekasseindskud i Løbet af de nævnte 20 Aar have formeret sig fra c. 54 til c. 198 Millioner Kr.; dette vil i runde Tal sige, at for hver Indvaaner i vor By vare Indskudene c. 250 Kr. i 1876 mod 600 Kr. i 1895.

Naturligvis er København Hovedcentret for dansk Aandsliv. Dér findes samlet det højere Undervisningsvæsens forskellige Institutioner: Universitetet, Landbohøjskolen, den polytekniske Læreanstalt, de højere militære Skoler, det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket, Nationalmusæet, Thorvaldsens Musæum m. m. Paa Grund af den knappe Plads, som her raades over, maa denne Fremstilling dog indskrænke sig til at drage Hovedlineamenterne i en enkelt af Aandslivets Institutioner, nemlig Skolerne.

Digitized by Google

Efter dansk Ret indtræder Skolepligten for ethvert Barn med dets fyldte 7de Aar og varer til Konfirmationen ved 14 Aars Alderen. For at kontrollere Skolepligtens Gennemførelse omsendes der aarlig Udfyldningslister til alle Huse i Hovedstaden, og forsømmelige Forældre, der hverken lade deres Børn søge Skole eller sørge for fyldestgørende privat Undervisning, straffes med Mulkt. Af skolepligtige Børn var der i Begyndelsen af 1896 c. 48,700.

Størstedelen af Københavns Skoler kan henføres til én af 3 Kategorier. Det brede Grundlag for københavnsk Elementarundervisning danner Almueskolen, der omfatter Friskolen, hvor Undervisningen er helt gratis, og Betalingsskolen, hvori der erlægges 1 Kr. maanedlig i Skolepenge. Fraset dette ringe Bidrag, bærer Kommunen Udgifterne til disse Skoler, hvorom nærmere i et senere Kapitel. Paa den anden Side repræsenteres det højere Skolevæsen af Skolerne med Dimissionsret til Universitetet. Afgangsprøven kan enten være Studenterexamen eller den almindelige Forberedelsesexamen; den første tilendebringes i Reglen i 18 Aars, den sidste i 15—17 Aars Alderen. Som Mellemled mellem disse Yderkategorier staa Privatskolerne uden Afgangsexamen. De fleste af disse maa betegnes som Mellemskoler (Borgerskoler, Realskoler), der i Regelen beholde Eleverne, indtil de blive 14 a 15 Aar gamle; en Del af disse Skoler støttes eller bekostes helt af velgørende Selskaber, særskilte Trossamfund, Stiftelses- og Legatmidler m. v. Til disse Velgørenhedsselskaber maa ogsaa henregnes «de forenede Kirkeskoler» og «Opfostringshusets Skole». Men de private Skoler uden Dimissionsret omfatte tillige flere Instituter, navnlig Pigeskoler, med væsenlig samme Undervisningsniveau som de højere Skoler, og til den anden Side Opsyns- og Forberedelsesskoler. Endelig kunde man som en 4de Kategori opstille visse Skoler af

Digitized by Google

offentlig Karakter som Døvstummeinstitutets, Blindeinstitutets, de Kellerske Aandssvageanstalters Skoler samt den Classenske Legatskole m. fl.

Antallet af Hovedstadens skolesøgende Børn udgjorde i Slutningen af 1895 c. 48,000; af disse gik 73,6 pCt. i Kommuneskolerne, 10,8 pCt. i de højere Skoler og c. 14,1 pCt. i de private Skoler uden Afgangsexamen. Resten faldt paa de ovennævnte Skoler af offentlig eller halvoffentlig Karakter. Som man ser, gaa henimod tre Fjerdedele af Børnene i Kommuneskolerne, c. en Tiendedel i Skolerne med Dimissionsret og c. en Syvendedel i de andre private Skoler. Forholdet har ingenlunde altid været saaledes; for 20 Aar siden var Antallet af Børn henholdsvis i Middelskolen og Kommuneskolen paa lidt nær lige stort, nemlig c. 45 pCt. af samtlige Skolebørn for hver; nu har Kommuneskolen c. 5 Gange saa mange Børn som Middelskolen. Forskellige Aarsager have været medvirkende til denne Revolution, der er fuldbyrdet i det Stille, saaledes Befolkningens forandrede Sammensætning og andre sociale Forskydninger, navnlig dog vistnok den overordentlig stærke Højning i Almueskolens Niveau i Sammenligning med Middelskolen. Men den nærmere Udredning af dette Emne maa her skydes tilside.

Med de nys meddelte Hovedpunkter om Nutidens København, der for en væsentlig Del ere belyste ved de af Københavns Magistrat udgivne «Statistiske Oplysninger» I—V, maa denne korte Indledning nøjes. Dem, som maatte ønske yderligere Belæring om forskellige af de berørte Emner, kan man henvise til de nævnte «Statistiske Oplysninger», af hvilke den sidste omfatter Aarene 1891—95, og som tillige i statistisk Form behandle en Række andre Forhold af Interesse for Hovedstadens økonomiske og sociale Liv. Her skal saaledes exempelvis anføres Tabeller af

Digitized by Google

topografisk Indhold, om faste Ejendomme, om meteorologiske Forhold, Befolkningsforhold, Dødsaarsager, Sygdomme og Hospitaler, hygiejniske Foranstaltninger, Erhvervsforhold, Samfærdselsmidler, Varepriser og Kurser, Undervisningsvæsen, Literatur og Presse, den kriminelle Retspleje, det offentlige Forsørgelsesvæsen, velgørende Institutioner, Valgvæsen, Kommunens Finansforhold, Havnevæsen, Frihavnen m. m.

En Række af disse Emner vil udførligere blive behandlet i den følgende Fremstilling af kommunale Forhold, nemlig forsaavidt de ere inddragne under Kommunens Indflydelsessfære.

Digitized by Google

Københavns Kommune.

Kommunens Styrelse.

København hørte i Middelalderen under Roskilde Bispestol, men blev i 1416 frataget Bispen af Kong Erik af Pommern og udviklede sig efterhaanden til Styrelsens Midtpunkt. Til Belønning for Borgernes Deltagelse i Københavns Forsvar mod Svenskerne i 1659 modtog Staden de berømte Privilegier af 24 Juni 1661, i Kraft af hvilke den fik den pompøst klingende Ret til at «være og blive en kongelig Residens- og fri Rigsstad og annammes tillige for en fri Rigens Stand». Videre blev det tilsagt Byen, at Præsident, Borgemestre og Raad med Borgerskabet maatte vælge 32 af de bedste og fornemste Borgere her i Staden, som i Forening med de ovennævnte Autoriteter «kunde overveje Stadens og Menighedens Bedste saa vel som dens Indtægt og Udgift og derom handle og slutte.»

Grundtrækkene i den nuværende Kommunalordning ere givne med Forordningen af 1 Januar 1840 og senere udviklede ved Loven af 4 Marts 1857 i Forbindelse med Vedtægt af 30 December s. A. Den samlede Kommunalbestyrelse bestaar af Magistraten og Borgerrepræsentationen. Magistraten sammensættes af Overpræsidenten og 4 Borge-

Digitized by Google

mestre eller hvilket større Antal Kongen efter Kommunalbestyrelsens Forslag maatte bestemme, samt lige saa mange ulønnede Raadmænd. Overpræsidenten, der udnævnes af Kongen, staar som Statsmagtens Repræsentant overfor Kommunen og forestaar de Magistraten tillagte Overøvrighedsforretninger, for saa vidt de ikke ere henlagte til særlige Magistratsafdelinger. Overpræsidenten fører Forsædet i Magistratsmøderne, og i Tilfælde af Stemmelighed gør hans Stemme Udslaget. Borgemestrene vælges med kongelig Stadfæstelse paa Livstid af Borgerrepræsentationen, som ligeledes udnævner Raadmændene, der ere ulønnede og hvis Valg gælder for 6 Aar. Magistraten bestyrer alle Kommunens Anliggender, dels i Forening, dels gennem sine Afdelinger, som forestaas hver af sin Borgemester. Under Magistratens 1ste Afdeling henhøre alle Øvrighedsforretninger, Udmeldelse af Syns- og Skønsmænd, Umyndiggørelse, Beskikkelse af Værger og Kuratorer, borgerlig Vielse, Næringsvæsen, Kirke- og Skolevæsen, Legater og almindelige Stiftelser, den kommunale Statistik, Affattelsen af Valglister saavel til Rigsdagen som til Borgerrepræsentationen. Under denne Afdeling hører videre Arkivet, Folkebibliotekerne samt det nydannede «Raadhusbibliotek». Magistratens 2den Afdeling forestaar Kommunens almindelige økonomiske Anliggender, Skattevæsenet i videste Omfang og har Bestyrelsen af Bidstrup Gods, Kvægtorvet og Slagtehusene samt de kommunale Hospitaler. Magistratens 3die Afdeling har under sig hele Forsørgelsesvæsenet med dets to Hovedgrene: Fattigvæsenet og Alderdomsforsørgelsen. Endelig forestaar Magistratens 4de Afdeling samtlige tekniske Anliggender, saasom Belysnings- og Vandvæsen, Brandvæsen, Brolægnings-, Vej- og Bygningsvæsen, Sundhedsplejen, Justervæsenet m. m.

Borgerrepræsentationen bestaar af 36 Medlemmer.

Digitized by Google

Hvert Aar vælges 6 Borgerrepræsentanter, hvis Funktionstid gælder for sex Aar. Forsamlingen vælger selv sin Formand og Næstformand.

Valgret til Borgerrepræsentationen tilkommer enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, er 25 Aar gammel og paa den Tid, Valglisterne affattes, er bosat i Staden samt ved sidste Skatteansættelse har været ansat til en Skatteindtægt af 400 Kr., svarende til en aarlig Indkomst af 1,000 Kr. Desuden kræves, at den Paagældende a) ikke staar i privat Tjenesteforhold, medmindre han har egen Husstand, b) ikke nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er eftergiven eller tilbagebetalt, og c) ikke er ude af Raadighed over sit Bo. Valgbar til Borgerrepræsentationen er Enhver, der har Valgret (med Undtagelse af Medlemmer af Magistraten samt Politi- og Vicepolitidirektøren).

Borgerrepræsentationen har i Forening med Magistraten den besluttende Myndighed i Kommunens Anliggender. Navnlig kan ingen Udgift afholdes uden Borgerrepræsentationens Samtykke, og Magistraten skal aarlig forelægge et Budget for det kommende Aars Udgifter eller søge disse bevilgede ved Tillægsbevillinger, Efterbevillinger eller ved særlige Beslutninger. Budget og Tillægsbevilling behøve til deres Gyldighed ikke nogen højere Stadfæstelse.

Ingen Raadighedsudøvelse over de til Stadens Kapitalformue henhørende Ejendomme og Pengeeffekter eller Optagelse af noget Laan kan ske uden Borgerrepræsentationens Samtykke. Forsaavidt imidlertid Sagen angaar Afhændelse eller Pantsættelse af Kommunens Ejendele eller Optagelse af Laan til større Beløb eller paa længere Tid, end at de kunne tilbagebetales af Aarets Indtægter, eller Erhvervelsen af nogen fast Ejendom, behøves desuden Indenrigsministeriets Samtykke. Stadens Regnskab revideres ved den af

Digitized by Google

Borgerrepræsentationen valgte kommunale Revision, og Forsamlingen deciderer over Regnskaberne.

Borgerrepræsentationen kan forlange Oplysninger af Magistraten og fatte Beslutning om alle Sager vedrørende Kommunens Tarv. Fatte Magistrat og Borgerrepræsentation forskellige Beslutninger om samme Sag, og der ved gentagen Behandling ikke er opnaaet Enighed, kan Borgerrepræsentationen indbringe Beslutningen for Indenrigsministeriet, og tiltræder dette Beslutningen, er den gyldig.

Et af Borgerrepræsentationen nedsat «staaende Udvalg» kan i Forening med Magistraten tage Beslutning om mindre Afvigelser fra Budget eller Tillægsbevilling.

Om Sagers Behandling i Fællesudvalg bestemmer § 33 i Anordningen af 1840 følgende: «Hvis enten Magistraten eller Borgerrepræsentanterne ønske, at en eller anden Sag, som hører under deres fælles Virkekreds, først gøres til Genstand for en mundtlig Konference imellem nogle af begge Autoriteter dertil udnævnte Medlemmer, bør en saadan mundtlig Konference finde Sted.»

Af Kommunens Embedsmænd vælges forskellige, saasom Stadsingeniør, Stadsarkitekt, Stadskonduktør, Skatteinspektør m. fl., af Borgerrepræsentationen, efter Indstilling af den samlede Magistrat. Iøvrigt udnævnes og afskediges Embedsmændene (Kontorchefer, Fuldmægtige og de med disse Ligestillede) af den samlede Magistrat, medens Bestillingsmænd (Assistenter, Skrivere o. lign.) og Funktionærer udnævnes og afskediges af den enkelte Borgemester.

Digitized by Google

Kommunens Indtægter, Udgifter og Status.

I 1895, det sidste Aar, for hvilket Stadens Regnskab foreligger, vare Kommunens Indtægter følgende:

		Kr.
I.	Indtægter af faste Ejendomme, industrielle Virksomheder, Kapitaler m. m.:	
	a) Indtægt af faste Ejendomme	328,435
	b) Fæsteafgifter, Rekognitioner m. m.	28,375
	c) Driftsoverskud af Gas- og Elektricitetsværkerne	1,193,467
	d) Overskud af andre industrielle og lign. Etablissementer	31,551
	e) Indtægt af Vandforsyning	245,058
	f) Rente af Kapitaler	991,124
	g) Rente af Kassebeholdning	61,494
		2,879,504
II.	Skatter:	
	a) Skatter paa faste Ejendomme:	
	1. Arealskat	2,276,113
	2. Grundskat	1,081,481
	3. Brolægningsskat	100,882
	4. Skat af Fribolig	4,103
	5. Bidrag til Udgifterne ved Brandvæsenet	232,743
		3,695,322

Digitized by Google

		Kr.
b)	Personlige Skatter, Omsætningsskatter m. m.:	
	1. Indkomstskatten	2,650,338
	2. Hundeafgift	76,534
	3. ¼ % Afgift af faste Ejendomme, som sælges underhaanden	55,476
	4. do. af do., som sælges ved Auktion	5,303
		2,787,651
c)	Næringsafgifter m. m.:	
	1. Betaling for Borgerskab og Næringsbevis	123,168
	2. Skat af Brændevinshandel og Udskænkning, Billardhold og Keglebane m. m.	351,453
	3. Afgift for Tilladelse til Natbeværtning	14,317
	4. Afgift af Skuespil og Kunster	106,406
		595,344
III.	Gebyrer og lignende Indtægter:	
	a) Afgifter ved Bygningskommissionen	12,856
	b) — - Stadskonduktørembedet	7,633
	c) — - Magistratens 1ste Afdeling	11,818
	d) — for Benyttelsen af offentlige Gader og Pladser	22,432
		54,739
IV.	Tilskud fra Statskassen:	
	a) Extraordinært Tilskud fra Statskassen	117,850
	b) Tilskud til Alderdomsforsørgelsen	355,992
		473,842
V.	Forskellige andre Indtægter	18,207
	Ialt ordentlige Indtægter	10,504,609
	Indtægter hidrørende fra Laan og Forbrug af Kapitaler	3,501,799

Digitized by Google

I Aaret 1895 vare Københavns ordentlige Indtægter c. 10,504,000 Kr. mod 7,326,000 Kr. i 1885 og 4,067,000 Kr. i 1875. I Løbet af hver af de to 10aarige Perioder ere Indtægterne voxede med over 3 Millioner Kr. og procentvis har Stigningen udgjort henholdsvis c. 80 og c. 43 pCt. Naturligvis ere de extraordinære Indtægter, der tilvejebringes ved Laan eller Forbrug af Kapitaler, stærkt varierende fra Aar til Aar.

Som det vil ses af den givne Oversigt, er det overordenlig betydelige Summer, de under Gruppe I samlede Indtægter af faste Ejendomme, industrielle Virksomheder, Kapitaler m. m. aarlig indbringe København, tilsammen løbe de i 1895 op til c. 2,880,000 Kr.

Under de faste Ejendomme hører Bidstrup Gods og Skove, som Staden fik overdraget samtidig med Privilegiernes Udstedelse i 1661; under samme Post opføres videre Græsafgift af Fællederne, Leje af Jorder, Grunde og faste Ejendomme, Forpagtningsafgifter m. m.

En betydningsfuld Indtægtskilde for Hovedstaden er Belysningsvæsenet. Det opførte Overskud skriver sig dog udelukkende fra Gasværkerne, men desuden præstere disse Anstalter saa vel som Elektricitetsværkerne Forrentning af deres Anlægskapitaler, der opføres under Forrentning af Kapitaler, samt betydelige Henlæggelser til Fornyelses- og Udvidelsesfond.

Under Post d finder man Indtægten af Slagterbutikerne, de offentlige Kabinetter, Justerkammeret m. m. samt af Kvægtorvet og Slagtehusene; de to sidstnævnte Anstalter ere ikke naaede frem til at opføres paa Regnskabets Indtægtsside; for 1895 var der et Overskud paa c. 34,000 Kr., der er henlagt til en Fornyelses- og Udvidelsesfond.

I 1857 blev der paalagt alle københavnske Ejendomme en Skat af Vandforbrug, hvilken ifølge Lov af 19. Februar

Digitized by Google

1861 er gaaet op i Arealskatten; men der betales endnu særlig Afgift for Vand, der bruges i industrielt Øjemed eller i offentlige Bygninger, for Extrahaner m. m. Det er disse særlige Ydelser, der opføres under Post e som Indtægt af Vandforsyning.

Den betydningsfuldeste Indtægtskilde for København er dog Skatterne; de indbragte i 1895 over 7 Millioner Kroner, hvoraf atter c. 52 pCt. eller lidt over Halvdelen udrededes af faste Ejendomme, c. 37 pCt. eller op mod to Femtedele lignedes paa Indkomsten, medens den resterende Tiendedel fordelte sig mellem forskellige mindre Skatter og Afgifter.

Blandt Skatterne paa faste Ejendomme maa i første Række nævnes Arealskatten, der i 1895 indbragte lidt over 2¼ Millioner Kroner og væsenlig er indrettet efter det ved Statens Bygningsskat givne Mønster, idet den udmaales efter Etagernes Fladeareal uden nogen Hensynstagen til Beliggenheden. Skatten udgør nu 13½ Øre for hver □ Alen Boligareal i Forhuset og 9 Øre for 1 □ Alen i Side- og Bagbygninger. Ganske smaa Lejligheder ere afgiftsfri; Skattegrænsen er overfor Kommunen 64, overfor Staten 80 □ Alen.

I Modsætning til det foregaaende Tilfælde indgaar derimod Grundens Værdi som delvis bestemmende Moment i Grundskatten, hvis Oprindelse maa søges tilbage til Midten af forrige Aarhundrede. Efter en Forordning af 1756 blev der nemlig beregnet en Grundtaxtportion for hver 80 Rd. af Grundens daværende Værdi; i 1812 blev hertil føjet en Skatteportion for hver 5000 Rd. af Bygningernes Assurancesum. Da Byggeriet udenfor Voldene i Midten af Halvtredserne begyndte at tage Opsving, blev Grundskatten i 1857 udvidet til udenbys Ejendomme og endelig reguleret ved Lov af 19. Februar 1861, i Henhold

Digitized by Google

til hvilken der for en bebygget udenbys Ejendom beregnedes en Grundtaxtportion for hver 5,000 Rd. og for en ubebygget Grund en Portion for hver 3,000 Rd. af Ejendommens Værdi. Ved samme Lov er Afgiften pr. Grundtaxtportion fastslaaet til $15\frac{2}{3}$ Kr. indenfor og $18\frac{2}{3}$ Kr. udenfor Voldgrænsen. Denne Skat indbragte i 1895 c. $1\frac{1}{10}$ Million Kroner.

Som mindre reale Skatter kan nævnes Brolægningsskatten, der kun paahviler indenbys Ejendomme og udredes med 75 Øre for hver □ Favn af Gadens Fladeindhold, beregnet ved at multiplicere Bygningsfacadens Længde med det halve af Gadens Bredde, videre Skat af Friboliger, hvilken paalignes Embedsmænd og Betjente med 2 pCt. af deres Gage som Vederlag for, at disse Boliger ikke udrede Arealskat, og endelig Bidrag til Udgifterne ved Brandvæsenet. Den sidstnævnte Skat hviler paa alle Bygninger i Staden og paa dens Grund med 4 Skilling for hver 100 Rd. af deres Brandforsikrings- eller Taxationsværdi og anvendes, som Navnet angiver, til delvis Dækning af Brandvæsenets Udgifter, hvis Restbeløb afholdes af Kommunen.

Indkomstskatten af 19. Februar 1861, der traadte i Stedet for den da bestaaende Næringsskat, var efter sin Oprindelse udset til at være det bevægelige Element i det københavnske Budget, idet Skattens Højde skulde indstilles efter Aarenes skiftende Behov, dog at den aldrig maatte overstige 3 pCt.; men fra og med Aaret 1880 har Skatten ikke været under det lovbefalede Maximum. Indkomstskatten svares af al i Penge eller Genstande af Pengeværdi bestaaende Indtægt. Konjunkturgevinst rammes, for saa vidt den Genstand, til hvilken den er knyttet, bliver realiseret. Indtægter under 800 Kroner ere helt skattefri, fra 800 til 2200 Kr. ansættes de til en lavere «Skatteindtægt»; denne beregnes for Beløb paa 800 Kr. til 200 Kr., for 1000 til 400, for 1200 til 600, for 1400 til 900, for 1600

Digitized by Google

til 1200, for 1800 til 1500, for 2000 til 1800, for 2200 til 2100; fra 2400 Kr. og derover betales fuld Skat. Det Brøkbeløb, hvormed en Indtægt overstiger fulde Hundrede Rigsdaler, tages ikke i Betragtning. I første Instans sker Skatteligningen i Henhold til Lov af 1. April 1887 ved 4 af Borgerrepræsentationen distriktsvis valgte Ligningsmænd under Forsæde af et Medlem af Ligningskommissionen; denne Institution bestaar af Borgemester og Raadmand for Magistratens 2den Afdeling samt saa mange af Borgerrepræsentationen indenfor Forsamlingen selv valgte Medlemmer, som Indenrigsministeriet efter Indstilling fra Kommunalbestyrelsen bestemmer. En Angivelsestvang kender Loven ikke; Borgerne modtage Blanketter til Selvangivelse, om hvilken Distriktsligningen tager Bestemmelse, hvorhos den ansætter de Borgere, der ikke selv have opgivet deres Indtægter. Lister over Ligningens Resultater ligge fremme til Eftersyn, og Indsigelser mod Skatteansættelsen fremsættes for Ligningskommissionen. Ingen kan som Regel erhverve Nedsættelse, naar han ikke i rette Tid selv har opgivet sin Indtægt, og Nedsættelsen ikke andrager mere end $^1/_8$ af den antagne Indtægt. Ligningskommissionens Kendelser kunne appelleres til Overligningskommissionen, der bestaar af 3 af Kongen for 3 Aar valgte Medlemmer.

Den saakaldte $^1/_4$ pCt. Afgift, der svares ved ethvert Salg af faste Ejendomme og Skibe samt af Løsøre og Varer, for saa vidt de sælges ved Auktion, havde oprindelig en sædvansmæssig Karakter, men blev senere fixeret af Lovgivningsmagten, senest ved Fattiglov af 1 Juli 1799 § 171, og hører til Fattigvæsenets særlige Indtægter.

Indenfor den Indtægtsgruppe, der omfatter Næringsafgifter m. m., er det Skat af Brændevinshandel og Udskænkning, som indbringer de største Summer. I Henhold til Næringslovens § 72 skulde den aarlige Afgift deles lige-

Digitized by Google

ligt mellem Stat og Kommune, og den fastsattes til mellem 10 og 200 Rd. for Krohold eller Gæstgiveri, til mellem 10 og 100 Rd. for Brændevinshandel og Udskænkning og til mellem 5 og 50 Rd. for Høkere og Andre, der havde Ret til Udskænkning uden at turde have siddende Gæster. I Henhold til Lov af 2. Juli 1870 ere de ovenangivne Delingsregler modificerede derhen, at Halveringen kun gælder Skattens Minimaltaxter, medens det overskydende Beløb helt tilfalder Kommunen. Afgiftens Størrelse fastsættes hvert 3dje Aar, og fra 1882 at regne har man stadig fastsat Maximumstaxterne. Høkeres Ret til Udskænkning er helt bortfalden fra 1885, og ved en Raadstueplakat af 5. December 1882 bestemtes det, at der indtil videre ikke kunde gives ny Næringsadkomst paa Værtshushold, Restauration og Konditori, en Regel, fra hvilken der dog er givet enkelte Undtagelser i Henhold til Raadstueplakaterne af 10. Februar 1890 og 19. Marts 1894. I det Hele er Antallet af Værtshusholdere aftaget noget, fra 1884 til 1896 saaledes fra 917 til 793. Siden 1888 er der svaret Afgift for Tilladelse til Natbeværtninger, de fleste af disse ere bortfaldne fra August 1895. Til denne Skattegruppe maa ogsaa henregnes den Afgift paa 5 pCt. af Bruttoindtægten, som Indlændinge erlægge til Fattigvæsenet af offentlige Forestillinger; for Udlændinge er Afgiften 10 pCt. En fast aarlig Afgift, som det kongelige Teater tidligere erlagde, er nu bortfalden.

For Borgerskab og Næringsbevis betales der ifølge Næringslovens § 12 til Stadens Kasse visse Afgifter, der variere fra 8 til 200 Kr., eftersom Næringen henføres til forskellige, ialt 5 Klasser. Afgørelse af, hvilke Erhverv der høre til bunden Næring, og Afgrænsningen af de enkelte Klasser træffes hvert 5te Aar, sidste Gang ved en Raadstueplakat af 1. April 1893.

Digitized by Google

Om Skatternes Væxt i Løbet af de sidste 20 Aar indeholdes Oplysning i den følgende Tabel.

Aar	1875	1885	1895
a) *Skatter paa faste Ejendomme:*	Kr.	Kr.	Kr.
1) Arealskat	1,216,901	1,808,740	2,276,113
2) Grundskat	526,595	813,706	1,081,481
3) Brolægningsskat	90,187	101,373	100,882
4) Skat af Fribolig	6,493	6,064	4,103
5) Bidrag til Udgifterne ved Brandvæsenet	84,018	170,336	232,743
Tilsammen...	1,924,194	2,900,219	3,695,322
b) *Personlige Skatter m. m, samt Omsætningsskatter:*			
1) Indkomstskat	774,648	2,116,978	2,650,338
2) Hundeafgift	41,385	49,353	76,534
3) 1/4 % Afgiften	63,857	82,331	60,779
Tilsammen...	879,890	2,248,662	2,787,651
c) *Næringsafgifter:*			
1) Betaling for Borgerskab og Næringsbevis	107,253	137,688	123,168
2) Skat af Brændevinshandel	67,780	349,148	351,453
3) Tilladelse til Natbeværtning	....	....	14,317
4) Afgift af Skuespil og Kunster	45,354	57,366	106,406
Tilsammen...	220,387	544,202	595,344

I det Hele ere Skatterne saaledes voxede fra c. 3,024,000 Kr. i 1875 til c. 7,078,000 Kr. i 1895; disse Tal vise, ikke alene absolut, men ogsaa relativt, naar man maaler dem med Befolkningstilvæxten, en betydelig Stigning. I 1875 kan det gennemsnitlige Skattebeløb pr. Indvaaner anslaas til mellem 14 og 15 Kr., i 1895 derimod til noget over 21 Kr.; men til den rette Vurdering heraf maa det tilføjes, at Skattesatserne ikke ere de samme i 1875 som

Digitized by Google

20 Aar senere, og at navnlig Indkomstskatten i det første Aar udrededes med $1^{2}/_{5}$ pCt. mod 3 pCt. i 1895. Hvis man i det sidstnævnte Aar gik ud fra en Skatteprocent paa $1^{2}/_{5}$ pCt. og Brændevinsafgiften, som i Mellemtiden er sat op, lades ude af Betragtning, kommer man til en Stigning i det gennemsnitlige Skattebeløb pr. Indvaaner i Hovedstaden paa c. $1^{1}/_{2}$ Kr. i Perioden 1875—95.

Gruppe III omfatter forskellige Gebyrer eller dermed beslægtede Indtægter, som Afgifter ved Bygningskommissionen, Stadskonduktørembedet, Magistratens 1ste Afdeling samt Betaling for Benyttelsen af offenlige Gader og Pladser m. m.

Under Gruppe IV opføres foruden et extraordinært Tilskud det Bidrag, som Statskassen i Henhold til Lov af 9. April 1891 giver til Ubemidledes Alderdomsforsørgelse, der vel er en kommunal Opgave, men til hvis Udgifter Staten bidrager Halvdelen, dog at det aarlige Statstilskud for hele Landet ikke maa overstige 2 Millioner Kr.

Ifølge Staden Københavns Regnskab for 1895 udgjorde Udgifterne i det nævnte Aar følgende Beløb:

		Kr.
1. Administrationsudgifter		599,900
2. Pensioner og Understøttelser		292,508
3. Forsørgelsesvæsenet:	Kr.	
A. Alderdomsunderstøttelse	683,527	
B. Alderdomshjemmene	5,414	
C. Fattigvæsenet:		
1. Det almindelige Fattigvæsen	519,594	
2. Almindelig Hospital	373,315	
3. Ladegaarden	100,704	
4. St. Johannes Stiftelse	199,694	
D. Administrationsudg. ved Forsørgelsesvæsenet	132,922	
		2,015,170

Digitized by Google

		Kr.	Kr.
4.	Hospitalsvæsenet:		
	I. Kommunehospitalet	519,852	
	II. Øresundshospitalet	40,813	
	III. Blegdamshospitalet	41,533	
	IV. Vestre Hospital	86,896	
			689,094
5.	Sindssygeanstalten		225,754
6.	Sundhedsvæsenet		115,047
7.	Skolevæsenet		1,748,085
8.	Politietaten		1,052,413
9.	Brolægnings- og Vejvæsenet		595,043
10.	Vandvæsenet		263,941
11.	Brandvæsenet		284,137
12.	Renovationsvæsenet		374,363
13.	Stadens faste Bidrag		154,008
14.	Forskellige Udgifter		414,709
15.	Forrentning af Stadens Gæld		1,257,604
16.	Afdrag paa Stadens Gæld		292,396
	Ialt ordentlige Udgifter		10,374,172
	Overskud for Aaret 1895		130,437
			10,504,609
	Udgifter, der afholdes ved Hjælp af Laan og Forbrug af Kapitaler		3,501,799

De løbende Udgifter udgjorde efter Stadens Regnskab for 1895 c. 10,374,000 Kr., medens de i 1875 kun beløb sig til c. 4,048,000 Kr. Gennemsnitsbeløbet pr. Indvaaner er i Løbet af de 20 Aar steget fra c. $19^{1}/_{2}$ til c. 31 Kr.

Digitized by Google

Til Slut skal meddeles en Oversigt over Københavns Kommnnes Status ultimo 1895.

Aktivsiden udviser følgende Poster:

		Kr.
I.	Faste Ejendomme med tilhørende Inventarier, Jorder, Grunde, Skove og Landejendomme (herunder dog kun saadanne Ejendomme, der have almindelig økonomisk Betydning)	33,265,000
II.	Obligationer og andre Pengeeffekter	7,456,000
III.	Kapitaliserede Afgifter	388,000
IV.	Varebeholdninger og Driftskapitaler	1,692,000
V.	Forskud	586,000
VI.	Indtægtsrestancer	324,000
VII.	Beholdning af Tilgodehavende, tilhørende Stadens Laan	10,112,000
VIII.	Kassebeholdning	4,629,000
	Tilsammen	58,452,000

Derimod kommer paa Passivsiden:

		Kr.	
I.	Prioritetsgæld	1,495,000	
II.	Stadens Laan	45,547,000	
III.	Versurer og Deposita	28,000	
IV.	Udgiftsrestancer	17,000	
			47,087,000

Digitized by Google

Der bliver altsaa et Overskud af Aktiver paa 11,365,000 Kr. I den givne Oversigt er der slet ikke taget Hensyn til de overordentlig betydelige Ejendomme, som Københavns Kommune ejer og som tjene til Fyldestgørelse af almindelige kommunale Øjemed; tilsammen ansloges deres Værdi til 34,865,000 Kr.

De 45,547,000 Kr., som «Stadens Laan» udgjorde ved Slutningen af 1895, bestode — fraset en ringe Gæld til Gasværkernes Fornyelses- og Udvidelsesfond — af Restbeløbene af de $3^1/_2$ % Laan af 1886 og 1887 og af det 4 % Laan af 1892 samt af det 3 % Laan af 1895. De tre førstnævnte Laan havde oprindelig udgjort henholdsvis 15, 14 og $5^1/_2$ Millioner Kroner og vare ultimo 1895 nedbragte til 14,265,600, 13,349,000 og 5,427,600 Kr. Laanet af 1895 udgjorde $12^1/_2$ Millioner Kr., Kursen var c. 94 pCt. For alle Laanene er Amortisationstiden 60 Aar.

Digitized by Google

Københavns Skolevæsen.

Københavns Kommuneskoler.

Som allerede omtalt i Indledningen er der to Slags Kommuneskoler: Friskoler og Betalingsskoler. I de første betales ingen Skolepenge, og alle Undervisningsapparater leveres frit til Eleverne; i Betalingsskolerne erlægges maanedlig 1 Kr. pr. Elev, og Børnene maa selv anskaffe nogle Undervisningsmidler. Begge Arter af Skoler have 7 opstigende, étaarige Klasser, af hvilke øverste Klasse (Afgangsklassen) dog er frivillig. I denne Klasse medtages ved Undervisningen Tysk og Bogføring samt i Pigeklasserne Skrædersyning. — I de senere Aar er Gymnastik indført som pligtmæssigt Fag ogsaa i Pigeklasserne og Sløjd som frivilligt Fag paa Drengesiden. Det ugentlige Timetal i de enkelte Klasser er følgende:

Klasser.	VI	V	IV	III	II	I	Afgangskl.	Ialt.
Friskoler	26	28	29	29	29	29	30,	200
Betalingsskoler	26	30	30	30	30	30	30	206

Angaaende Time- og Undervisningsplanens Enkeltheder henvises til det ved de udstillede Genstande fremlagte Exemplar.

Digitized by Google

Kommuneskolernes samlede Elevantal var i Januar 1897 36,478, af hvilke 11,727 i Betalingsskolerne og 24,751 i Friskolerne. Disse Elever vare fordelte i 1,172 Klasser, altsaa i Gennemsnit c. 31 Elever pr. Klasse.

Skolernes Udvikling i det sidste Tiaar vil fremgaa af følgende Oversigt:

	Antal af Skoler.			Klassetal.			Elevantal.		
	Fri-skoler.	Betal.-skoler.	Tils.	Fri-skoler.	Betal.-skoler.	Tils.	Fri-skoler.	Betal.-skoler.	Til-sammen.
31/12 1887	13	7	20	496	273	769	15,530	8,276	23,806
» 1889	14	8	22	563	306	869	17,695	9,349	27,044
» 1891	15	8	23	648	323	971	20,245	9,874	30,119
» 1893	17	8	25	731	332	1,063	22,497	10,503	33,000
» 1895	19	9	28	780	370	1,150	23,949	11,368	35,317
» 1896	19	9	28	786	386	1,172	24,751	11,727	36,478

I Indledningen er allerede berørt, at Kommuneskolerne sluge en stadig større Procentdel af samtlige skolesøgende Børn, som de i Hovedsagen fravinde Mellemskolerne. Ved Delingen af Tilvæxten har Friskolen dog taget et stort Forspring; i 1887 udgjorde Eleverne i denne 65,2 og i 1896 67,9 pCt. af samtlige de offentlige Skolers Børn, medens Friskolen i 1875 kun havde nogle faa Hundrede Elever flere end Betalingsskolen.

Ifølge den sidst foretagne Opgørelse have 77,1 pCt. af Eleverne den for Klassen normerede Alder, 13,7 pCt. ere over og 9,2 pCt. under Normalalderen. Gennemsnitsalderen for samtlige Elever i Kommuneskolerne er c. 9,9 Aar.

Skolebesøget er gennemgaaende godt, og Forsøm-

Digitized by Google

melserne uden Tilladelse have nu i en længere Aarrække holdt sig indenfor snævre Grænser. I 1895, det sidste Aar, for hvilket en almindelig Opgørelse foreligger, udgjorde denne Art Forsømmelser, der paadrager Mulkt fra 8 til 64 Øre for hver forsømt Dag, 0,34 pCt. af Skoledagene. I særlige Tilfælde kan desuden dikteres en Extramulkt af indtil 20 Kr. Skoledagenes Antal i Kalenderaaret er omtrent 240. Foruden de sædvanlige Ferier ved de 3 store Højtider og Sommerferien have Skolerne Frihed paa enkelte betydningsfulde Mindedage (Kongens og Dronningens Fødselsdage, Grundlovsdagen osv.). Hver 14de Dag gives en Fridag, hvis der i de nærmest foregaaende 2 Uger ikke har været og i den paafølgende Uge ikke vil indtræde en fast Ferie eller Fridag.

Antallet af Elever, der havde Arbejde udenfor Hjemmet enten i Fabriker eller hos private Familier, var ved Udgangen af 1895 6,529 eller 18,5 pCt. af samtlige Elever, saaledes fordelte:

Betalingsskoler . .	Drenge	953	= 15,7 pCt.	af samtlige Elever.
	Piger	299	= 5,6 »	
Friskoler	Drenge	3,206	= 26,7 »	
	Piger	2,071	= 17,3 »	

Bestræbelserne efter at vænne Kommuneskolernes Elever til Sparsommelighed ved at tilbyde dem en bekvem Lejlighed til at frugtbargøre deres Sparepenge have efterhaanden udviklet sig efter en ret betydelig Maalestok, idet der nu ved næsten alle Skoler er oprettet enten en Skolesparekasse eller et Udsalg af Sparemærker. I December 1895 indestod der i 9 Skolesparekasser 53,547 Kr., fordelte paa 4,176 Sparere, og i Løbet af Aaret var der i de øvrige Skoler solgt Sparemærker til et Beløb af 13,733 Kr.

Digitized by Google

Ved hver af Kommuneskolerne findes der en Bogsamling, hvorfra der mod en ringe Betaling (2 Øre ugentlig) sker Udlaan til Eleverne. Bogsamlingerne vedligeholdes dels ved et fast aarligt Tilskud fra Kommunen (100 Kr. til hver Skole), dels ved Elevernes Bidrag. Skolernes Bogsamlinger talte ved Udgangen af 1895 31,209 Bind.

I nøje Forbindelse med Kommuneskolerne staar «Friskolebørns Bespisning», der gratis om Vinteren yder trængende Friskolebørn 2 Retter varm Mad 3 Gange ugentlig, saaledes at to skiftende Hold udfylde Ugens 6 Dage. Ganske vist har denne Institution, der er traadt i Virksomhed i Vinteren 1881—82, hidtil væsenlig været baseret paa privat Godgørenhed; men Kommunen har dog ingenlunde været en uvirksom Tilskuer, uden Vederlag har den saaledes stillet Køkken og Spiselokaler til Disposition samt tilladt at det nødvendige Brændsel tages af Skolens Beholdning og at Skolebetjentens Hustru laver Maden. Denne Haandsrækning har været Aarsagen til, at Udgiften til et Barns daglige Bespisning t. Ex. i 1896 kun har udgjort c. 13½ Øre mod 21½ Øre paa Frederiksberg. Desuden har Kommunen i de senere Aar bidraget 4,000 Kr. aarlig for Bespisning af Børn, der ere under fast Almisse, og i Vinteren 1896—97 blev dette Tilskud udvidet til 10,000 Kr., saaledes at det Offentlige nu ogsaa betaler for Børn af Forældre, der have nydt interimistisk Fattighjælp. Antallet af bespiste Børn var i 1896 7,326, til hvilke der udleveredes 239,281 Portioner Mad.

Lærerpersonalet. Enhver af Kommuneskolerne forestaas af en Inspektør, der lønnes med 2,600 Kr. stigende til 3,800 Kr., og som desuden har fri Bolig, Brændsel og Belysning.

De fast ansatte Lærere lønnes med 1,400 Kr., stigende hvert 3die Aar med 275 Kr. til 2,500 Kr., de fast an-

Digitized by Google

satte Lærerinder med 1,400 Kr., stigende hvert 3die Aar med 100 Kr. til 1,600 Kr. Timelærere og Timelærerinder lønnes med 60 og 70 Øre for Timen; for Faglærere, der udelukkende undervise i Tegning, Sang, Gymnastik og Haandgerning, er en særlig Betaling fastsat. Lærerpersonalets Størrelse og Fordeling paa de forskellige Grupper fremgaar af nedenstaaende Oversigt, der tillige viser Udviklingen i de sidste 10 Aar.

	Lærere.				Lærerinder.			
	1887	1891	1895	1896	1887	1891	1895	1896
Inspektører	20	23	26	27	»	»	1	1
Fast ansatte Lærere	129	172	209	220	204	267	311	326
Timelærere	96	110	113	113	141	162	187	198
Faglærere	75	88	98	98	15	22	50	52
	320	393	446	458	360	451	549	577

Det samlede Lærerpersonales Størrelse har altsaa i de nævnte Aar været:

1887:	680
1891:	844
1895:	995
1896:	1,035

Skolevæsenets Udgifter bevilges for hvert Aar af Kommunalbestyrelsen (Magistrat og Borgerrepræsentation) efter Forslag af Skoledirektionen. Paa Budgettet for indeværende Aar er der bevilget til Skolevæsenet 2,033,927 Kr., hvoraf følgende Hovedposter fremhæves:

Digitized by Google

Skoledirektionen	Kr.	21,010
Lønninger til Lærerpersonalet	»	1,525,310
Skolebetjentene	»	27,634
Bygningsudgifter	»	53,100
Undervisningsapparater	»	81,336
Brændsel	»	51,508
Belysning	»	28,288
Gymnastik- og Svømmeundervisning . .	»	77,056
Forsømte og aandssvage Børn*)	»	83,230

Skolekassens Indtægter ere paa Budgettet opførte med 119,320 Kr., saagodtsom udelukkende Skolepenge fra Betalingsskolernes Elever. Staten yder intet Bidrag til Københavns Skolevæsen. —.

Nedenstaaende Oversigt viser Udgifternes Stigning i Tidernes Løb saavel absolut som relativt. Ved «ordinære Udgifter» forstaas Udgiften efter Fradrag af Indtægten; Udgifterne til Nybygninger og Pensioner ere ikke medregnede.

	Befolkningens Størrelse.	Ordinære Udgifter.	Udgift pr. Individ af Befolkningen.	Elevantal i Kommuneskolerne.	Udgift pr. Elev.
		Kr.	Kr.		Kr.
1870	181,291	234,746	1,29	10,731	21,87
1880	234,850	693,743	2,95	13,838	50,11
1885	280,054	962,819	3,43	20,393	47,22
1890	312,859	1,387,725	4,43	28,539	48,53
1895	333,835	1,748,084	5,23	35,317	49,50

*) Herunder Internatet: 10,590 Kr.

Digitized by Google

Kommuneskolernes Styrelse er overdraget Skoledirektionen, der bestaar af Overpræsidenten som Formand, Borgemesteren for Magistratens 1ste Afdeling og en af Hovedstadens Sognepræster. Direktionen har Ledelsen ikke blot af det kommunale Skolevæsen, men har tillige Tilsynet med de private Skoler i Hovedstaden, som ikke have Dimissionsret. Der er to Skoledirektører, henholdsvis for de offentlige og de private Skoler, der hver paa sit Omraade er Direktionens Forretningsfører og bistaar Direktionen i dens hele Virksomhed. Ved hver Kommuneskole virker en Skolekommission paa 3 Medlemmer: en Gejstlig, der er Formand og udnævnes af Ministeriet, et af Borgerrepræsentationen og et af Skoledirektionen udvalgt Medlem.

Københavns Kommune tager sig i ret stort Omfang af Børn, der paa Grund af abnorme Helbredstilstande eller fordi de ere moralsk fordærvede ikke kunne gaa i Kommuneskolerne. Disse Børn anbringes da, naar Forældrene ikke have Evne til at bære de dermed forbundne Byrder, for Kommunens Regning paa de for saadanne Individer oprettede Stiftelser, og den ydede kommunale Hjælp betragtes ikke som Fattigunderstøttelse. Paa Kommunens Budget for 1897 er der til disse Øjemed opført ialt 72,640 Kr.; heraf vilde der til 51 Børn i Døvstummeanstalter medgaa 14,280 Kr., til 45 Børn i Idiotanstalten og paa Ebberødgaard 14,100 Kr., til 147 Børn i de Kellerske Anstalter for Aandssvage 29,420 Kr., til 75 Børn paa Opdragelsesanstalterne Flakkebjerg og Holsteinsminde 11,640 Kr. og til Beklædning og Anbringelse af Børn 3,200 Kr. Denne hele Udgiftspost har for Kommunen i den senere Tid været i ret betydelig Stigning.

Digitized by Google

Forsørgelsesvæsenet.

I. Fattigvæsenet.

Indtil 1. Januar 1858 sorterede Fattigvæsenet under en kongelig Direktion og stod saaledes ikke i direkte Forbindelse med Stadens øvrige Administration, hvorimod det fra nævnte Dag, samtidigt med at Kommunens Bestyrelse omordnedes, underlagdes Magistratens 3die Afdeling, dog at deLegater, der ikke fundatsmæssig vare knyttede til Fattigvæsenet, henlagdes til Magistratens 1ste Afdeling.

Fattigforsørgelsen i København deler sig i to Hovedafdelinger: Forsørgelsen i Staden og i Stiftelser.

Forsørgelsen i Staden kan ydes under forskellige Former, saaledes navnlig: Brødhjælp, Pengehjælp, Brændselshjælp, Beklædning, Middagsspise, Sygehjælp i Hjemmet eller paa Hospital, Jordemoderhjælp, Begravelsesunderstøttelse m. m. Her kan ogsaa nævnes den saakaldte «Arbejdsfattighjælp», der tilsigter at prøve Vedkommendes Arbejdslyst. Arbejdstiden begynder Kl. 9 Morgen og udstrækkes om muligt til 8 og mindst til 6 Timer; Arbejdslønnen er 60 Øre om Dagen. Arbejdsfattighjælp maa ikke forvexles med «Arbejdsfrihjælp», der netop tilsigter at holde Vedkommende fri for Fattigvæsenet.

Digitized by Google

Med Hensyn til Forsørgelsens Varighed deles Fattigunderstøttelsen i to Klasser: den faste Almisse, der ydes Personer, om hvilke det antages, at de vedvarende eller dog i en længere Aarrække ville trænge til offentlig Understøttelse, i Modsætning til Interimshjælpen, der tilstaas Fattige, der kun for kortere Tid behøve Understøttelse.

Tidligere administreredes Fattigunderstøttelsen i Staden af et forholdsvis stort Antal ulønnede Forsørgelsesforstandere, som toges blandt Stadens Borgere, og hvis Indstillinger indsendtes direkte til Afgørelse af Afdelingens Borgemester. Denne Ordning, hvis Svagheder længe vare erkendte, forlodes imidlertid totalt ved Fattigvæsenets Omorganisation fra 1. Maj 1872. Fra denne Dag inddeltes Staden i 12 Fattigdistrikter; i Spidsen for hvert af disse stilledes en lønnet Distriktsforstander, som skulde undersøge indkomne Andragender og gøre Indstilling til Borgemesteren, der traf den endelige Afgørelse; for hvert Distrikt udnævntes tillige to lønnede Kommunelæger. Denne Forandring havde, som nedenstaaende Oversigt over Antallet af de til for-

Aar	Fast Almisse	Interims-hjælp	Sygehjælp	Ialt	Befolkning
1845.....	2,600	1,521	420	4,541	126,000
1855.....	3,142	6,215	350	9,707	143,000
1865.....	4,500	3,225	450	8,175	168,000
1873.....	2,500	855	450	3,805	200,000
1875.....	2,428	685	674	3.787	208,000
1885.....	3,894	1,684	750	6,328	280,000
1890.....	5,383	1,745	800	7,928	312,000
1895.....	4,137	2,024	788	6,949	333,000

Digitized by Google

skellige Tidspunkter understøttede Personer viser, strax den Virkning, at de Forsørgedes Tal betydelig nedbragtes, og den har i Aarenes Løb staaet sin Prøve. Imidlertid har en vis Decentralisation vist sig nødvendig, idet man fra 1. Maj 1893 tillagde Distriktsforstanderne en dog temmelig begrænset Myndighed til under eget Ansvar at bevilge enkelte Arter af Understøttelser. Fra samme Dag inddeltes Staden tillige i 3 Kredse, hver med sin lønnede Kredsinspektør, der dels har Ledelsen af Forstandernes Virksomhed for Fattigforsørgelsen i Byen, dels er i Besiddelse af en regulativmæssig bestemt Myndighed til at tilstaa Understøttelser, medens mere vedvarende samt al extraordinær Hjælp ligesom hidtil bevilges af Centraladministrationen.

Kredsinspektørerne lønnes med 3,600 Kr. aarlig, stigende hvert 5. Aar med 400 Kr. til 4,800 Kr., og have Pensionsret i Forhold hertil. Derhos ydes der dem 1,000 Kr. aarlig til Embedslokaler etc. og Befordring. Der er tillagt hver en Assistent, et Bud og et Beløb til Skriverassistance.

Distriktsforstanderne lønnes med 2,000 Kr. aarlig, stigende hvert 3die Aar med 200 Kr. til 3,200 Kr.; desuden leveres der dem Lokale m. v. til Kontor og Læge-Konsultation. Efter 15 Aars Forløb have Forstanderne Pensionsret.

Der er i hvert Distrikt ansat en Medhjælper med Løn 700—1,000 Kr.

Kommunelægerne lønnes med 1,400 Kr. aarlig.

Om det Omfang, i hvilket Københavns Fattigvæsen til forskellige Tidspunkter have benyttet de københavnske Hospitaler samt St. Hans Sindssygehospital indeholdes Oplysninger i den følgende Tabel.

Digitized by Google

Antal Patienter, der henlaa for Fattigvæsenets Regning.

Den 31. December.	1845	1855	1865	1875	1885	1895
St. Hans Hospital	363	395	381	492	630	778
Alm. Hospital............	262	306	188	138	—	—
Frelserens Arbejdshus	44	75	—	—	—	—
Kommunehospitalet [1])......	—	—	430	415	431	201
Børnehospitalet...........	—	—	—	—	32	21
Blegdamshospitalet [2])	—	—	—	—	40	4
Øresundshospitalet [2])	—	—	—	—	—	11
St. Joh.s Stiftelses Sygehus.	—	—	—	—	219	248
Ialt...	669	776	999	1045	1352	1263

Følgende Fattiganstalter sortere under Magistratens 3die Afdeling.

1. Almindelig Hospital.

Denne Anstalt, der er beliggende i Nørreallé og bestemt for uarbejdsdygtige Mænd og Kvinder, toges i Brug i Efteraaret 1892. Hospitalet kan optage ialt 1,556 Individer foruden 12 Aandssvage i en Filial udenfor Byen. Lemmerne nyde i Stiftelsen fuld Forplejning, der i Trangstilfælde suppleres ved Ugepenge, ligesom der gives dem Lejlighed til at sørge for deres Smaafornødenheder ved forskellige lettere Arbejder, for saa vidt deres Kræfter tillade det.

---

[1]) Syfilispatienter, hvis Kur ikke er Fattighjælp, ere ikke medregnede i de for Kommunehospitalet angivne Tal. [2]) Epidemihospitaler.

Digitized by Google

I en ved Hospitalet liggende Bygning er derhos indrettet en Husvildeafdeling for to Familier, paa hvis Forhold og Opførsel intet Væsenligt er at udsætte.

2. Tvangs- og Arbejdsanstalten paa Ladegaarden.

Arbejdsanstalten, der toges i Brug i 1822, er beliggende paa Ladegaardsvej og er bestemt for arbejdsdygtige, men drikfældige, vagabonderende, straffede eller lignende mindre værdige Individer, der midlertidig ere uden Erhverv. Anstalten har Plads til 811 Mænd og 209 Kvinder, dog kan den mandlige Afdeling i fornødent Fald udvides med 60 Pladser fra Kvindeafdelingen. Arbejderne beskæftiges ved Fabrikarbejde og andet Arbejde i Kommunens Tjeneste, og deres Overarbejdspenge holdes tilbage til Dimissionen, hvorefter de kunne hæve 5 Kr. ugentlig, dog at Beløbet tilfalder Fattigvæsenet, naar de vende tilbage til Anstalten, før de have erholdt det udbetalt. Industriprovenuet for 1895 udgjorde 80,676 Kr.

Til Anstalten er knyttet en Sygeafdeling paa 61 Senge, en Børnestue til 5 Mødre med diende Børn samt en Tvangsarbejdsanstalt for Mænd, der er etableret i Fængselsbygningen paa Kristianshavn og kan optage 150 Individer, medens den med Arbejdsanstalten forbundne Fattiggaard har Plads til 40 kvindelige Tvangsfanger. Endelig findes i nævnte Fattiggaard en Husvildeafdeling, der er bestemt til at optage 18 Familier, foruden et Lokale, der kan yde Nattelogis til 14 husvilde Mænd.

3. St. Johannes Stiftelse.

Denne Stiftelse, der er beliggende i Ryesgade, toges i Brug i 1885. Arbejdshuset, der har Plads for 606 Personer, er bestemt til mere værdige, arbejdsdygtige Individer,

Digitized by Google

der midlertidig ere uden Erhverv. De Fattige have fuld Forplejning og modtage ved Dimissionen deres Overfortjeneste. Industriprovenuet udgjorde i 1895 27,155 Kr.

Stiftelsen omfatter videre en Optagelsesanstalt for 120 Børn, der midlertidig maa forsørges af Fattigvæsenet, med en til samme knyttet Skole, og et Sygehus paa 316 Senge, bestemt for Patienter, som lide af uhelbredelig Benskade, kroniske Sygdomme, Fnat, Skurv eller Utøj, samt for fritliggende Patienter, der som uhelbredelige eller Rekonvalescenter begæres overlagte fra de andre Hospitaler. Endelig besørges Fattigvæsenets Begravelser almindeligvis fra Stiftelsens Lighus.

Nedenstaaende Tabel giver Oplysning om Antallet af de Personer, der den 31. December i de vedkommende Aar forsørgedes i Anstalter.

	1845	1855	1865	1875	1885	1895
Frue Arbejdshus	166	63	47	17	»	»
Nikolai Arbejdshus	90	74	107	51	66	»
Frelserens Arbejdshus	209	117	155	149	88	»
Holmens Arbejdshus	114	51	»	»	»	»
Almindelig Hospital	1153	990	1359	1441	1586	1391
Ladegaarden	488	513	916	631	875	687
St. Johannes Stiftelse	»	»	»	»	185	235
Husvilde	»	»	»	19	29	26

Nedgangen fra 1885—95 skyldes for en væsentlig Del Loven om Alderdomsunderstøttelse (jfr. nedenfor).

Digitized by Google

I det Foregaaende er kun omhandlet Fattigvæsenets Virksomhed i selve Staden København.

Kun for en enkelt Gren af Fattighjælp, nemlig Plejebørns Forsørgelse, har man ved Siden af Anbringelsen i Hovedstaden, der nu for her forsørgelsesberettigede Børn kun undtagelsesvis finder Sted, tillige og i stigende Grad indrettet en direkte Forsørgelse udenfor København; Anbringelsen sker nemlig uden de stedlige Autoriteters Mellemkomst ved velvillig Assistance af vedkommende Sognepræster eller i enkelte Tilfælde andre dertil egnede bosiddende Mænd (Lærere, Læger og lignende), som man har anmodet om at udpege passende Plejesteder og føre et stadigt Tilsyn med de i de enkelte Kommuner anbragte Børn. Desuden har Magistraten etableret et direkte Tilsyn gennem den eller de Embedsmænd, under hvem disse Sager sortere, og som er saaledes planlagt, at hvert Plejested besøges hvert 2det—3die Aar.

Udviklingen ses af efterfølgende Tabel over Plejebørnenes Anbringelsessted til forskellige Tidspunkter.

Aar	I Byen	Paa Landet	Ialt
1845........	167	397	564
1855........	110	393	503
1865........	159	541	700
1875........	89	604	693
1885........	43	639	682
1895........	43	636	679

Ved Siden af Fattigvæsenets egen Virksomhed til Fattiges Forsørgelse har det en Pligt til at refundere Under-

Digitized by Google

støttelser, ydede i andre Kommuner til Personer, der opholde sig der, men have deres Forsørgelseshjem i Hovedstaden, idet det er Opholdskommunen, der udreder Fattigunderstøttelser, men med Refusionsret overfor Forsørgelseskommunen.

Fattigvæsenets Udgifter

afholdes af Kommunens Indtægter for det løbende Aar, idet Fattigvæsenets særlige Indtægter, væsenlig 1/4 pCt. Afgift af Køb og Salg og Afgiften af Skuespil og Kunster (i 1895 henholdsvis 60,779 Kr. og 106,406 Kr.) indgaa i Kommunens Kasse, hvilket ogsaa gælder om Renten af de Legater, som tilhøre Fattigvæsenet og dets Stiftelser, i 1895 45,799 Kr.

Kommunens Tilskud til Fattigvæsenet i 1895 udgjorde, Administrationsudgifterne ikke medregnede, følgende Beløb:

Fattigforsørgelsen i Fattiganstalter		673,713	Kr.
Fattigforsørgelsen udenfor Fattiganstalter		462,476	—
Refusion til andre Kommuner for Understøttelse, ydet til Personer, som vare forsørgelsesberettigede i København		57,118	—
Urefunderede Kuromkostninger:			
for Patienter i Sindssygeanstalten.	429,615		
for Patienter i Kommunens andre Hospitaler	164,219		
		593,834	—
Ialt...		1,787,141	Kr.

Digitized by Google

II. Alderdomsforsørgelsen.

Ved Lov af 9. April 1891, der for Københavns Vedkommende traadte i Kraft den 1. Januar det følgende Aar, oprettedes der ved Siden af Fattigvæsenet en Forsørgelse af trængende Personer over 60 Aar, der have dansk Statsborgerret, i de sidste 10 Aar før Begæringens Indgivelse have haft fast Bopæl her i Landet og ikke have nydt Fattighjælp samt fyldestgøre visse Værdighedskrav. Man gik ved Indstiftelsen af den nye Institution ud fra den Betragtning, at der paahviler Samfundet en Forpligtelse til at pensionere sine gamle udslidte Arbejdere, der, som Lønningsvilkaarene ere, i Regelen ere ude af Stand til at lægge noget op til at sikre sig en selvstændig Tilværelse i Alderdommen, hvoraf Følgen er, at Understøttelsen, som i Regelen har en vedvarende Karakter, ikke har nogen som helst forringende Indflydelse paa den Alderdomsunderstøttedes retlige Stilling. Alderdomshjælpen udredes altid af Opholdskommunen, men falder denne ikke sammen med Forsørgelseskommunen, refunderer den sidste $^3/_4$ af Omkostningerne. Af Kommunernes Udgifter ved Alderdomsunderstøttelsen tilskyder Statskassen Halvdelen, dog ikke ud over 2 Millioner Kroner aarlig, og Statstilskudet fordeles mellem Kommunerne i Forhold til, hvad hver enkelt af disse har udgivet.

Digitized by Google

Bestyrelsen af Alderdomsforsørgelsen er for Københavns Vedkommende henlagt under Magistratens 3dje Afdeling, hvorimod den lokale Tjeneste varetages af de tidligere ommeldte 3 Kredsinspektører for Fattigvæsenet; disse Embedsmænd gøre Indstilling til Borgemesteren.

Antallet af Familier og Personer, der nøde fast Alderdomsunderstøttelse, ses af efterfølgende Tabel.

	1892		1893		1894		1895	
	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer
Antal ved Aarets Begyndelse	»	»	731	3044	758	3325	804	3519
Tilgang	782	3248	136	549	129	469	150	535
Afgang	51	204	109	268	83	275	96	252
Tilbage ved Aarets Slutning	731	3044	758	3325	804	3519	858	3802
Det hele Personantal ved Aarets Slutning	4639		4997		5385		5744	

Med fast Understøttelse følger i Regelen fri Sygehjælp i Hjemmet og paa Hospital. Desuden uddeltes der Pengehjælp én Gang for alle uden anden Understøttelse til et mindre Antal Familier og enlige Personer; deres Tal var t. Ex. i 1895 henholdsvis 43 og 23.

Undertiden tilstaas Alderdomsunderstøttelsen udelukkende under Form af Sygehjælp. Omstaaende Tabel giver Antallet af de Familier og Personer, der nøde godt heraf.

Digitized by Google

	1892		1893		1894		1895	
	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer	Familier	Enkelte Personer
Antal ved Aarets Begyndelse	»	»	13	20	20	36	19	46
Tilgang	14	24	8	28	5	25	22	19
Afgang	1	4	1	12	6	15	8	11
Tilbage ved Aarets Slutning	13	20	20	36	19	46	33	54
Det hele Personantal ved Aarets Slutning	49		87		95		138	

Til Alderdomsunderstøttede, der paa Grund af legemlig og aandelig Svaghed aldeles intet kunne erhverve og derfor trænge til fuld Forsørgelse, er der oprettet «Nikolaj Alderdomshjem», der kan modtage 63 Kvinder, og «Frelserens Alderdomshjem», med Plads til 200 Personer, det sidste væsenlig bestemt til Mænd. Desuden har man for Personer, der oftest ere sengeliggende og derfor trænge til stadigt Tilsyn, indrettet «Alderdomshjemmenes Plejeafdeling», der befinder sig i en afsondret Bygning, henhørende til Almindelig Hospitals Komplex. De nævnte Anstalters Benyttelse fremgaar af efterfølgende Tal.

	1892	1893	1894	1895
Antal ved Aarets Begyndelse	»	208	245	265
Tilgang	237	77	80	100
Afgang	29	40	60	73
Antal ved Aarets Slutning . .	208	245	265	292

Digitized by Google

Planer til Opførelse af en ny Anstalt, der kan optage samtlige Alderdomshjem, ere under Udarbejdelse.

Udgifterne ved Alderdomsforsørgelsen have stillet sig saaledes:

	1892	1893	1894	1895
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Alderdomshjemmenes Underskud	7,333	5,149	3,957	5,414
Andre Udgifter til Alderdomsforsørgelsen	451,511	587,364	637,669	707,802
Refusion til andre Kommuner	12,138	19,420	19,501	27.213
Tilsammen Udgift..	470,982	611,933	661,127	740,429
Indtægt, navnlig Refusion fra andre Kommuner	18,455	35,051	45,186	51,488
	452,527	576,882	615,941	688,941
Statens Tilskud	178,078	268,715	305,992	341,764
Nettoudgift..	274,449	308,167	309,949	347,177

I ovennævnte Udgifter til Alderdomsforsørgelsen ere ikke indbefattede de for Alderdoms- og Fattigforsørgelsen fælles Administrationsudgifter.

Digitized by Google

Stadens Sundhedspleje.

I Henhold til Lov af 12. Januar 1858 (jfr. Lov af 28. Marts 1868) har Kommunalbestyrelsen vedtaget og Justitsministeriet under 15. Juni 1886 stadfæstet den nu gældende Sundhedsvedtægt for København.

Tilsynet med Stadens Sundhedspleje og Afgørelsen af de derved foranledigede Spørgsmaal i den Udstrækning, som denne Vedtægt fastsætter, saavel under sædvanlige Forhold som under Epidemier, varetages af en Kommission, bestaaende af Politidirektøren som Formand, Borgemesteren for Magistratens 4de Afdeling, Stadslægen og 2 af Borgerrepræsentationen for 5 Aar ad Gangen frit valgte Medlemmer. Den udøvende Myndighed er hos Politidirektøren, der i paakommende Tilfælde kan nægte at bringe Kommissionens Beslutninger til Udførelse, men da uopholdelig skal bringe Sagen ind for vedkommende Ministerium.

Sundhedskommissionens Lægepersonale, der bestaar af 6 Kredslæger og en Veterinærlæge, ansættes af Magistraten paa 3 Aar efter Sundhedskommissionens Indstilling og kan genvælges.

Lægepersonalet har den Opgave i Almindelighed at virke i den offentlige Sundhedsplejes Tjeneste og blandt

Digitized by Google

andet foretage saadanne hygiejniske Undersøgelser, hvortil lægevidenskabelig Indsigt er nødvendig. I Tilsynet med de under Sundhedskommissionens Kontrol staaende Plejebørn bistaas de af 9 lønnede Tilsynsdamer.

Stadens 12 hygiejniske Kvarterer ere fordelte mellem Kredslægerne saaledes, at hver Læge har sit selvstændige territoriale Virksomhedsomraade.

I hvert af Stadens 12 Fattigdistrikter — hvis territoriale Begrænsning ikke falder sammen med de hygiejniske Kvarterer — er ansat ialt 23 Kommunelæger, der staa direkte under Magistratens 3dje Afdeling. Ifølge Sundhedsvedtægten skulle disse Læger, hver i sit Distrikt, have deres Opmærksomhed henvendt paa samtlige Sundhedsplejen vedrørende Forhold, og naar noget, der strider mod Vedtægtens Bestemmelser, kommer til deres Kundskab, uopholdelig gøre Indberetning til Stadslægen derom.

Under Epidemier, og naar særlige Forhold iøvrigt gøre det ønskeligt, kan Sundhedskommissionen overdrage det specielle Tilsyn med Sundhedsplejen i Stadens enkelte Dele til Distriktskommissioner, der tiltrædes af Kommunelægerne.

Under Sundhedskommissionens Overbestyrelse er stillet et Laboratorium — aabnet den 1. Januar 1888 — i hvilket Kommissionen kan foretage saadanne kemiske, fysiske og mikroskopiske Undersøgelser, som den finder fornødne til Varetagelsen af Vedtægtens Bestemmelser, og èn Desinfektionsanstalt, som besørger gratis Desinfektion efter alle de i Lov af 30. Marts 1892 nævnte Sygdomme.

De Forhold, som henhøre under Sundhedskommissionen og varetages af Kredslægerne i Forbindelse med Sundhedspolitiet, omhandles udførligt i Sundhedsvedtægten under følgende Afsnit: Ordning af Afløb, den offentlige Renlighed, Latrinvæsenet, de for de Omboendes Sundhed skadelige Anlæg, Tilsyn med Næringsmidler, Boliger, Logishuse

Digitized by Google

og Herberger, Foranstaltninger mod smitsomme Sygdomme, Tilsyn med Fabriker og større Værksteder, Plejebørn.

Tilsynet med de udenfor Sundhedsvedtægten liggende Medicinalforhold paahviler Stadslægen, som er Medlem af Bygningskommissionen, Karantænekommissionen og Jordemoderkommissionen. Han har Tilsyn med Medicinallovenes Overholdelse, Medicinalpersonalet (Læger, Apotekere, Jordemødre) og foretager den af det kongelige Sundhedskollegium anordnede Bearbejdelse af Medicinalstatistiken.

Enhver Læge, der er bosat paa Københavns Grund, er forpligtet til ugentlig at udfylde en Sygeliste over de af ham behandlede epidemiske og smitsomme Sygdomme. De paagældende Skemata uddeles og afhentes af Københavns Politi og afleveres hver Mandag Aften til Stadslægen. Denne Lægernes Anmeldelsespligt med Hensyn til epidemiske Sygdomme er yderligere indskærpet ved Sundhedsvedtægten, i hvilken det tillige gøres Lægerne til Pligt uopholdeligt at anmelde til Stadslægen ethvert Tilfælde af de Sygdomme (Kolera, gul Feber, Dysenteri, exantematisk Tyfus, Kopper og Pest), der stedse ere Genstand for offentlig Behandling, eller af andre epidemiske Sygdomme, saafremt de komme under offentlig Behandling (Skarlagensfeber, Difteri, tyfoid Feber). Ikke-Efterkommelse af disse Paalæg kan eventuelt medføre Strafansvar.

Fra Begravelseskontoret modtager Stadslægen samtlige Dødsattester og Anmeldelser om Dødfødte, og fra Københavns Politi tilstilles ham skriftlig Meddelelse om Antallet af de i Staden og paa dens Grund i samme Uge levendefødte Børn med særlig Angivelse af Tallet for hvert Køn.

Paa Grundlag af dette Materiale udarbejder Stadslægen en Liste over den epidemiske Sygelighed og en Mortalitetstabel, som offentliggøres for hver Uge. Siden 1876 har Københavns Kommunalbestyrelse bevilget Stadslægen et

Digitized by Google

Oversigt over Befolknings-, Beboelses- og Dødelighedsforhold i

	Be-	
	Folketallet 1. Februar 1895.	Af 100 fandtes i
Hele Byen. Red og Havn inkl.	333,835	100,0
Kvarter I. Gamle Bys ældre Del	15.499	4,6
— II. Gamle Bys yngre Del	31.581	9,5
— III. Gammelholm	7,632	2,3
— IV. St. Annæ Øster	10,641	3,2
— V. St. Annæ Vester	30,543	9,1
— VI. Christianshavn	19,955	6,0
Indenfor gamle Voldlinie	115,851	34,7
Kvarter VII. Voldkvarteret	42,498	12,7
— VIII. Østerbro	23,304	7,0
— IX. Blegdam	34,172	10,2
— X. Nørrebro	23,952	7,2
— XI. Blaagaard	36,573	11,0
— XII. Vesterbro	56,914	17,0
Udenfor gamle Voldlinie	217,413	65,1

Kvarter I: St. Peders, Bispegaardens, Universitetets og Synagogens Rode samt Frimands Kvarter.

Kvarter II: Nikolaj, Gammelstrands, Slotsholms, Raadhusets, Kalvebodernes, Pilestrædes, Hovedvagtens, Trinitatis og Reformert Kirkes Rode samt Snarens Kvarter.

Kvarter III: Gammelholms Rode.

Kvarter IV: Nyhavns, Marmorkirkens, Amalienborgs, Frederiks Hospitals og Toldbodens Rode.

Kvarter V: Gothersgades, Frimurerlogens, Kongens Haves, Garnisons Hospitals og Nyboders Rode samt Nyboder.

Digitized by Google

ethvert af Staden Københavns hygiejniske Kvarterer i Aaret 1895.

folkning.						Af 1,000 Individer døde i 1895	
Af 100 vare					Beboelsestæthed: paa 100 □ Al. Etageareal boede	af epidemiske Sygdomme	af alle Dødsaarsager tilsammen
0—1 Aar	1—5 Aar	5—15 Aar	15—65 Aar	over 65 Aar			
2,6	8,4	19,8	64,5	5,0	1,7	5,8	18,4
1,5	5,8	15,8	**70,5**	**7,1**	1,8	3,5	15,8
1,7	6,2	16,0	**69,1**	**6,8**	1,8	4,2	18,2
1,6	5,8	14,8	**73,0**	5,0	1,1	2,8	12,7
1,5	4,6	13,2	**74,7**	**5,8**	0,9	3,8	13,8
2,4	7,9	18,6	**65,7**	**5,2**	**2.1**	4,8	18,4
2,6	8,4	**20,4**	63,7	4,8	1,7	**7,0**	**20.2**
2,0	6,7	17,0	**68,2**	**5,8**	1,4	4,6	17,4
2,0	6,3	15,1	**71,8**	**5,1**	1,5	2,9	12,5
3,1	**10,0**	**21,5**	61,4	3,8	1,6	**5,6**	14,4
3,2	**10,8**	**20,9**	61,4	4,0	**1,9**	**6,7**	**18.9**
3.4	**11,4**	**24,5**	53,6	**6,9**	**2,4**	**7,4**	**26,9**
3,0	**9,2**	**21,1**	61,8	4,8	**2,5**	**6,4**	**20,0**
3,1	**10,3**	**21,9**	60,8	3,7	**1,9**	**6,4**	19,5
2,9	**9,4**	**20,5**	62,4	4,6	**1,9**	**5.6**	18,4

Kvarter VI: Frederiks Kirkes, Frelsers Kirkes, Amagerbro og Nyholms Rode.
Kvarter VII: Tivolis Rode, Reventlowsgades, Vandværkets, Ørstedsparkens, Peblingesøens, Frederiksborggades, Kommunehospitalets, Østervolds Kvarter.
Kvarter VIII: Østerbros, Kalkbrænderiets, Øresunds, St. Jakobs og Strandvejens Rode.
Kvarter IX: Ravnsborgs, St. Hans og Blegdams Rode.
Kvarter X: Havremarkens, Lersøens og Fælled Rode.
Kvarter XI: Blaagaards og Kirkegaards Rode.
Kvarter XII: Gl. Kongevejs, Gasværkets, Skydebanens, Istedgades, Sorte Hests, Enghavevejs, St. Matthæus, Vesterfælled og Kvægtorvets Rode.

Digitized by Google

Beløb aarligt til at afholde Udgifterne ved en ugentlig og aarlig Bearbejdelse og Offentliggørelse af det af ham indsamlede Materiale. Af disse ugentlige Oversigter og Aarsberetninger foreligge nu 21 Aargange.

Antallet af praktiserende Læger i Staden er for Tiden c. 310, eller omtrent 1 for hver 1,074 Indbyggere. C. 40 ere Militærlæger; ansatte som Universitetslærere ere 14.

I København findes 24 Apoteker; de visiteres én Gang aarlig af Stadslægen i Forening med en af Staten ansat Visitator.

Lægevagtstationer, hvor hurtig Adgang til Lægehjælp om Natten er sikret (for Ubemidlede gratis), ere oprettede af en privat Forening, der støttes af Kommunen. Ved samme Forenings Foranstaltning ere Politistationerne forsynede med Ambulancemateriel.

Polikliniken for Ubemidlede, der er stiftet ved privat Initiativ og støttes af Kommunen, aabnedes i November 1884 og tilbyder Ubemidlede, der ikke ere under Fattigvæsenet, gratis Lægehjælp.

Vakcination er obligatorisk og foregaar gratis paa det kongelige Vakcinationsinstitut. Af Kommunen opretholdes desuden en kommunal Indpodningsanstalt (paa Nørrebro), som dog kun er aaben i Sommermaanederne. Under Koppeepidemier aabnes to lignende Anstalter, henholdsvis paa Kristianshavn og Vesterbro.

Karantænevæsenet administreres af Karantænekommissionen, der bestaar af Overtoldinspektøren som Formand, en af Borgemestrene samt af Stadslægen og Havnekaptajnen.

Digitized by Google

Hospitalsvæsenet.

Almindelig Oversigt.

Til Hospitalsbehandling af Syge findes i København:

1. Anstalter under Statsadministration:			
Det kongelige Frederiks Hospital...	med	364	Senge
Den kongelige Fødsels- og Plejestiftelse	»	44	»
2. Kommunale Anstalter:			
a) egentlige Sygehuse:			
Kommunehospitalet	»	963	»
Blegdamshospitalet	»	328	»
Øresundshospitalet	»	186	»
Vestre Hospital.............. .	»	212	»
b) Sygeafdelingerne paa Fattigvæsenets Stiftelser:			
paa Almindelig Hospital	»	166	»
paa St. Johannes Stiftelse	»	316	»
paa Ladegaarden	»	66	»
3. Sygehuse under privat Bestyrelse:			
Dronning Louises Børnehospital	»	70	»
St. Josephs Hospital	»	100	»
		2,815	Senge

Digitized by Google

Københavns Kommune har derhos paa Bidstrupgaard ved Roskilde sin egen Sindssygeanstalt, St. Hans Hospital, med 1,079 Pladser.

Foruden de foran nævnte Hospitaler er der i København en Del private Kliniker for enkelte Specialiteter, navnlig Kirurgi, Gynækologi og Ophtalmologi.

Paa Stadens Grund findes derhos tvende militære Sygehuse.

Paa den foran meddelte Fortegnelse over Sygehuse i København ere disse opførte efter deres administrative Stilling; om denne saavelsom om deres økonomiske Forhold skal her meddeles følgende Hovedtræk.

De tvende Anstalter under Statsadministration, det kongelige Frederiks Hospital og den kongelige Fødsels- og Plejestiftelse, ere selvstændige Instituter med egne Formuer; deres Udgifter dækkes hovedsagelig ved Hjælp af Udbyttet af de Anstalterne tilhørende Formuer samt ved Tilskud af Statskassen, hvortil for Fødselsstiftelsens Vedkommende kommer et Bidrag fra Københavns Kommune. Betalingen for Patienter dækker kun en ringe Del af Udgifterne.

De kommunale Anstalters 2 Grupper: de egentlige Sygehuse og Sygeafdelingerne paa Fattigvæsenets Stiftelser, sortere henholdsvis under Magistratens 2den og 3dje Afdeling. De fire egentlige Sygehuse udgøre i administrativ Henseende et selvstændigt Hele under Ledelse af en Hospitalsinspektør; efter deres Bestemmelse og samlede Størrelse danne de Hovedgruppen af de her omhandlede Anstalter og ville blive Genstand for nærmere Omtale nedenfor under det specielle Afsnit: Københavns kommunale Hospitaler udenfor Fattigvæsenets Stiftelser. Udgifterne til samtlige kommunale Anstalter bæres fuldt af Stadens Kasse.

De tvende paa Fortegnelsen sidstanførte «Sygehuse under privat Bestyrelse», Dronning Louises Børnehospital

Digitized by Google

og St. Josephs Hospital, bestaa væsenlig ved egne, fra Godgørenhed hidrørende Midler, samt ved Indtægten af Patientbetalingen. Børnehospitalet har derhos begrænsede Tilskud af Staten og af Københavns Kommune, der begge ere repræsenterede i Hospitalets Bestyrelse. Størstedelen af Pladserne paa Børnehospitalet belægges med Patienter, som behandles for Kommunens Regning, og for hvilke denne erlægger en Betaling af 2 Kr. 25 Øre daglig. — St. Josephs Hospital er oprettet og bestyres af de katolske Ordenssøstre, St. Josephs Søstrene; det optager Patienter af enhver Trosbekendelse.

For Flertallet af Patienter, der søger Hospitalsbehandling, have de tvende Hospitaler, det kongelige Frederiks Hospital og Kommunehospitalet væsenligst Betydning. Begge Hospitaler, der som Sygehuse virke paa en nogenlunde ensartet Maade, modtage det store Antal Patienter, der trænger til medicinsk eller kirurgisk Behandling, hvorhos Kommunehospitalet har et Par Specialafdelinger.

Københavns kommunale Hospitaler udenfor Fattigvæsenets Stiftelser.

Hospitalernes Bestemmelse og Benyttelse.

Paa Kommunehospitalet, der har 6 Afdelinger, nemlig 2 medicinske, 2 kirurgiske, 1 for veneriske Sygdomme og Hudsygdomme samt 1 for Sinds- og Nervesygdomme, behandles enhver Sygdom med Undtagelse af: I) exantematisk Tyfus, II) Dysenteri, III) Skarlagensfeber, IV) Mæslinger, V) Rosen, VI) Difteritis, VII) Croup, VIII) Kopper og IX) asiatisk Kolera.

Omtrent Halvdelen af Patienterne behandles som Fattig-

Digitized by Google

patienter frit for Kommunens Regning; af de øvrige Patienter erlægges Betaling efter følgende Taxt:

Indenbyes Patienter:

Paa Fællesstue	....	1 Kr. 20 Øre pr. Dag
— Enestue	....	4 - » - - -

Udenbyes Patienter:

Paa Fællesstue	....	3 Kr. 50 Øre pr. Dag
— Enestue	Indlændinge	7 - » - - -
	Udlændinge.........	10 - » - - -

Blegdamshospitalet behandler Patienter med de ovenfor under 1—7 nævnte Sygdomme og

Øresundshospitalet holdes til Disposition for de ovenfor under 8—9 nævnte Sygdomme, hvorhos det som Karantænehospital modtager søværts ankommende Patienter; det benyttes derhos som Filial af Blegdamshospitalet.

Den overvejende Del af Patienterne paa Blegdamshospitalet og Øresunds Hospital behandles frit i Henhold til Epidemiloven af 30te Marts 1892. Omkostningerne deles efter nærmere fastsatte Regler mellem Stat og Kommune.

Vestre Hospital er bestemt til Behandling af prostituerede Kvinder med venerisk Sygdom. Efter Lovens Bestemmelser erlægges der ikke nogen Betaling for Behandlingen paa Hospitalet.

Stor Indflydelse paa Benyttelsen af de københavnske kommunale Hospitaler har det Forhold, i hvilke disse staa til de saakaldte anerkendte Sygekasser. Efter de ældre Regler havde de af Magistraten anerkendte Sygekasser betingelsesvis Adgang til at faa deres Medlemmer behandlede paa de kommunale Hospitaler i København: Kommunehospitalet, Øresunds- og Blegdamshospitalet (samt paa St. Hans Hospital) for halv ordinær Betaling. Efter 3 Aars fortsat Medlemstid havde Medlemmerne tillige fri Kur og

Digitized by Google

Pleje for deres Hustruer og ukonfirmerede Børn paa de nævnte Hospitaler samt paa Dronning Louises Børnehospital, hvis deraf flydende Udgifter refunderedes af Kommunehospitalet. I Begyndelsen af 1893 indtraadte en ny Ordning, idet der ved Sygekasseloven af 12. April 1892, der danner et vigtigt Led i Danmarks sociale Lovgivning og paa mange Maader begunstiger den frivillige Sygekasseforsikring, skabtes en ny Kategori af Sygekasser, de statsanerkendte. I Henhold til Lovens § 12, som hjemler Medlemmerne af de statsanerkendte Sygekasser og deres Børn under 15 Aar, der ere i Hjemmet, Ret til Behandling paa de kommunale Hospitaler mod højst Halvdelen af den sædvanlige Betaling, fastsattes under 16de December 1892 den daglige Betaling for statsanerkendte Sygekassers Medlemmer til 60 Øre og for deres Børn til 30 Øre, hvilken Betaling derhos under visse nærmere Betingelser ganske kan bortfalde. Medlemmers Hustruer indtage ikke efter Sygekasseloven — i Modsætning til tidligere — nogen særlig Stilling, men de maa selv være Medlemmer for at nyde de indrømmede Begunstigelser. Under 12te Juni 1894 har Magistraten under visse nærmere Betingelser givet de tidligere kommuneanerkendte Sygekasser, som ikke have faaet Statsanerkendelse, Adgang til at opnaa samme Begunstigelser som de statsanerkendte, forsaavidt angaar Medlemmer optagne inden den 1ste Januar 1894 og disses Børn. Efter de nye Regler indlagdes i Løbet af 1895 paa de kommunale Hospitaler i København samt paa Dronning Louises Børnehospital for stats- eller kommuneanerkendte Sygekassers Regning 1,054 mandlige, 482 gifte kvindelige og 214 ugifte kvindelige Medlemmer samt 726 af Medlemmernes Børn. —

Følgende Oversigt giver Oplysning om Belægningen paa Hospitalerne samt om Udgiften til disse i Tiaaret 1886—95.

Digitized by Google

Oversigt over Belægningen paa Københavns

Aar.	Befolkningens Størrelse.	Kommunehospitalet. Ialt behandlede.	Kommunehospitalet. Heraf betalende pCt.	Kommunehospitalet. Sygedage.	Kommunehospitalet. Daglig Gennemsnitsbelægning.	Patienter paa Børnehospitalet for Kommunehospitalets Regning. Antal	Patienter paa Børnehospitalet for Kommunehospitalets Regning. Sygedage	Øresundshospitalet. Ialt behandlede.	Øresundshospitalet. Sygedage.	Øresundshospitalet. Daglig Gennemsnitsbelægning.
1886	286,000	9,557	35,8	270,297	741	330	13,930	44	1,070	3
1887	295,000	8,900	40,8	248,660	681	378	14,925	322	6,261	17
1888	304,000	8,872	51,5	241,172	659	327	9,876	163	3,916	11
1889	309,000	9,118	52,9	259,644	711	349	13,335	22	362	1
1890	315,000	8,606	52,1	242,003	663	358	15,773	85	1,241	3
1891	319,000	9,143	54,7	254,097	696	314	14,623	194	3,710	10
1892	323,000	9,141	54,5	259,795	710	308	14,977	384	10,256	28
1893	327,000	9,602	57,2	258,491	708	372	14,830	601	16,013	44
1894	332,000	9,339	55,8	247,215	677	317	17,111	1,291	38,613	106
1895	336,000	9,072	54,9	247,945	679	298	15,976	512	14,556	40

Oversigt over Udgifterne til Københavns

	1886 Kr.	1886 Ø.	1887 Kr.	1887 Ø.	1888 Kr.	1888 Ø.	1889 Kr.	1889 Ø.
Hospitalernes Udgifter (efter Fradrag af Patientbetalingen)...	694,104	»	730,852	»	726,602	»	700,794	»
Udgift pr. Individ af Befolkningen	2	43	2	48	2	39	2	27
Udgift pr. Sygedag	1	92	1	99	1	98	1	89
Bruttoudgift pr. Sygedag paa Kommunehospitalet	2	47	2	66	2	69	2	55

Digitized by Google

kommunale Hospitaler i Tiaaret 1886—1895.

Blegdams-hospitalet			Vestre Hospital			Ialt behandlede.	Sygedage		
Ialt behandlede.	Sygedage.	Daglig Gennemsnitsbelægning.	Ialt behandlede.	Sygedage.	Daglig Gennemsnitsbelægning		Samlet Antal.	Dagligt Gennemsnit.	pr. Individ af Befolkningen.
1,537	40,336	111	2,382	35,655	97	13,850	361,288	952	1,26
2,130	47,261	129	2,910	50,968	139	14,640	368,075	1,008	1,25
2,405	62,318	170	2,718	49,771	135	14,485	367,053	1,003	1,21
2,342	53,243	146	2,356	44,518	121	14,187	371,102	1,017	1,20
3,100	73,391	201	2,165	43,106	118	14,314	375,514	1,029	1,19
3,047	71,383	196	2,235	41,980	115	14,933	385,793	1,017	1,21
2,673	57,893	158	2,223	48,188	132	14,729	391,109	1,069	1,21
3,688	94,076	258	1,890	45,443	124	16,153	428,853	1,175	1,31
5,001	163,571	448	1,696	46,556	127	17,644	513,066	1,406	1,55
2,635	90,012	247	1,675	43,589	119	14,192	412,078	1,129	1,23

kommunale Hospitaler i Tiaaret 1886—1895.

1890		1891		1892		1893		1894		1895	
Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
680,105	»	729,176	»	738,193	»	671,336	»	519,930	»	689,094	»
2	16	2	29	2	29	2	05	1	57	2	05
1	81	1	89	1	89	1	57	1	01	1	67
2	80	2	92	2	83	2	77	2	80	2	86

Digitized by Google

Personalet.

Patienternes Behandling forestaas af de respektive Overlæger — én for hver af Kommunehospitalets 6 Afdelinger, én for Blegdamshospitalet og én for Vestre Hospital — samt paa Øresundshospitalet af den dersteds ansatte Læge. Hver Overlæge bistaas af en Reservelæge og 3 Kandidater (paa Vestre Hospital kun 2 Kandidater). Ved Kommunehospitalet er derhos ansat en Prosektor. — Sygeplejen besørges paa Kommunehospitalet og Blegdamshospitalet af de af Hospitalerne selv uddannede Sygeplejersker under Ledelse af Plejemødre, paa Øresundshospitalet og Vestre Hospital af Stuekoner, paa sidstnævnte Sted under Ledelse af en Inspektrice. Desuden findes et større Antal underordnede Funktionærer, Elever, Vagter, Portører, Badepersonale med mere.

Lønningsvilkaarene ere:

	aarlig Lønning.	Emolumenter.
Overlæger	3,000 Kr.	
Lægen ved Øresundshospitalet	1,500 -	
Reservelæger	850 -	fri Bolig, Brændsel og Belysning; Middagsmad paa Vagtdagene.
Kandidater	500 -	
Prosektor	850 -	fri Bolig, Brændsel, Belysning samt Middagsmad.
Plejemødre	600—900 -	fri Station og Overklædning.
Assistenter ved Sygeplejen	300—480 -	
Stuekoner	240—360 -	

Hospitalsinspektøren, der sorterer i sideordnet Stilling med Overlægerne under Borgemesteren for Magistratens 2den Afdeling, forestaar i administrativ og økonomisk Hen-

Digitized by Google

seende Ledelsen af samtlige 4 Hospitaler. Lønningen er 4000 Kr. aarlig, stigende til 5,200 Kr. samt fri Bolig, Brændsel og Gas.

Ved hvert af Hospitalerne er ansat en Forvalter, der paa Kommunehospitalet, Blegdamshospitalet og Vestre Hospital lønnes med 2,000 Kr. aarlig, stigende til 3,000 Kr., paa Øresundshospitalet med 1,000 Kr. aarlig, stigende til 1,600 Kr., hvorhos de have fri Bolig, Brændsel og Belysning.

Forøvrigt er der ved hvert af Hospitalerne ansat det for Administrationen og Økonomien fornødne Personale.

Ved hvert af Hospitalerne fungerer en Præst.

Digitized by Google

Sindssygevæsenet.

De første Spor af Omsorg for Sindssyge i København finde vi under Christian IV, der paa det saakaldte St. Hans Hospital tæt udenfor København lod indrette 30 «Daarekister». I Aaret 1766 skænkede Købmanden Claudi Rosset hele sin Formue paa c. 41,000 Rdl. til Hospitalet, som derefter fik Navnet «St. Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse». Sikkert har Patienternes Pleje været fjærn fra den moderne Behandling af Sindssyge, og den har maattet være det, saalænge Samfundet i en saadan Anstalt saa mere en Sikkerhedsforanstaltning for sig selv end et Helbredelsesmiddel for de Syge. En forandret Opfattelse gør sig først gældende henimod Slutningen af forrige Aarhundrede og kommer til Orde i en Resolution af 1794, i hvilken Kronprins Frederik paabød Nedsættelsen af en Kommission, der skulde tage Sindssygevæsenets Ordning under nærmere Overvejelse.

En gennemgribende Forbedring i Sindssygevæsenet indtraadte, da St. Hans Hospital fra Københavns Nærhed flyttedes ud til Bidstrupgaard ved Roskilde. Det var Staden København, der her i Aarene 1808—16 gennem sit Fattigvæsen indrettede dels et Sindssygehospital, dels en Lemme-

Digitized by Google

stiftelse væsenlig for Vanføre, Blinde, Fjollede og Epileptikere. Først fra 1860 blev Lemmestiftelsen udskilt fra Sindssygeanstalten og samtidig gik Hospitalet ud af Fattigvæsenets Administration, hvorunder det hidtil havde hørt, og underlagdes Magistratens 2den Afdeling. Til forskellige Tider har det været under Overvejelse at forandre St. Hans Hospital til en Anstalt for hele Landet; men disse Planer ere opgivne, og Forholdet er fremdeles dette, at København har sin egen Sindssygeanstalt.

Den første Helbredelsesanstalts Bygninger paa Bidstrupgaard vare opførte efter den berømte Esquirols Forbilleder og maa siges at have fyldestgjort Datidens Krav; med Hensyn til de Syges Behandling skortede det ikke paa Klager, men disse maatte vel for en stor Del føres tilbage til, at den herskende Anskuelse ikke havde kunnet frigøre sig for Opfattelsen af Sindssygdom som et moralsk Onde, ikke som en virkelig Sygdom. Vel forbød den daværende Overlæge Inspektøren at paalægge Spændetrøje og bruge lignende Tvangsforanstaltninger, men selv synes han ikke at have været karrig med skarpe disciplinære Midler. Maaske skyldtes det for en Del den virkelig fortrinlige Disciplin, som derved skaffedes tilveje, at hans Efterfølger med saa stort Held kunde indføre den lempeligere Behandling, som stemmede overens baade med hans egen og med hele Tidens Anskuelse. Med hans Tiltræden i 1831 tør det først siges, at den somatiske Opfattelse af Sindssygdommen blev sat i Højsædet paa St. Hans Hospital.

Hospitalet paa Bidstrupgaard var oprindelig indrettet for 150 Patienter; men hurtigt krævedes forøget Plads. I 1855—59 opførtes et nyt Kurhus; da dette i 1860 toges i Brug, blev det i 1808—16 opførte Hospital belagt som Plejestiftelse. Kurhuset har nu Plads til 84 mandlige og

Digitized by Google

98 kvindelige Patienter, inklusive Celler og Sygestuer; det bestaar af en Midtfløj, hvori der foruden Bolig for Overlægen findes Kirke, Solennitetssal med Aftrædelsesværelser, Hovedkøkken med Funktionærboliger samt en Sygeafdeling for Kvinder. Øst for Midtfløjen ligge Afdelingerne for Mænd, Vest for den Afdelingerne for Kvinder, tilsammen omfattende en stor halvlukket Gaardsplads Syd for Midtfløjen. Der er paa hver Side af Midtfløjen en Afdeling for Patienter af 1ste Forplejningsklasse, en Rekonvalescentafdeling, en Optagelsesafdeling, en Celleafdeling og en Surveillanceafdeling; desuden Værelser til Reservelæge, Kandidat, Overopsyn, medens Opsynene — Nattevagterne undtagne — dele Værelser med Patienterne. Helt igennem gælder det Princip, at Stueetagen er anvendt til Opholdsrum, 1ste Sal til Soverum. Paa hver Side er der indrettet to Badeværelser med Varmtvandskedler.

Da Hospitalet i 1866 holdt sit 50 Aars Jubilæum, besluttede Københavns Kommunalbestyrelse, at alle de gamle Bygninger efterhaanden skulde evakueres for Patienter, og samtidig blev det fastslaaet som et Princip, der siden, til Trods for de store pekuniære Krav, det medførte, er holdt i Ære: at ingen i København hjemmehørende Sindssyg maa afvises paa Grund af Pladsmangel; med berettiget Stolthed kunde Hospitalets Overlæge fremhæve dette Forhold, da den internationale Lægekongres i 1884 aflagde Besøg paa St. Hans Hospital. For at fyldestgøre Kravene paa Plads har det da siden 1866 været nødvendigt at rejse den ene store Bygning efter den anden.

Først opførtes da i Aarene 1869—72 hele det nær Kurhuset liggende Komplex, der nu udelukkende tjener som Plejestiftelse for Kvinder, og som afgiver Plads til 526 Patienter og er forsynet med 14 Celler. En Afdeling er indrettet for Patienter af 1ste og 2den Forplejningsklasse, en

Digitized by Google

anden med særligt Hensyn til saadanne Patienter af 3dje Forplejningsklasse (uden Hensyn til, om de ere betalende eller henligge for det Offentliges Regning), hvis tidligere Kaar opfordre til at skaffe dem særlig Hygge og Bekvemmelighed. Opført samtidig med Kvindeplejestiftelsen er dennes nærliggende Dampkøkken.

I omtrent 2,000 Alens Afstand fra de hidtil nævnte Bygninger ligger Plejestiftelsen for Mænd, hvis Bygninger ere opførte dels i 1879—81, dels i 1892—94. Her findes 3 Pavilloner for Patienter af 3dje Forplejningsklasse med ialt 361 Pladser, foruden 15 Celler og en Sygestue for Tjenestefolk med 6 Senge, 1 Pavillon med 38 Pladser, bestemt for Patienter af 1ste og 2den Forplejningsklasse, samt fremdeles en mindre Bygning — oprindelig et Husmandshus — der er indrettet til at modtage 9 rolige Patienter. I en særlig Bygning er indrettet det til Mandsplejestiftelsen hørende Dampkøkken, Hospitalets Bageri samt forskellige Funktionærboliger og Rum til et lille Antal kvindelige Patienter, der gør Tjeneste i Køkkenet. Fremdeles findes der ved dette Bygningskomplex en særlig Bygning til Bade for Mænd; fortrinsvis anvendes tempererede Douchebade, ved Siden heraf dog ogsaa Varmtvandsbade og russiske Dampbade.

Tæt ved Plejestiftelsen for Mænd ligger en for hele Hospitalet fælles Epidemibygning med 12 Senge; den opførtes i 1893.

Administrationens Kontorer, Hovedoplagsrum, Boliger for Inspektør, Bogholder, 2 Kontorassistenter m. fl. samt Værksteder og Stalde findes i det Komplex af Bygninger, der opførtes i 1808—16 og evakueredes for Patienter efter Opførelsen af den nuværende Kvindeplejestiftelse; her findes ogsaa Bolig for et lille Antal mandlige Patienter,

Digitized by Google

der hjælper til ved Gaards og Vejes Renholdelse, Madtransport fra Dampkøkkenet osv. En mindre Stald med hosliggende Værkstedsrum findes ved Plejestiftelsen for Mænd.

I Nærheden af Kontorerne ligger Gasværket (Petroleumsgas); Vandtryk haves overalt paa Hospitalet fra Højdebeholdere paa en af Mandsplejestiftelsens Bygninger, hvorhen Vandet pumpes fra Brøndene ved det ældre Dampkøkkens Maskinhus.

Vadskeriet omfatter Maskinvadskeri, Tørrestue, Strygestue, Lappestue, Sadelmagerværksted, Oplag af Beklædningsgenstande og Sengetøj samt Bolig for Oldfruen og forskellige af det underordnede Personale.

Hospitalet sorterer under Magistratens 2den Afdeling, hvis Borgemester er Anstaltens overordnede Bestyrer. Den lokale Bestyrelse er i lægelig Henseende hos Overlægen og i administrativ Henseende hos Inspektøren, der hver har sin Stab af Embedsmænd og Assistenter.

Under Overlægen, hvis egentlige lægelige Virksomhed nærmest omfatter Kurhuset og Overtilsynet med Afdelingslægernes Behandling af Plejestiftelsernes Patienter, sortere saaledes: 2 Afdelingslæger, der paa eget An- og Tilsvar i lægelig Henseende styre henholdsvis Mands- og Kvindeplejestiftelsen, 1 Reservelæge og 3 Lægekandidater, 1 mandlig Assistent og 138 andre mandlige eller kvindelige Funktionærer. Under Inspektøren sorterer en større Stab af Funktionærer, Haandværkere, Tyende m. m. Anstalten har sin egen Præst og Organist.

Patienternes Liv i Hospitalet. Som alt berørt har St. Hans Hospital 3 Forplejningsklasser. For 1ste og 2den Klasse er Kosten i det væsenlige den samme, men medens 1ste Forplejningsklasse har Eneværelser, maa 2den Klasses Patienter sove to og to sammen; for 3dje Klasses

Digitized by Google

Patienter er Kosten selvfølgelig tarveligere, men iøvrigt svarende til, hvad der. findes paa et jævnt borgerligt Bord. Sovestuerne rumme fra 2—20 Senge. Patienter af 1ste og 2den Forplejningsklasse gaa stedse i eget Tøj, 3dje Forplejningsklasse bærer ordinært Hospitalets Beklædning, men Overlægen kan tillade Undtagelser herfra, naar Vedkommendes sociale Stilling og Sindstilstand gør det rimeligt. Maaltiderne nydes indenfor hver Afdeling ved fælles Bord for hver Forplejningsklasse for sig. Ugifte Overopsyn spise sammen med de under dem sorterende Patienter af 1ste og 2den Forplejningsklasse.

Nyankomne Patienter indlægges i Kurhuset, hvorfra de overlægges til Plejestiftelsen, saafremt de ikke helbredes, og Sygdommens Art og Varighed betinger et forholdsvis længere eller bestandigt Ophold i Hospitalet.

Alle Patienter søger man saa vidt muligt at skaffe Beskæftigelse; de arbejde i Vadskeri, i Hoved- og Afdelingskøkkener, de sy og strikke al Hospitalets Beklædning, deltage i Rengøringsarbejde inde og ude, save Brænde, udføre Størstedelen af det omfattende Havearbejde, besørge Afskrivning, Liniering, Kontorarbejde, Haandværksarbejde paa Bygningen og i dertil indrettede Værksteder, saasom Maler-, Tømrer-, Snedker-, Skomager- og Skræderarbejde m. m.; overhovedet lægges der megen Vægt paa, at alt Hospitalets Arbejde, saa vidt det paa nogen Maade er gørligt, udføres af Patienterne, og for nyttigt Arbejde godskrives der dem da en vis «Arbejdsfortjeneste», varierende fra 6—20 Øre daglig, for Kvinderne saa vidt muligt omsat i «Akkordpriser» for Syning og Strikning. For disse Penge kan der da leveres Extra-Kaffe, Tvebakker, Tobak, eller Patienterne kunne faa Lov til selv eller gennem Overopsynet at købe sig Smaagenstande; nogle Patienter kunne

Digitized by Google

ogsaa sammenspare sig Smaasummer, som ved eventuel Udskrivning blive dem udbetalte.

Hospitalets skønne Naturomgivelser ved Sydenden af Roskilde Fjord og ved Boserup Skov give rig Lejlighed til Spadsereture, der om fornødent foretages under Ledsagelse af Overopsyn eller Opsyn, men saa vidt gørligt paa egen Haand. Iøvrigt findes der Billarder, Damspil og lignende; om Aftenen gives der Lejlighed til Kortspil, Oplæsning og anden Adspredelse. Til hver Afdeling kommer der daglig Aviser, to Gange ugentlig kan der hentes Bøger fra Hospitalets Bibliothek paa c. 5,000 Bind, hvorfra der aarlig udlaanes c. 11,000 Bind. To Gange om Ugen samles Patienterne en Aftentime til Sang, med 1 à 2 Maaneders Mellemrum afholdes større eller mindre Selskabeligheder med Komedie, Dans og extra Traktement; ogsaa foretages der om Sommeren Skovture til Vogns.

Ordinært hver 2den Søndag afholdes der Gudstjeneste; 2 Gange om Aaret er der Altergang for de Patienter, som kunne deltage heri. Ogsaa andre særlige kirkelige Handlinger forrettes i Hospitalets Kirke, idet Funktionærer dér lade deres Børn døbe og konfirmere. Begravelser foregaa fra et Kapel, der ligesom Kirken er forsynet med Orgel.

Betalingen er for Patienter, hjemmehørende i København, daglig:

	De første 6 Maaneder	Derefter
i 1ste Forplejningsklasse...	Kr. 4.00.	Kr. 3.00.
i 2den — ...	— 2.25.	— 2.00.
i 3dje —	Kr. 1.20.	

I denne sidste Betaling kunne Ubemidlede dog opnaa Moderation, og Uformuende, der henligge for Kommunens Regning — c. 72 pCt. af Hospitalets Belægning — be-

Digitized by Google

handles i 3dje Forplejningsklasse aldeles paa samme Maade som de Betalende.

Hospitalets Bygninger repræsentere en Værdi af c. 3 Millioner Kr. og dets Inventarium en Værdi af c. 500,000 Kr. Det under Hospitalet indlagte Areal er c. 75 Tdr. Land.

Belægning i Anstalten i Aarene 1887—96.

Aar	Overliggende fra forrige Aar	Ny indkomne	Udskrevne som				Døde	Overliggende ved Aarets Slutning
			helbredede	bedrede	uhelbredede	Ialt udskrevne		
1887.......	887	307	78	88	16	182	75	937
1888.......	937	237	75	72	11	158	76	940
1889.......	940	245	59	84	15	158	66	961
1890.......	961	234*)	62	73	14	149	86	960
1891.......	960	238	72	66	11	149	75	974
1892.......	974	247	70	58	24	152	90	979
1893.......	979	254	59	57	21	137	86	1010
1894.......	1010	239	53	73	22	148	95	1006
1895.......	1006	239	56	65	18	139	94	1012
1896.......	1012	215	55	55	15	125	83	1019

*) Heri ikke indbefattet en Person, som befandtes ikke sindssyg.

Digitized by Google

Ved Begyndelsen af Aaret 1897 henlaa saaledes ialt 1,019 Patienter i Anstalten; de vare med Hensyn til Forplejningsklasse saaledes fordelte:

		Udenbys Patienter		Indenbys Patienter						Ialt	
				For fuld Betaling		For modereret Betaling		For Stadens Regning			
		Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
Kurhuset	1ste Klasse	»	»	6	13	»	»	»	»	6	13
	2den —	»	»	11	20	»	»	»	»	11	20
	3dje —	1	»	7	8	9	10	32	40	49	58
	Tilsammen	1	»	24	41	9	10	32	40	66	91
Plejestiftelsen	1ste Klasse	1	»	4	11	»	»	»	»	5	11
	2den —	»	1	14	23	1	»	»	»	15	24
	3dje —	»	»	29	26	14	29	316	393	359	448
	Tilsammen	1	1	47	60	15	29	316	393	379	483
		2	1	71	101	24	39	348	433	445	574

Digitized by Google

Den følgende Tabel indeholder Oplysninger om, hvorledes Udgifterne ved Sindssygeanstalten have stillet sig i Aarene 1885, 1890 og 1895, videre om den paa Kommunen faldende Andel i disse, om det gennemsnitlige Antal Patienter m. m.

Aar	Udgifterne ved Sindssygeanstalten	Kommunens Tilskud til Driften	Kommunens Udgift pr. Individ af Befolkningen	Det daglige Gennemsnitstal af Patienter	Heraf for Kommunens Regning	Kommunens Tilskud pr. Sindssyg	Gennemsnits-Patienttallets % af Befolkningen
	Kr.	Kr.	Kr.			Kr.	
1885.....	414,476	207,546.10	0.74	844	621	242.74	0.301
1890.....	509,505	241,574.86	0.77	956	699	251.64	0.306
1895.....	504,876	225,754.48	0.68	1012	775	223.08	0.303

Kun et ganske ringe Antal Patienter var ikke hjemmehørende i København.

Digitized by Google

Begravelsesvæsenet.

Endnu i Midten af forrige Aarhundrede begravedes i København de fleste Lig i Kirkerne og Kapellerne eller paa de Kirkegaarde, der fandtes ved Kirkerne eller andetsteds indenfor Stadens Volde. Dog havde Land- og Sømilitæretaten samt de til de militære Sogne henlagte Dele af Staden allerede den Gang deres Begravelsesplads udenfor Fæstningsværkerne, nemlig Garnisons og Holmens Kirkegaarde, og det samme var Tilfældet med det mosaiske Trossamfund.

I 1757 blev et Stykke af Stadens Fælleder indtaget til Assistentskirkegaard, der indviedes den 6. November 1760. I Begyndelsen anvendtes denne Kirkegaard, hvori samtlige Kirkesogne fik Andel, udelukkende til Fattiges Begravelse, men senere valgte ogsaa Andre deres Begravelsessteder dér. De indenfor Voldene beliggende Kirkegaarde vare imidlertid samtidigt i Brug, indtil deres yderligere Benyttelse blev forbudt ved Plakat af 24. April 1851.

Assistentskirkegaarden administreredes af Kirkeværgerne for de forskellige Sogne, og et helt Aarhundrede efter dens Indvielse var Begravelsesvæsenet underlagt Kirkerne; men

Digitized by Google

i 1860 indtraadte der en Forandring heri, idet der i Henhold til kgl. Resolution af 7. Juli 1859 blev oprettet et Begravelseskontor, der henlagdes under Magistraten. Til dette Kontor gjordes alle Indbetalinger for Begravelserne, men hvert Sogn beholdt sin Del af Assistentskirkegaarden, og Begravelseskontoret sendte hver Maaned Afregning til de forskellige Sogne for de indgaaede Indtægter.

Da det viste sig, at Assistentskirkegaarden, der er 48 Tdr. Land stor, ikke i Længden havde Plads til at modtage Begravelserne fra den stærkt voxende Hovedstad, købte Begravelsesvæsenet i 1869 og de følgende Aar efterhaanden et i Valby c. 3/8 Mil udenfor Byens Volde beliggende Areal paa c. 100 Tdr. Land, som omdannedes til den saakaldte «Vestre Kirkegaard», der blev tagen i Brug i 1870, og paa hvilken der siden den Tid er nedsat alle de Lig, for hvilke der er indrømmet «Frijord». Fra 1881 benyttedes Kirkegaarden tillige til Begravelse i betalt Jord, saavel i enkelt Grav, «Liniejord» som i Familiegravsted.

I Henhold til kongelig Resolution af 29. December 1879 kom Begravelsesvæsenet i København fra 1. Januar 1880 ind under en ny Ordning og blev underlagt en Kommission, bestaaende af Borgemesteren for Magistratens 1ste Afdeling som Formand, Stadens tvende Provster og to af Kommunalbestyrelsen valgte Medlemmer. Resolutionen paalagde Begravelsesvæsenet at udbetale aarlig til Kirkerne et Vederlag for Afstaaelsen af Assistents Kirkegaard med 21,000 Kr. og aarligt at henlægge 6,000 Kr. til en fælles Fond for de københavnske Kirker, medens al Indtægt ved Salg af Gravsteder m. m. skulde indgaa i Begravelsesvæsenets Kasse, der ligeledes afholder alle Udgifter til Anlæg af Kirkegaarde, disses Vedligeholdelse osv. — Samtidig er Sogneinddelingen af Kirkegaardene bortfalden.

Under den nævnte Kommission forestaar Chefen for

Digitized by Google

Begravelseskontoret og Kirkegaardsvæsenet alle til Begra velsesvæsenet hørende Anliggender.

Medens Assistentskirkegaarden, efterhaanden som Nødvendigheden krævede det, udvidedes med større eller mindre Arealer, uden at disse ved nogen forudgaaende Behandling gjordes skikkede til Begravelsesplads, blev «Vestre Kirkegaard» anlagt efter en forud vedtagen Plan. Arealet er drænet saa dybt, at det er tørlagt 1—2 Fod under Gravenes Bund; Vejene ere makadamiserede og forsynede med Kloaker og Nedløbsbrønde, og der er ved Beplantningen søgt at gøre det hele Anlæg smukt og stemningsfuldt.

Om Begravelsernes Antal i de senere Aar, Begravelsesmaaden og Begravelsesstedet ville efterfølgende Tabeller give nogle Oplysninger.

Aar	Antal Begravelser		Fra				
	Voxne	Børn	Kirke	Kirkens Kapel	Kirkegaardens Kapel	Hospital	Hjemmet
1880......	2836	2686	357	284	1626	1194	2061
1890......	3612	3378	224	507	2093	1845	2321
1891......	4119	3133	303	440	2438	1806	2265
1892......	3873	3237	251	424	2421	1658	2356
1893......	3849	3405	240	384	2507	1688	2435
1894......	3799	2953	228	453	2452	1616	2003
1895......	3768	2775	197	418	2447	1392	2089

Digitized by Google

Aar	Kirkegaarde										Bisættelser	Ligbrænding
	Assistents		Vestre			Garnisons	Holmens	Frelserens	Frederiksberg	Andre		
	Familie	Linie	Familie	Linie	Frijord							
1880.....	1886	»	11	1059	1257	269	360	304	211	155	10	»
1890.....	727	»	600	1938	1977	284	451	265	359	380	9	»
1891.....	836	»	717	1999	1927	352	465	141	323	483	9	»
1892.....	845	»	722	2056	1977	317	412	19	268	492	2	»
1893.....	752	»	910	2104	1978	302	431	28	291	444	12	2
1894.....	716	673	761	1289	1734	307	367	206	282	398	11	8
1895.....	656	943	710	1048	1708	282	379	199	212	384	9	13

Paa Udstillingen findes:

1. En Plan af Vestre Kirkegaard.
2. Et Drainingskort over en Del af samme.
3. Tegning af Kapelbygningen paa Vestre Kirkegaard.
4. Fotografier af forskellige Partier af Kirkegaarden.
5. Fotografier af ældre Monumenter paa Assistents Kirkegaard.

Digitized by Google

Vandvæsenet.

København faar sin nuværende Vandforsyning fra en stor Mængde borede eller gravede Brønde, der i Dybder, varierende fra 50 til 150 Fod, ere førte ned til vandførende Lag umiddelbart over eller i de øvre Dele af den faste Kalk («Saltholmskalken»), der i hele Stadens Omegn danner Underlaget for de øvre, løsere, til Rullestensformationen henhørende Jordlag. Alle de nævnte Boringer eller Brønde kunne afgive Vandet over Terrænhøjder (ved Overløb), de ere altsaa saakaldte artesiske Brønde og Vandet, de føre, Kildevand, idet man almindeligvis ved Grundvand forstaar Vand fra Lag i ringere Dybde under Jordskorpen. Der finder dog som Regel en Pumpning Sted paa Boringerne eller Brøndene, for ved den derved fremkomne Vandspejlssænkning at forøge deres Ydeevne, idet de Vandmængder, der kunne afgives ved Overløb, langtfra ere tilstrækkelige til Stadens Forsyning.

Det oprindelige Vandværk, der blev taget i Brug 1860, var i Hovedsagen baseret paa en Forsyning med Overfladevand, der samledes i Damhussøen og derfra i aabne Løb førtes til Sct. Jørgens-Søerne, der vare indrettede til Bundfældningsbassiner. Vandet indlededes derfra paa Sandfiltre

Digitized by Google

og blev, efter at være filtreret, ligesom nu ført til Maskinhuset, hvor Damppumper gennem Jernrør under højt Tryk fordele det til samtlige Etager af Stadens Ejendomme.

Samtidigt med dette oprindelige Anlæg var der dog bleven udført flere Boringer og gravet 3 Brønde i Damhussøens Opland, der tilsammen ved Overløb kunne levere c. 30,000 Tdr. i Døgnet, og dette Vand ledede gennem aabne Løb til Damhussøen, hvis Vand derved blev en Blanding af c. 1/3 Kildevand og c. 2/3 Overfladevand.

Efterhaanden som Vandforbruget tiltog, kunde der ikke med disse Midler skaffes tilstrækkeligt Vand til Stadens Forsyning. I 1873 købtes derfor den meget vandrige Sø, Søndersø, beliggende c. 2 1/2 Mil Nordvest for København, og der opførtes ved Søen et Maskinanlæg, hvorved Søens Vand løftedes c. 60 Fod og derefter gennem Jærnrør og Betonledninger førtes til det samme Vandløb, Kildevandsløbet, som ledte Vandet fra Brøndene i Damhussøens Opland.

Vandet fra Søndersø var imidlertid ikke altid af god Beskaffenhed, og efterat det i 1882 havde foraarsaget væsenlige Ulemper for Stadens Vandforsyning, blev der i de følgende Aar gravet flere Brønde i Damhussøens Opland og derefter i 1886 paabegyndt en systematisk Undersøgelse af de dybtliggende Jordlags Vandforhold i hele Stadens Omegn med det Maal for Øje at skaffe København en god og rigelig Forsyning med Vand, udelukkende hentet fra de dybtliggende vandførende Lag. Til Trods for Stadens stærke Udvikling og det deraf følgende stærkt stigende Vandforbrug lykkedes dette Maal saa godt, at der siden 1893 hele Aaret rundt kun er tilført Byen rent Kildevand, indledet gennem lukkede Betonledninger.

De ovennævnte generelle Undersøgelsesboringer, der paabegyndtes i 1886, og som skulde tjene til Vejledning

Digitized by Google

for nye Vandindvindingsanlæg, ere stadigt siden den Tid blevne fortsatte, saaledes at der af denne Art Boringer nu ialt er udført et Antal af c. 100 paa et Areal af c. 8 □ Mil. Derved er man bleven i Stand til at bestemme den faste Kalks Dybdebeliggenhed, Vandrejsningen i de over eller i Kalken værende vandførende Lag samt den Vandmængde, som disse kunne afgive under en vis given Vandspejlssænkning. Det fremgaar af disse Undersøgelser, at de bedste vandførende Lag findes i de dalformige Sænkninger i Kalklaget, hvor der ofte træffes grove Lag af Sten og Grus, der tillade Vandet en let Passage. Ved Hjælp af Vandrejsningskurverne er man desuden i Stand til at bestemme den omtrentlige Størrelse af det underjordiske Opland, hvorfra Vandet kan tilflyde de Afløbssteder, der aabnes for det, og derved danne sig et omtrentligt Skøn over de Vandmængder, der kunne fremskaffes.

De Anlæg, hvorfra København henter sin Kildevandsforsyning, ere nu:

1) et Kildevandsanlæg langs Søndersøens østlige og nordlige Bred.
2) 7 Kildepladse med artesiske Brønde og Boringer samt tilhørende Pumpeanlæg beliggende Vest for Staden i Afstande af 1 til 2 Mil fra denne, maalt i lige Linie.

Kildevandsanlæget ved Søndersø er udført i Aarene 1891 til 1895. Det bestaar af c. 40 Boringer til en Dybde af c. 150 Fod, udforede med 5" Rør af Støbejærn. Boringerne afgive Vandet til en 27" Samleledning af Beton i en Dybde af c. 12 Fod under det lave Terræn omkring Søen og med en Længde af c. 4,000 Fod. Fra denne Samleledning gaar Vandet til et Maskinanlæg, der løfter det op til et Højdereservoir, hvorfra det ved Gravitation tilflyder Byen. Dette Anlæg er for Tiden det samme som

Digitized by Google

det oprindelige, der byggedes til Indpumpning af Søens Vand; men da det i sin Tid kun indrettedes til Indledning af 120,000 Tdr. Vand i Døgnet, medens Kildevandsanlæget alt nu ventes at kunne afgive til Stadighed c. 300,000 Tdr. i Døgnet, er der et nyt Anlæg under Udførelse, bestaaende af de fornødne Maskiner med Tilbehør, en 4,000 Fod lang Trykledning samt en 30,000 Fod lang Betonledning, i Stand til at tilføre Staden den angivne større Vandmængde, der derefter ved en forandret Beliggenhed af Betonledningen kun behøver at løftes c. 50 Fod.

Af de 7 Kildepladse Vest for Staden ere de 3 som alt nævnt anlagte omkring 1857, 2 (Nr. X og XI) omkring 1884 og de 2 sidste (Nr. VIII og XIII) i de senere Aar. De 5 første bestode kun af gravede, c. 50 Fod dybe Brønde med tilhørende Damppumper, men da Brøndenes Vandmængde efterhaanden aftog ved Tilstopninger i Lagene omkring dem, er der i de senere Aar i varierende Afstand fra Brøndene anlagt Systemer af Boringer, paa hvilke Hævertledninger, der dykke ned i Brøndene, fremkalde en Sugning, hvorved der kan fremskaffes ret betydelige Vandmængder, saa at Brøndenes hele Vandføring derved kan blive betydelig større end den oprindelige. Ved de to sidst byggede Kildepladse er der udelukkende benyttet Boringer, dels udforede med $3^1/_2$", dels med 5" støbte Rør; ved Sugning gennem en Centrifugalpumpe kunne disse Boringer afgive 30,000 til 40,000 Tdr. Vand i Døgnet. De 7 Kildepladse kunne tilsammen levere noget over 200,000 Tdr. Vand i Døgnet, men benyttes af Hensyn til Kedelrensninger og Reparationer ikke alle paa en Gang. Desuden indvirke de gensidigt paa hinanden, og der er Grund til at antage, at deres samlede Vandføring vilde aftage noget, naar de samtidigt alle benyttedes igennem et længere Tidsrum. Der vil i indeværende Aar blive paa-

Digitized by Google

begyndt nye Undersøgelser paa et meget vandrigt Terrain c. 2½ Mil Sydvest for Staden, hvor der alt med Henblik paa nye Vandindvindingsanlæg af Kommunen er erhvervet en Ejendom.

Det aabne Løb, Kildevandsløbet, hvori Vandet oprindelig førtes ind til Staden, er i Aarenes Løb blevet erstattet af lukkede Jærn- og Betonledninger. Disse have en samlet Længde af c. 4 Mil og variere i Diameter fra 1⅓ til 4½ Fod. Kun paa en Længde af c. 3,000 Fod er der bibeholdt en aaben Strækning af Hensyn til Vandets Udluftning. Vandet fra de underjordiske, dybtliggende Vandlag er nemlig saa jærnholdigt, at Jærnet først maa fjernes derfra, inden det sendes ind i Ledningerne i Byen. Dette sker ved at udsætte det rindende Vand for Luftens Paavirkning i en ganske kort Tid. Jærnet udskilles derefter som røde Fnug af Jærnilte, der senere i Filtrene maa filtreres fra Vandet.

Fra den 4½ Fods Betonledning, der paa den sidste Mil nærmest Staden fører Vandet til denne, ledes Vandet ind paa 9 Filtre, beliggende tæt Øst for Sct. Jørgens Sø, mellem denne og Banegaarden.

Hvert Filter har en filtrerende Sandflade af c. 13,000 □ Fod. Det filtrerende Lag i Filtrene har en Tykkelse af c. 3 Fod og bestaar af hvidt Strandsand; det hviler paa Lag af grovt Grus og Singel, der atter hviler paa 2 Lag Mursten, der ere lagte paa Fladen paa en saadan Maade, at der dannes Mellemrum imellem dem, gennem hvilke det filtrerede Vand synker ned og søger til en halvcirkelformet, med flade Sten overdækket Rende, som er dannet i det Betonlag, der udgør Filterets Bund.

Hvert Filter renses 18 à 20 Gange aarlig; men da Filtrene ikke ere overdækkede, er Tiden, der forløber mellem de paa hinanden følgende Rensninger, noget for-

Digitized by Google

skellig efter Aarstiden, saaledes at den om Sommeren i Reglen kun er 8 à 9 Dage, medens om Vinteren Frosten ikke sjældent lægger Hindringer i Vejen for Filtrenes Rensning. Det af Filtrene oprensede Sand benyttes atter efter at være vadsket.

Fra Filtrene samles Vandet i en Rentvandsbrønd og strømmer fra denne gennem en 27" Jærnledning under Banegaarden til Brønden i Vandværkets Maskinhus (det ældre Værk), der ligger paa Hjørnet af Vesterfarimagsgade og Studiestræde. Hverken Rentvandsbrønden eller Brønden i Maskinhuset ere store nok til at kunne have væsenlig Betydning som Beholdere for filtreret Vand.

I Maskinhuset er opstillet 8 Høj- og Lavtryks Balancemaskiner, der hver ere i Stand til med 20 Omdrejninger pr. Minut at oppumpe 2500 Tdr. Vand pr. Time til en Højde af 150 Fod over daglig Vande i Stranden.

Den fornødne Damp til Maskinerne faas fra 11 korniske Kedler, der ligge samlede i en Bygning, tæt op ad Maskinhuset. Maskinerne tage altsaa Vand fra Brønden under Maskinhuset og føre det ind i Hovedvandledningerne, der herfra forgrene sig over hele Staden, med et Tryk svarende til en Vandsøjle af 150 Fods Højde.

Naar Pumperne oppumpe mere Vand, end der bruges i Staden, gaar den i Øjeblikket overflødige Vandmængde gennem en 15" Ledning til et Højdebassin i Søndermarken. Dette Bassin bestaar af en underjordisk, muret Beholder, delt i 3 lige store Afdelinger, der tilsammen rumme c. 95,000 Tdr. Vand; men da Bassinet kun ligger c. 90 Fod over daglig Vande, er der tæt ved det opført et Taarn, over hvis Top Vandet maa passere, inden det kan naa Bassinet. Herved opnaas, at der, saalænge Maskinerne arbejde, kan holdes højt Tryk i Ledningerne i Byen, uagtet disse ved

Digitized by Google

den ovennævnte 15" Ledning staa i Forbindelse med det lavere liggende Bassin.

I Aarene 1889—91 er der paa et inddæmmet Areal i det sydøstlige Hjørne af Sct. Jørgens Sø opført en Pumpestation med 3 Rørkedler og 2 Compound-Maskiner, der drive 4 liggende Stempelpumper. Dette Anlæg staar ved en 27" Ledning i Forbindelse med Rentvandsbrønden paa Filterpladsen og ved en 24" Ledning i Forbindelse med Højdebeholderen i Søndermarken, og desuden ved en 21" og en 24" Ledning i Forbindelse med Hovedledningerne i Byen.

I den Del af Aaret, hvor Vandforbruget er stort, udnyttes dette Værk paa den Maade, at hver Maskine med 2 Pumper tager Vandet fra Ledningen fra Højdereservoiret og sender det ind i Stadens Ledninger, hvor Trykket som alt nævnt er c. 150 Fod over daglig Vande, medens Bassinets Vandspejl kun ligger i c. 90 Fod over dagligt Vande. Om Natten, hvor Vandforbruget er ringe, efterfyldes Bassinet derpaa ved Oppumpning fra det ældre Værk gennem en særlig Omløbsventil for ikke at løfte Vandet mere end nødvendigt ved at sende det gennem det tidligere nævnte Taarn. Ved denne Ordning, hvorved saavel Maskinerne paa det ældre Værk som Filtrene komme til at arbejde nogenlunde regelmæssigt hele Døgnet rundt, udnyttes disse Anlæg saa fuldstændigt som muligt.

I den Del af Aaret, hvor Forbruget er ringe, arbejde Pumperne som Regel ikke fra Kl. 11 Aften til Kl. 5 Morgen, og i denne Tid strømmer Vandet fra Højdebassinet — gennem den 15" og 24" Ledning fra Bassinet udenom Taarnet gennem selvvirkende Ventiler — direkte til Staden. Trykket paa Vandet er altsaa i de nævnte Nattetimer lavere end om Dagen; men dog navnlig paa Grund af det ringe Forbrug fuldkommen tilstrækkeligt.

Digitized by Google

Hovedvandledningerne, der ere lagte af Støbejærnsrør med en Diameter af 4"—24", have en samlet Længde af c. 22 Mil, og paa dem er der anbragt c. 500 Hovedhaner, c. 1500 Brandhaner, c. 170 Vandingshaner, de forsyne endvidere c. 60 Opstandere paa Gader og Pladser samt 5 offentlige Springvand.

Det hele Rørnet af Hovedledninger er delt i c. 190 mindre Afdelinger, der hver kan aflukkes for sig, uden at Vandforsyningen derved forstyrres i de øvrige Dele af Rørnettet. Samtlige Stikledninger i Jorden til de enkelte Ejendomme er udførte af Støbejærnsrør og forsynede med Haner til Aflukning af hver Ledning. I Bygningernes Etager ere Ledningerne lagte af Smedejærns-Rør.

Nedenstaaende Tabel giver en Oversigt over Vandforbrugets Størrelse og Stigning.

Aar	Folkemængde	Totalt Vandforbrug for hele Aaret	Gennemsnitsforbrug pr. Døgn for hele Aaret	Største Forbrug pr. Døgn	Gennemsnitsforbrug pr. Døgn pr. Indbygger
		Tdr.*)	Tdr.*)	Tdr.*)	Potter*)
1860...........	155,000	19,000,000	52,000	68,000	46
1876...........	216,500	33,364,000	91,200	126,600	57
1886...........	289,500	49,968,900	136,900	193,100	64
1896...........	340,350	72,037,400	196,800	314,000	79

Af det hele Vandforbrug kan c. 22 pCt. regnes som benyttet til egentlig Næringsbrug, og heraf er atter de c. 60 pCt. bestemt ved Maalere; af saadanne haves c. 800 Stkr. i Brug.

---

*) 7,6 Tdr. = 1 Kubikmeter.
1 Pot meget nær 1 Liter.

Digitized by Google

Vandets Indhold af opløste Stoffer og Bakterier undersøges regelmæssigt af Sundhedskommissionens Laboratorium. Det filtrerede Vand har kun et meget ringe Bakterieindhold, som det vil fremgaa af den udstillede grafiske Fremstilling desangaaende, og med Hensyn til Indholdet af opløste Stoffer var Middelresultatet i 1895 for det filtrerede Vands Vedkommende følgende:

Ammoniak (NH_3)	0	Gram	i	10,000	Gram
Salpetersyre (HNO_3)	0	—	i	—	—
Fri og halvbunden Kulsyre (CO_2)	1,39	—	i	—	—
Saltsyre (HCl)	0,58	—	i	—	—
Svovlsyre (H_2SO_4)	0,24	—	i	—	—
Kalk (Ca O)	1,49	—	i	—	—
Magnesia (Mg O)	0,25	—	i	—	—
Fosforsyre (P_2O_5)	0	—	i	—	—
Inddampningsrest, tørret ved 130°	4,35	—	i	—	—
Iltforbrug til Iltning af opløste organiske Stoffer	0,023	—	i	—	—

Den aarlige Udgift til Vandværkets Drift andrager c. 300,000 Kroner.

Digitized by Google

Belysningsvæsenet.

I. Gasværkerne.

København forsynes med Gas fra 2 Gasværker, «Vestre Gasværk», beliggende i den sydvestlige Del af Byen nær Kalvebodstrand, og «Østre Gasværk», beliggende i den østlige Del af Byen nær Øresund. Begge Gasværker bleve af Hensyn til Kulforsyningen oprindelig anlagte umiddelbart ved Havn, men nye Baneanlæg have nu afskaaret Østre Gasværk fra direkte Forbindelse med Havnen, og det samme vil om kort Tid finde Sted for Vestre Gasværks Vedkommende.

Begge Gasværker ere anlagte af Kommunen og ere stadig blevne drevne direkte for dennes Regning.

Vestre Gasværk blev anlagt 1855—57. Stadens Indbyggerantal var dengang 151,000, og Gasværket blev indrettet efter en maximal Døgnproduktion af 300,000 Kubfd., men Gasforbruget tiltog meget hurtigt, hvorfor Gasværket i Aarenes Løb Gang efter Gang maatte udvides. I 1876 kunde Gasværket producere over 2,000,000 Kubfd. pr. Døgn, og da yderligere Udvidelser vare nødvendige, valgte man at bygge et helt nyt Gasværk paa Østerbro

Digitized by Google

og lade dette arbejde sammen med Vestre Gasværk. Senere har dette sidste Værk atter modtaget en Række Udvidelser, og de ældre Ovne og Apparater ere delvis blevne erstattede med andre af nyere Konstruktion; herved er Produktionsevnen stegen saaledes, at Værket nu er i Stand til at fabrikere ialt c. 3,000,000 Kubfd. Gas pr. Døgn.

Kullene losses direkte fra Skib og bringes ved selvlossende Apparater efter amerikansk System ind i Kulhusene, af hvilke der findes 2, der tilsammen kunne rumme c. 38,000 Tons. Naar i den nærmeste Tid den nuværende Gasværkshavn indtages til Godsbanegaard, vil der blive anlagt en ny Havn udenfor denne, og Kullene ville da paa en Luftbane blive transporterede over Banegaardens Terrain.

Værket har for Tiden 32 Generatorovne med 9 Retorter i hver Ovn og 68 Ristovne med 6 Retorter i hver. Disse sidste Ovne tjene dog nærmest som Reserve og benyttes saa lidt som muligt, da de ikke ere saa økonomiske i Drift som Generatorovnene. Fra Retorterne suges Gassen ved Hjælp af roterende Luftpumper, de saakaldte Exhaustorer, gennem Kondenserne og presses gennem de øvrige Renseapparater. I Kondenserne, der staa i fri Luft og have en Overflade af 5,500 Kvfd., bliver Gassen afkølet ved Luftens Paavirkning, hvorved den største Del af Tjæren og Gasvandet udskiller sig; men Gassen indeholder dog endnu en Del Urenheder, der maa skaffes bort, og den passerer derfor en Række Renseapparater.

Det første af disse er Pelouze & Audouins Scrubber, hvor den sidste Rest af Tjæren bliver udskilt, derved at Gassen med stor Hastighed passerer gennem en Række fine Huller og derefter støder mod en Metalplade. De fine Tjærebobler i Gassen briste herved, og Tjæren risler nedad Metalpladen. Herefter skal Gassen befries for Ammoniak, dette sker i «Scrubberne», store Støbejærns Cylindre, delvis

Digitized by Google

fyldte med Koks, der overrisles med Vand. Gassen passerer op gennem Scrubberne, og Vandet optager Ammoniakken. Koksene anvendes kun for at fremskaffe en stor, fugtig Overflade, men dette kan ogsaa opnaas ad anden Vej, som i «Ledigs Scrubber», hvor Gassen bevæger sig mellem Rækker af Jærnplader, der holdes fugtige derved, at de ved et særligt Maskineri stadig dyppes ned i Vandbeholdere og atter hæves. Af denne Art mekaniske Scrubbere findes én i Brug. Tilbage staar at befri Gassen for Svovlbrinte, dette sker i «Renserne», store firkantede Jærnkasser, i hvilke der findes Lag af Rensemasse, «Myremalm», der har den Egenskab, at den kan optage det i Gassen indeholdte Svovl, idet Myremalmen omdannes til Svovljærn. Naar Myremalmen nogen Tid har været i Brug, taber den denne Evne, men genvinder den atter, naar den tages ud af Renserne og spredes, saaledes at Luften kan komme til at virke paa den. Dette sker i «Regenerationsskuret». Myremalmen kan paa denne Maade anvendes en Snes Gange, inden den maa erstattes med ny Masse, og naar den maa kasseres, er den paa Grund af, at den foruden Svovl har optaget en Del Cyan af Gassen, mere værdifuld end den friske Myremalm. Der findes ialt 12 Rensere ordnede i 3 Systemer med 4 Rensere i hvert; af hvilke 4 Rensere der samtidig kun er 3 i Brug, medens Myremalmen i den fjerde bliver skiftet.

Naar Gassen forlader Renserne, er den tjenlig til Brug, men den bliver først ledet til Stationsmaalerne, der angive Gasproduktionens Størrelse. Af saadanne Maalere findes ialt 4, hvoraf den ene til Brug for Vandgasværket, der omtales nedenfor. Fra Maalerne gaar Gassen til Gasbeholderne, af hvilke der findes 8 med et Rumindhold af ialt 1,600,000 Kubfd. Fra Gasbeholderne føre 3 Stk. 20″ Ledninger Gassen til Byen; desuden findes en særlig Ledning

Digitized by Google

til Kristianshavn, der forsynes paa en Maade, som senere skal omtales. Hver af Hovedgasledningerne er forsynet med en Trykregulator.

Vestre Gasværk har siden 1893 haft et Vandgasværk, der tjener som Reserve for det øvrige Gasværk, men Vandgassen, der kan fremstilles som en stærkt lysende Gas, benyttes tillige som Tilsætning til Kulgassen, naar denne af en eller anden Grund ikke har den forlangte Lysstyrke. Den fremstilles ved at lede Vanddampe over glødende Koks i en med ildfaste Sten udmuret Jærncylinder; derved adskilles Vanddampene i deres Bestanddele, og der dannes en Gas, som ikke er lysende. For at gøre denne Gas lysende, tilsættes der i en anden Jærncylinder Dampe af Affaldet fra Petroleumsdestillation. Den paa denne Maade fremstillede Gas maa, inden den benyttes, renses paa samme Maade som den almindelige Kulgas.

Til Udnyttelse af Gasvandet har Vestre Gasværk en særlig Fabrik; Gasvandet destilleres, hvorved den i Vandet indeholdte Ammoniak forflygtiges. Ammoniakken ledes til et Bassin, fyldt med Svovlsyre, hvorved der dannes svovlsur Ammoniak, der er en almindelig Handelsvare.

Vestre Gasværk har endelig i en særlig Bygning opstillet Koksknusemaskiner, ligesom der selvfølgelig findes det fornødne Dampkedelanlæg, Værksteder, Folkelokaler og lignende.

Kristianshavns Gasforsyning skete tidligere direkte fra Vestre Gasværk gennem en 10" à 18" Ledning, der er ført under Havnen i en Tunnel. Da denne Ledning blev for lille til i den stærkeste Forbrugstid at kunne forsyne Kristianshavn, naar det sædvanlige Tryk paa Værket skulde holdes, blev der i 1888 paa Kristianshavn bygget en Sugestation med en Gasbeholder paa 150,000 Kubfd. Gassen suges da fra Vestre Gasværk og trykkes ind

Digitized by Google

i denne Gasbeholder, fra hvilken Forsyningsledningerne udgaa.

Østre Gasværk blev sat i Drift i Oktober 1878 og blev bygget til en Produktion af 1,250,000 Kubfd. Gas i Døgnet, men foreløbig dog kun indrettet til det halve. Der fandtes oprindelig 2 Administrations- og Beboelses-bygninger, 1 Maalerhus med en Gasmaaler og Regulator, 1 Rensehus med Regenerationshus af Træ, 1 Maskinhus med 2 Dampkedler og Værksteder, 1 Retorthus med 20 Ovne à 7 Retorter, 1 Kulhus samt en Gasbeholder paa 400,000 Kubfd., desuden Kondenser og 1 Scrubber. I Aaret 1881 var en større Udvidelse nødvendig, der byggedes endnu 20 Ovne à 7 Retorter i Retorthuset, 1 Gasbeholder paa 600,000 Kubfd., 1 Dampkedel, 1 Gasmaaler, 1 Kulhus, 1 Scrubber med mere. Derved steg Produktionsevnen til det dobbelte; men i Virkeligheden blev man i Stand til ved Forbedringer af Ovnene at producere c. 1,800,000 Kubfd. Gas i Døgnet.

Efter den Tid er der foretaget forskellige Forbedringer; saaledes blev der i 1882 bygget en Ammoniakfabrik, der efterhaanden blev forsynet med moderne Apparater til Indvinding af svovlsur Ammoniak af Gasvandet. Ligeledes bleve Scrubberne forbedrede ved at opstille Vadskere i Bunden af dem til Optagning af Tjæren, og endelig i 1890 begyndte man at omdanne alle Ovnene til Generatorovne, hvorved der opnaaedes Brændselsbesparelse, større Gasudbytte og mindre Vedligeholdelsesudgifter. Denne Forandring blev fuldført 1893. Kultilførslen er indtil 1895 sket paa den Maade, at Kullene lossedes i Københavns Havn, hvorfra de i Pramme førtes til Østre Gasværks Havn, hvor de oplossedes ved Haandkraft. Efter at Jærnbanen nu har lukket Havnen, blive Kullene lossede paa Vestre Værk

Digitized by Google

og kørte til Østre Gasværk i Vogne, men denne Foranstaltning er kun midlertidig og kan snart ventes afløst af en mere tidssvarende Metode, tilsvarende til den ved Vestre Gasværk anvendte. Koksknusning blev tidligere besørget ved Haandkraft, men nu sker det ved Maskinkraft, ligesom Kokstransporten sker ved mekaniske Hjælpemidler (Vogne paa Spor og hydraulisk Løft), og Koksudmaalingen iværksættes ved automatiske Maaleredskaber.

Aarsproduktionen har været stadig stigende, fra 107 Millioner i 1879 til 446 Millioner i 1896, og da Byens Forbrug stadig er tiltaget, blev det besluttet at foretage en betydelig Udvidelse af Gasværket, og Arbejdet herpaa begyndtes Vinteren 1894 og er nu omtrent fuldført.

De hermed forbundne Arbejder ere i Hovedtrækkene følgende:

Et Kulhus, et Retorthus til 40 Ovne à 8 Retorter, men foreløbig kun 20 Ovne, ny Kondensere, saaledes at ogsaa de gamle erstattes af ny. Ny Exhaustorer, ny Scrubbere og Vadskere samt en Udvidelse af Tjærebassinet. Et nyt Rensehus med 4 store Rensere (38' × 28'), et Regenerationshus i grundmuret Bygning paa 2 Etager, svarende til begge Rensehusbygningerne. 1 Gasbeholder paa 2 Millioner Kubfd., 2 ny store Gasmaalere og 2 ny Regulatorer, hvoraf den ene er anbragt paa den gamle 30" Byledning, den anden paa den i Forbindelse med denne Udvidelse lagte 36" Byledning.

Ved denne Udvidelse vil man være i Stand til at producere yderligere c. 1¹/₄ Million Kubfd. Gas pr. Døgn, og naar det ny Retorthus helt fyldes med Ovne, c. 2¹/₂ Millioner Kubfd. Gas, hvorved den samlede Produktion bliver c. 4¹/₂ Millioner Kubfd. i Døgnet. Ved disse Nybygninger er anvendt de mest tidssvarende Apparater, og det skal fremhæves, at Ovnene blive Generatorovne, betjente ved

Digitized by Google

Maskineri. Koksknusningen og Transporten af Koks vil ske ved Maskineri ligesom nu.

Hovedledningerne fra begge Gasværker staa i Forbindelse med hinanden, saaledes at de udgøre et enkelt Net, og Forholdet mellem den Gasmængde, som Vestre Gasværk udsender, og den, som Østre Gasværk udsender, kan derfor varieres en Del, eftersom det er bekvemmest for Driften af Værkerne.

Hovedledningernes samlede Længde udgør for Tiden c. 673,000 Fod, og Dimensionerne variere mellem 2" og 36", men nye Hovedledninger lægges kun undtagelsesvis af mindre Dimension end 4".

Gadebelysningen sker i København næsten udelukkende ved Gas, idet elektrisk Belysning endnu kun er indført paa 3 af Byens Torve. Udvidelsen af den offentlige Belysning fremgaar af nedenstaaende Tal:

I Aaret	1858	fandtes der	1818	offentlige Lygter.
—	1863	—	2204	—
—	1868	—	2278	—
—	1873	—	2445	—
—	1878	—	2832	—
—	1883	—	3304	—
—	1888	—	3790	—
—	1893	—	4272	—
—	1896	—	4679	—

Hovedparten af Lygterne ere Jærnlygter efter Berlinermodel med et enkelt Blus brændende 5,2 Kubfd. pr. Time. Ved Udgangen af 1896 fandtes der 76 Lygter forsynede med Auerske Brændere og 171 Intensivlygter af anden Model.

Gasværkerne have ingen Indtægt af den offentlige Gadebelysning, ved hvilken Udgifterne for Tiden kunne anslaas til 257,000 Kr. aarlig.

Digitized by Google

Gasprisen fastsattes ved Gasværkets Anlæg til Kr. 7,00 pr. 1000 Kubfd., men blev i Aarenes Løb nedsat til Kr. 4,50 pr. 1000 Kubfd. I 1880 indførtes en særlig Pris, Kr. 4,00 for Gas til Motorbrug, og i 1888 nedsattes denne Pris til Kr. 3,50 og kom samtidig til ogsaa at gælde for Gas, der benyttedes til Kogning og deslige. I 1890 nedsattes Prisen for Motor- og Kogegas yderligere til Kr. 3,00 pr. 1000 Kubfd.

Samtidig søgte Kommunen ved andre Midler at fremme Benyttelsen af Gas, og der blev saaledes i Aarene 1888—94 indlagt Gasstikledninger lige til Gasmaalerne uden Udgift for Konsumenterne. Virkningen af disse Foranstaltninger viste sig i et stærkt tiltagende Gasforbrug og stor Tilgang af ny Konsumenter, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Tabel:

Aar	Gasproduktion. Kubfd.	Antal Maalere i Brug. Stk.
1858........	81,903,600	3,938
1863........	178,192,000	5,878
1868........	208,526,300	6,796
1873........	284,013,600	8,993
1878........	421,181,400	11,882
1883........	505,202,100	12,934
1888........	646,073,300	16,338
1893........	925,977,300	46,283
1896........	1086,309,100	58,025

Digitized by Google

Gasproduktionen er saaledes stegen med c. 68 pCt. fra 1888 til 1896. Denne Stigning hidrører udelukkende fra det forøgede Forbrug af Kogegas; medens i 1888 c. 71 pCt. af Produktionen solgtes som Belysningsgas og kun c. 4 pCt. som Koge- og Motorgas, fordeler Gasproduktionen sig i 1896 saaledes:

Belysningsgas	c.	38,2	pCt.	af Produktionen
Koge- og Motorgas	-	44,9	-	—
Gas til Gadebelysning ..	-	7,6	-	—
Eget Forbrug og Tab ..	-	9,3	-	—

Salget af Belysningsgas er i disse Aar aftaget med c. 66,000,000 Kubfd., og Salget af Koge- og Motorgas tiltaget med c. 460,000,000 Kubfd. For Tiden foretages Forsøg med Automatgasmaalere, ved hvis Indførelse Antallet af Gaskonsumenter formentlig vil stige betydeligt.

Gasværkerne stode pr. 1. Januar 1896 bogførte med en Anlægskapital af Kr. 11,758,915. Det til Kommunen indbetalte Overskud har i 1891—1895 gennemsnitlig været Kr. 985,597.

II. Elektrisk Station.

Den 5. Marts 1892 traadte den elektriske Station i København i Virksomhed.

Stationen er bygget paa den c. 2,200 □ Meter store Grund Gothersgade 30 og Adelgade 10, og var til en Begyndelse anlagt til med fuld Reserve at forsyne 14,000 samtidig brændende Lamper à 16 Normallys, idet der indrettedes et Kedel-, Maskin- og elektrisk Anlæg, svarende til c. 1,400 eff. HK. samt et Akkumulatorbatteri paa 2,800 Lamper à

7*

137164

Digitized by Google

16 Lys i $3^1/_2$ Time. Værkbygningerne indrettedes dog strax til den dobbelte Kraft.

Ledningsnettet indrettedes strax til 20,000 samtidig brændende Lamper à 16 Lys, og de nedlagte Kabler havde en samlet Udstrækning af c. 85 Kilometer.

Prisen for Elektricitet var til en Begyndelse 8 Øre pr. 100 Wattimer for Strøm til Belysning, 4 Øre og 3 Øre pr. 100 Wattimer for Strøm til Motorer henholdsvis i Vinter- og Sommerhalvaaret.

Ved Udgangen af 1892 var i Tilslutning til Stationen installeret 14,800 Glødelamper à 16 Normallys eller deres Ækvivalent, hvoraf 422 Buelamper og 11 Motorer. Den offentlige Belysning androg heraf 16 Buelamper à 15 Ampère.

Fra Begyndelsen af Aaret 1893 nedsattes Prisen for Elektricitet til Belysning til 6 Øre pr. 100 Wattimer og kort Tid herefter Prisen for Strøm til Motorer til 3, henholdsvis $2^1/_2$ Øre pr. 100 Wattimer. Fra 1896 er Prisen for Strøm til Motorer yderligere nedsat, nemlig til 2 Øre pr. 100 Wattimer baade for Sommer- og Vinterforbrug.

Fra 1897 indtræder der for stort Forbrug af Elektricitet til Belysning indtil 25 pCt. Rabat, og Strøm til Ladning af Sporvognsakkumulatorer betales med 15 Øre pr. 1,000 Wattimer, maalte paa den elektriske Station.

Tilvæxten i det installerede Lampeantal var allerede i de første Aar saa betydelig, at der snart maatte tænkes paa Udvidelse af Kraften.

I 1895 blev Akkumulatorbatteriet udvidet til at kunne forsyne c. 7,500 Lamper med Strøm i 3 Timer, og i 1896 blev Maskinkraften udvidet med en 1,200 HK. Dampmaskine med tilhørende Dynamo.

For 1897 er der givet Bevilling til en Udvidelse af Kedelkraften med c. 1,000 □ Meter Ildpaavirkningsflade.

Da det kunde forudses, at der ikke vilde gaa mange

Digitized by Google

Aar endnu, inden alt var optaget indenfor de nuværende Værkbygninger, erhvervedes i Aaret 1895 Ejendommene Gothersgade 28, Adelgade 14 og Helsingørsgade 3. Ledningsnettet har i samme Tidsrum ogsaa modtaget betydelig Udvidelse; særlig gælder dette Fordelingsledningsnettet, der nu kan regnes at svare til mindst 26,000 samtidig brændende Lamper, og Længden af de nedlagte Kabler udgør c. 112 Kilometer.

Ved Udgangen af 1896 var der i Tilslutning til Stationens Ledninger installeret 45,700 Glødelamper à 16 Lys eller deres Ækvivalent; heraf vare 1,018 Buelamper og 114 Motorer. Den offentlige Belysning udgjorde 20 Buelamper.

Stationens Forsyningsomraade omfatter i det væsenlige Byen indenfor den gamle Voldlinie, og Værkets Beliggenhed maa indenfor denne Rayon siges at være ret centralt. Den største Forsyningsafstand, regnet langs Kablerne, er for Tiden 1,500 Meter.

Det viste sig snart efter Stationens Etablering ønskeligt at udvide Forsyningsrayonen til at omfatte Vesterbro-Kvarteret, men dette kunde ikke ske direkte fra den nuværende Station. Det blev da besluttet at bygge en selvstændig Station for dette Kvarters Forsyning, dog saaledes, at Ledningsnettet skulde forbindes med den gamle Bys. Paa Grund af Vanskeligheden ved at finde en passende Grund trak Sagen i Langdrag, saa at Bevillingen til Stationens Bygning først kunde gives i Slutningen af 1896.

Stationen skal bygges til Forsyning af 8,000 samtidig brændende Lamper, dog saaledes at selve Værkbygningerne indrettes til en Forsyning af 20,000 samtidig brændende Lamper. Grundens Beliggenhed er paa Hjørnet af Ny Vestergades Forlængelse og Tømmerpladsgade.

Anlægskapitalen for Stationen i Gothersgade androg i Slutningen af 1896 c. 3,5 Millioner Kroner.

Digitized by Google

Beskrivelse af Stationen. Stationen er anlagt til Forsyning med ensrettet Strøm efter Treledersystemet.

Der findes opstillet 6 Vandrørskedler à 3,500 Kgr. Damps Ydeevne pr. Time. Tre af Kedlerne ere af Babcock & Wilcox Konstruktion, tre af Steinmüllertypen.

Dampspændingen er 10 Atmosfærers Differenstryk.

Dampmaskinanlæget bestaar af:

1	Maskine	paa	330	HK.	ved	130	Omdrejninger	pr. M.
2	—	»	550	»	»	120	—	—
1	—	»	1200	»	»	85	—	—

Alle Maskinerne ere opretstaaende; de tre mindre ere Compoundmaskiner, have Rundglidere med Riderstyring og arbejde med Kondensation; til hver af dem er direkte koblet 2 Dynamoer, som arbejde i Serie paa Treledersystemet.

Den 1,200 HK. Maskine er en Tripleexpansionsmaskine, har Corlisshaner og arbejder med Kondensation og er direkte koblet til en Dynamo med den dobbelte Spænding af de mindre Dynamoers.

Dampens Fortætning tilvejebringes af et Centralkondensationsanlæg, bestaaende af 2 Overfladekondensatorer, hvis Pumper drives af særlige opretstaaende Compounddampmaskiner. Svalevandet er salt Vand, taget gennem en Ledning fra Søen, og det fortættede Vand renses gennem et mægtigt Koksfilter, inden det atter tilføres Kedlerne.

Hele Maskinanlæget er leveret af Burmeister & Wain, København, Dynamoerne ligesom det øvrige elektriske Anlæg af Siemens & Halske i Berlin.

Til Regulering af Spændingen for Akkumulatorerne er der mellem disse og Reguleringsbrædtet indskudt 2 Dobbeltcelleregulatorer, beregnede til en Strømstyrke af 2,000 Ampère.

Særlig karakteristisk for Stationens Reguleringsbrædt

Digitized by Google

er iøvrigt Anvendelsen af automatiske Reguleringsmodstande i de enkelte fra Stationen udgaaende Hovedledninger, hvoraf findes ialt 14. Unddragne fra denne automatiske Regulering er alene to Toleder-Ledninger til Kongens Nytorv, hvilke Ledninger tjene til Ladning af Sporvognsakkumulatorerne.

Hovedledningerne ere beregnede for et maximalt Spændingstab af 2×14,4 Volt, Fordelingsledningerne for 2×1,4 Volt.

Kablerne bestaa af jærnbaandsarmerede Blykabler af Siemens & Halskes Konstruktion, og de ere almindelig lagte frit i Jorden, dækkede af et Lag Mursten paa Fladen. Ved alle Gadeovergange ere Ledningerne trukne gennem Jærnrør.

Forsøgsvis ere Ledningerne i enkelte Gader nedlagte i Betonkasser, hvilken Anbringelsesmaade dog antagelig ikke oftere vil finde Sted i Fremtiden. Ledningerne, som ligge i disse Kasser, have ingen Jærnbaandsarmering.

Digitized by Google

Københavns Kvægtorv og offentlige Slagtehuse.

Kvægtorvet.

Den tidligere københavnske Markedsplads for Kreaturer, den saakaldte Trommesal, der var beliggende mellem Vesterbro og Gammel Kongevej, havde i mange Aar, før den nedlagdes, været i en saa ussel Forfatning med Hensyn baade til Salgspladser og Stalde, at Tilvejebringelsen af et tidssvarende Kvægtorv var en tvingende Nødvendighed, saa meget mere som den opblomstrende Export af Fedekvæg til Udlandet krævede bedre Vilkaar for denne Handel. Planen for Kvægtorvet vedtoges af Kommunalbestyrelsen i Sommeren 1878. Den 28. November det følgende Aar aabnedes Torvet, som er beliggende i Ny Stormgade paa et Terrain, der strækker sig ned til Kajen ved Gasværket, og var i fuld Drift fra 1. Februar 1880.

Kvægtorvet, der har en Bredde af 190 og en Længde af 450 Alen, har sin Hovedindgang i Ny Stormgade; i den modsatte Ende staar det i Forbindelse med Havnebanen. Her er anbragt Ramper, Opbindingsbomme og Folde samt Kontorlokale for Jærnbanens Funktionærer. Paa hver Side af Hovedindgangen er opført en Bygning paa 2

Digitized by Google

Etager med Kælder, tilhøjre Administrationsbygning, tilvenstre Restauration med Gaardsplads, Vognremiser og Hestestald. Fra Hovedindgangen er gennem hele Torvets Længde ført en Gade paa 16 Alens Bredde. Nærmest denne findes paa hver Side Haller af 30 Alens Bredde, indrettede til Faarefolde og Kalvestalde, de første ere aabne paa Siderne, de sidste lukkede, dernæst de 27½ Alen brede Salgspladser for Øxne og endelig langs Pladsens Ydergrændser de 18 Alen brede Øxnestalde. Disse, som findes i et Antal af 4, have en Længde af 75 Alen og ere atter delte i 6 mindre Tværstalde, som hver kan rumme 25—30 Øxne. I den sydlige Ende af Torvet findes Svinestald. Nogle mindre Bygninger ere indrettede til Kontorer og Opholdssted for forskellige Funktionærer og Politi, til Materialkammer samt Kreaturvægt. Iøvrigt findes Pissoirs, Latriner og Gødningsgruber i fornødent Antal. Paa det til Hestehandel indrettede Torv er indrettet en Bygning til Kontrol med slagtet Kød, som indføres til Staden.

Torvet afgiver Plads i Stalde eller Folde til

c. 650 Øxne,
- 800 Kalve,
- 250 Svin,
- 8,000 Faar eller Lam,

samt til 300 Øxne i en interimistisk Bræddestald og aaben Salgsplads for c. 1300 Øxne.

Afgiften for Benyttelsen af Kvægtorvet er:

Stadeafgift	af	Øxne	50	Øre	pr. Stk.
»	-	Kalve	20	»	»
»	-	Svin	20	»	»
»	-	Heste	20	»	»
»	-	Faar eller Lam	10	»	»
»	-	Pattegrise	10	»	»
»	-	Gæs	5	»	»

Digitized by Google

Stald- og Foderpenge:

For 1 Oxe daglig .... 80 Øre
» 1 Kalv under 300 ℔ daglig 30 »
» 1 Svin daglig .... 30 »
» 1 Faar eller Lam daglig .. 15 »

Kvægtorvets Benyttelse i Aarene 1885—95 fremgaar af følgende Tabel:

Paa Stade	Gennemsnit af		1895
	Femaaret 1885—89	Femaaret 1890—94	
Øxne	50,255	58,828	53,636
Kalve	38,415	39,461	42,587
Svin	1,087	3,780	6,095
Heste	2,295	778	81
Pattegrise	226	5	»
Gæs	2,813	7,329	1,887

Antallet af Faar og Lam kan ikke bestemt opgives, da Foldene have været udlejede. Tilførslen er c. 100,000 Stkr. aarlig.

Slagtehusene.

Ved Kvægtorvets Indretning blev det bestemt, at man i Forbindelse hermed, foreløbig dog kun i begrænset Omfang, skulde opføre nogle Slagtehuse. I Henhold hertil aabnedes der i Aaret 1883 tre Slagtehuse, som gave Plads for c. 30 Slagtere. Kort efter at disse Huse vare færdige, blev det ved Sundhedsvedtægt bestemt, at der skulde ind-

Digitized by Google

føres Slagtetvang i København fra 1. Januar 1888 at regne, hvorved Forhandling af Kød stilledes under offentlig Kontrol. Det blev derfor nødvendigt hurtigst muligt at indrette Slagtehusene, og det lykkedes ogsaa at have dem færdige, endog forinden de nye Regler traadte i Kraft.

Slagtehusene indtage et Areal af c. $5^1/_2$ Td. Land, beliggende Vest for Kvægtorvet og grænsende umiddelbart op til dette.

3 Bygninger ere indrettede efter Cellesystem med 5 Celler i hver Bygning og Plads til 2 Slagtere i hver Celle. De øvrige Slagtehuse ere indrettede efter Hallesystemet med 120 Slagtepladser af 50 Kvadratalens Størrelse, hvorpaa kan slagtes 6 á 7 Øxne og 40 Lam eller 20 Kalve. Hallerne ere ved en 5 Alen bred Gang delte i to Langskibe. Et Hejseapparat er fælles for 2 Slagtepladser. Gulvet er lagt af Granitfliser med et Fald af 1 : 36 mod Rendestenen, fra hvilken der er Afløb til Kloaken.

Undervæggene ere beklædte med Fliser, Vinduerne ere af Jærn med matte Ruder, Loftet dannes af Tagfladerne, saaledes at Tag-Konstruktionen staar frit. Imellem Skifer- og Tagbeklædningen er anbragt et 3" tykt Lag Risskaller.

Ventilationen foregaar gennem Vinduerne, ved Friskluftsaabninger i Dørene og ved Aabninger i de i Tagryggen anbragte Ryttertage.

Svineslagtehallen er i alt væsenligt indrettet som de øvrige Haller, kun at Dyrene dræbes og skoldes i et særligt Rum, i hvilket er anbragt de fornødne Skoldekar med Kraner.

Hesteslagteriet er indrettet paa samme Maade som de øvrige Haller.

I Skoldehuset foretages Skoldning og Rensning af Indvolde med mere.

Kølehuset er forsynet med Koldluftsmaskiner efter det

Digitized by Google

Osenbrückske System, hvorved Temperaturen holdes paa c. 4° Celsius. Den fornødne Drivkraft erholdes fra en med Ammoniak-Kompressoren sammenkoblet 30 Hestes Dampmaskine, der forsynes med Damp fra to Dampkedler af 23 Fods Længde og 6 Fods Diameter.

Iøvrigt er der paa Slagtehusenes Terrain opført de nødvendige Bygninger til Sanitetsslagtehus, Karantænestald, Tarmrensningsfabrik, Blodtørringsanstalt, Badeanstalt, Bygninger til Udtømning af Maver og Tarme, Garderobe for Slagterne samt Bolig for Inspektøren, Overdyrlægen, Forvalteren og Maskinmesteren. Der findes endvidere det fornødne Staldrum for de til Slagtning bestemte Dyr.

Destruktionsanstalten er beliggende c. 1/4 Mil fra Slagtehusene. Hertil udføres det Kød, der er utjenligt til Menneskeføde, Kadavere fra Landbohøjskolen samt Kød og Fisk, som ved Politiets Foranstaltning bliver beslaglagt i Udsalgene og paa Torvene. Kødet bliver her uskadeliggjort ved at koges under 3—5 Atmosfærers Damptryk.

Afgiften for Benyttelsen af Slagtehusene er:

For 1 Oxe	2 Kr.	»	Øre
» 1 Hest	1 —	50	—
» 1 Kalv eller 1 Svin . .	» —	50	—
» 1 Faar eller 1 Lam . .	» —	15	—

Den samme Afgift betales for Kontrol med indført slagtet Kød, hvorhos der for Benyttelsen af Kølehuset erlægges en aarlig Afgift af 50 Kr. pr. □ Meter for den Tid, Kølehuset er i Drift.

Anlæget af Kvægtorvet og Slagtehusene er bogført for Kr. 3,150,282, heri indbefattet Grunden 167,060 □ Alen à 5 Kr.

Digitized by Google

I de offentlige Slagtehuse er slagtet følgende Antal Dyr:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	34,194	28,987	31,670	41,844	37,059	33,960
Kalve	49,472	45,499	46,270	47,213	47,818	47,139
Faar	86,496	80,273	86,499	93,767	91,990	83,712
Heste	962	720	599	449	295	159
Svin	8,569	1,714	1,669	2,273	1,068	1,363

Til Kontrolstationerne er indført Kød af følgende Antal Dyr:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	1,524	1,363	1,081	1,046	1,137	1,348
Kalve ...	3,721	5,830	7,087	8,348	8,979	9,974
Faar	5,306	6,266	8,528	11,973	13,237	15,674
Heste	1,428	1,582	1,939	2,274	2,525	2,659
Svin	208,605	161,701	150,790	139,992	154,720	180,236

Ved Slagtehusene stempledes med 2den Klasse følgende pCt. af hele Slagtningen:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	4,24	5,77	5,46	4,30	5,50	6,81
Kalve	0,48	1,81	0,98	0,97	0,79	0,87
Faar	0,26	0,27	0,17	0,19	0,10	0,22
Heste	2,42	8,89	6,09	5,07	2,80	2,52
Svin	6,05	10,81	9,80	8,62	9,36	9,46

Digitized by Google

Af indført Kød stempledes med 2den Klasse følgende pCt. af hele Indførslen:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	11,94	15,40	14,91	8,27	6,00	5,10
Kalve	6,00	5,29	4,52	3,40	4,48	4,55
Faar	1,07	6,11	2,08	2,71	2,86	2,04
Heste	6,02	14,62	14,65	7,77	5,21	5,38
Svin........	2,96	7,38	5,47	5,16	4,87	4,62

Ved Slagtehusene kasseredes følgende pCt. af hele Slagtningen:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	0,58	1,29	1,46	1,01	1,38	1,32
Kalve	0,09	0,16	0,11	0,15	0,20	0,19
Faar	0,05	0,06	0,05	0,07	0,07	0,05
Heste.......	0,50	0,88	1,08	0,48	1,60	0,08
Svin	0,39	0,90	1,52	1,74	1,70	2,18

Af indført Kød kasseredes følgende pCt. af hele Indførslen:

	1888	1891	1892	1893	1894	1895
Øxne	0,47	0,66	0,58	0,67	0,41	0,62
Kalve	1,30	0,88	0,32	0,50	0,72	0,64
Faar	0,63	0,13	0,20	0,04	0,18	0,02
Heste	0,67	0,81	0,54	0,19	0,34	0,26
Svin........	0,12	0,20	0,20	0,27	0,26	0,28

Digitized by Google

Til Destruktionsanstalten er udført:

	1891	1892	1893	1894	1895
	℔	℔	℔	℔	℔
Fra Slagtehusene (Kød, Organer og Indvolde)...	371,632	408,838	467,769	509,416	486,114
» Landbohøjskolen.....	138,224	113,481	129,368	126,247	109,745
» Politiet.............	8,459	11,395	38,107	13,968	9,598
Ialt...	518,315	533,714	635,244	649,631	605,457

Digitized by Google

Vej- og Kloakvæsenet.

Vej- og Kloakvæsenet sorterer under Magistratens 4de Afdeling og er særlig medvirkende ved følgende af de denne Afdeling underlagte Anliggender:

I. Anlæg og Vedligeholdelse af Gader, Veje, Broer, Beplantninger etc.

II. Anlæg og Vedligeholdelse af over- og underjordisk Vandafledning samt Kontrol med Udførelsen af Spildevandsledninger paa private Grunde.

III. Behandlingen af Sager vedrørende Sporveje, Omnibuskørsel, Telefonanlæg og lignende.

IV. Arbejder og Sager vedrørende Renovationsvæsenet.

V. Behandlingen af de Byggesager, der i Henhold til Bygningsloven indsendes til Magistraten.

I. Anlæg og Vedligeholdelse af Gader, Veje, Broer, Beplantninger etc.

De Arealer, der ultimo 1895 indtoges af kommunale offentlige Gader, Veje og Beplantninger, udgjorde 25,208,000 Kvadratfod (mod 11,600,000 Kvadratfod ultimo 1859).

Digitized by Google

Dette Areal fordeler sig saaledes:

a. Kørebaner, Rendestene, Ridestier, Grøfter, Jordrabatter:

Brolagte Kørebaner med dertil hørende brolagte Rendestene	10,164,000 Kvfd.	
Chausserede do.	2,015,000 »	
Asfalterede*) do.	126,000 »	
Træbrolagte do.	7,000 »	
Ridestier	281,000 »	
Jordrabatter	366,000 »	
Brolagte Rendestene ved ikke brolagte Kørebaner	271,000 »	
Grøftearealer	547,000 »	
		13,777,000 Kvfd.

b. Fortoge.

med almindelig Brolægning	4,306,000 Kvfd.	
med Mosaik	21,000 »	
» Cementsfliser	291,000 »	
» brændte Fliser ...	8,000 »	
» Asfalt	312,000 »	
» Tjærebeton	927,000 »	
» Makadamisering ..	1,095,000 »	
» Jord	171,000 »	
		7,131,000 Kvfd.

c. Beplantede Arealer .... 4,300,000 »

Ialt 25,208,000 Kvfd.

Foruden de offentlige Gader og Veje findes en Del saakaldte «private Veje», der anlægges og vedligeholdes af vedkommende Vejejere.

*) I 1896 er der tilkommet et asfalteret Gadeanlæg stort 100,000 Kvfd.

Digitized by Google

Forsaavidt en saadan Vej skal tjene til Adgang fra en offentlig Gade eller Vej til en særskilt matrikuleret Ejendom, paa hvilken der skal bygges, bliver i Henhold til Bygningsloven Vejanlæget at approbere af Magistraten. Med Hensyn til en saadan privat Vej høres Vej- og Kloakvæsenet, inden der gives Approbation paa Detailprojektet, ligesom det ogsaa fører Tilsynet med, at Projektet følges ved Udførelsen, og i Forening med Politiet vaager over, at disse Veje stadig holdes i farbar Stand (cfr. Lov af $^{14}/_{12}$ 1857).

Overtagelsen af private Gader som offentlige sker i Henhold til Lov af $^{14}/_{12}$ 1857. Som almindelig Regel brolægges slige Gader ved Overtagelsen.

I det Følgende tales der, naar Andet ikke udtrykkelig er angivet, udelukkende om offentlige Gader og Veje, ligesom Benævnelserne Gade og Vej benyttes i Flæng, da der ikke i Praxis bestaar nogen Forskel mellem dem.

Bredden af Gaderne er meget varierende. I den ældre By findes endnu meget smalle Gader; men ved Bygningslov af 30. Marts 1889 bestemmes det, at nye Gader skulle have en Bredde af 60 Fod (undtagelsesvis 50 Fod og 40 Fod). Saasnart Gaderne have større Betydning som Færdselsveje, gives der dem større Bredde. De saakaldte Boulevarder ere saaledes som Regel 160 Fod brede.

Gaderne have som Regel kun 1 Kørebane og 2 Fortoge, ved enkelte bredere Gader bestaa Fortogene af 2 Dele, hvoraf da den ene er anlagt som Ridesti, Cyklesti eller alene benyttes til Sporveje. De saakaldte Boulevarder have 2 Kørebaner og mellem disse et beplantet Bælte med

Digitized by Google

Ridesti, Cyklesti og Spadseresti. — Hvor særlige Forhold ikke kræve Afvigelser fra Regelen, gøres Bredden af hvert Fortog $^1/_5$ af hele Gadens Bredde.

Kørebanernes Befæstelse.

1. Brolægning.

Til Brosten anvendes udelukkende Granit. Største Delen af Brostenene kommer fra Sverig, en mindre Del fra Norge og Bornholm, og en aldeles forsvindende Del slaas af Rullesten paa Sjælland.

Til Brolægning paa særligt Fundament anvendes bedre tilhugne Sten med den saakaldte «engelske Behugning». Brolægningen sættes i Reglen paa et Sandlag af rent, grovt Strandsand, dog benyttes ogsaa endnu noget Bakkesand.

Alle Nybrolægninger ligesom større Omlægninger bortliciteres til Entreprenører, der besørge Opbrydning af den gamle Vejbefæstelse, Bortkørsel af alle gamle Materialier, Tilkørsel af Sten og Sand samt det nye Arbejdes Udførelse, ligesom Brolægningen vedligeholdes i 2 Aar uden særlig Godtgørelse.

I enkelte stærkt befærdede Gader har man anvendt et Fundament under den egentlige Brolægning, som i saa Fald udføres med de omtalte engelsk tilhugne Brosten.

2. Chaussering.

Til Bundlaget benyttes Granit og Flint, til Skærvelaget udelukkende Granit. — En stor Del af Forbruget tilvejebringes ved, at Vej- og Kloakvæsenet selv lader Skærverne slaa dels af gamle Brosten, dels af Sten, der fremkomme ved de forskellige Arbejder; Resten indkøbes hos Entreprenører. Den langt overvejende Del af Skærverne ere

8*

Digitized by Google

haandslaaede. — Saa godt som alle Chausseringsarbejder udføres ved egne Folk.

Til Udførelsen af Tromlingen anvendes Tromler med Støbejærnscylindre indrettede til Vandfyldning. I de sidste Aar er desuden foretaget Forsøg med Damptromling. Vedligeholdelsen af de chausserede Veje sker i Hovedsagen ved egne Folk, dog vedligeholdes en Del af Vejene af Fattigvæsenet mod Refusion.

3. Kørebaneasfaltering.

Medens for 10 Aar siden kun 2 mindre Strækninger (udfor Højesterets Lokaler og Rigsdagsbygningen) vare asfalterede, ere nu Byens Hovedrute og flere Gader i den gamle By asfaltbelagte. Der er hertil anvendt presset Asfalt paa Betonfundament. Fundamentet er 7⁵/₈" tykt, Asfaltlaget 2" tykt. De anvendte Asfaltsorter ere: Val de Travers, Limmer og siciliansk Asfalt. Vedligeholdelsen er de 5 første Aar gratis og skal, om ønskes, for de følgende 15 Aar overtages af Entreprenøren for en i hans Tilbud opgiven fast Pris pr. Aar.

4. Træbrolægning.

Denne findes kun i en Underkørsel ved det kongelige Teater, samt paa en kort Strækning i Vimmelskaftet.

Ridestier.

Medens Ridestierne tidligere anlagdes med almindeligt Grus eller Kokesgrus, anvendes der nu som Regel en Blanding af Grus, Garverbark og Savsmul.

Fortoge.

Fortogsbrolægningen udføres med saakaldte smaa Fortogssten, der anskaffes sammen med de almindelige Brosten.

Digitized by Google

Brolægningen af Fortogene udføres og betales i Almindelighed sammen med Kørebanen.

Ved det Gadeprofil, som nu udelukkende benyttes, begrænses Fortogene ud mod Rendestenen med Granitkantsten, og da disse ikke, saaledes som de brede Bordursten, der tidligere benyttedes, kunne tjene som en Slags Flise for den gaaende Færdsel, har deres Anvendelse medført, at ialtfald en Del af Fortoget belægges med et jævnere Materiale end de almindelige Fortogssten. Hertil er anvendt dels Asfalt, dels større Fliser. Asfalten er anvendt som smeltet Asfalt; den er henlagt paa et Betonlag af 3″ Tykkelse, medens selve Asfaltlagets Tykkelse er $^3/_4$″; i Portindkørsler forøges Betonlaget til 4″, Asfalten til 1″. Man har anvendt Seyssel, Val de Travers, Limmer og siciliansk Asfalt. — Allerede inden Anvendelsen af det nye Profil var man begyndt med Anvendelsen af Cementfliser i Dele af det brolagte Fortog. Disse Cementfliser, der anvendes i stor Udstrækning, fabrikeres af Vej- og Kloakvæsenet selv ved egne Folk. De have en Overflade af 2′ × $2^1/_2$′ og en Højde af 3″ og sammensættes af 3 Dele bornholmsk Grus og 1 Del Portland Cement.

Paa Veje og Gader i de ydre, mindre befærdede Dele af Byen ere en Del Fortoge udførte med den saakaldte Gangstimakadamisering, der bestaar af et 3 à 4″ tykt Lag Nøddesten eller Murstensskærver, dækket med Bakkegrus. Denne Gangstibelægning fortrænges mere og mere af den saakaldte Tjærebeton, der bestaar af Lag af overtjærede Skærver af forskellig Tykkelse. Saavel Tilberedningen som Udlægningen foretages ved egne Folk.

Mosaikbrolægning paa Fortoge er anvendt paa Amalienborg Plads. Arbejdet er udført med Materialier fra Tyskland og hovedsagelig af italienske Arbejdere. Stenene ere nedsatte efter Skabeloner i Sand, hvis øverste Lag var

Digitized by Google

cementblandet ligesom det Sand, der findes i Fugerne. Efter Sætningen er det stødt med flade Stødere, vandet og oversandet.

Rensning og Vanding.

Den egenlige Gadefejning paahviler i København Grundejerne, dog med den Indskrænkning, at de i brede Gader, paa Torve og lignende Steder kun have Fejepligt indtil en Afstand af 15 Alen fra Huslinien. Den resterende Del af Gadearealet paahviler det det Offentlige at besørge renholdt, og, som det nedenfor skal omtales, udføres denne offentlige Fejning væsenligst af Fattigvæsenet.

Det skal dog her nævnes, at Vej- og Kloakvæsenet foruden den af Grundejerne foretage Rensning daglig renser og, om fornødent, grusstrør de asfaltbelagte Kørebaner. Om Sommeren vaskes og overskylles disse Strækninger desuden daglig ved Hjælp af Slanger fra dertil særlig anbragte Vandhaner.

Ifølge Politivedtægten fejes chausserede Kørebaner ikke af de tilstødende Grundejere, og Rensningen af disse Baner paahviler derfor Vej- og Kloakvæsenet, som foretager den ved egne Folk. Rensningen bestaar dels i en almindelig Fejning, men især i en Afskrabning, der foretages dels med Skovle og dels med større Skrabemaskiner, trukne af Heste.

Under Sneforhold har Vej- og Kloakvæsenet en temmelig betydelig Opgave at løse, idet det da ikke alene skal rense udfor sine egne Bygninger og Pladser, men tillige udføre Snekastningsarbejdet paa alle de Veje, der danne Fortsættelse af Hovedlandevejene, der føre til Byen, samt i største Delen af de Gader, der ellers renses af Fattigvæsenet.

Digitized by Google

Foruden den egentlige Gaderensning foretages en stadig Afrensning af Bænke og Udskylning og Rensning af Pissoirer.

Vandingen af Gader og Veje

udføres udelukkende ved Hjælp af Vandvogne.

Vandingen af enkelte chausserede Veje er given i Entreprise til Vognmænd, medens Vej- og Kloakvæsenet selv besørger den øvrige Vanding. Denne foregaar i Sommermaanederne; Begyndelse og Ophør retter sig efter Vejrliget. Vej- og Kloakvæsenet ejede ultimo 1896 43 Vandvogne. De nyere Vandvogne ere alle af Jern og rumme c. 40 Kubikfod.

Beplantningerne.

De i København anvendte Fortogsbredder tillade kun til Dels Træplantning paa Fortogene, men Træer plantes dog efterhaanden alle de Steder, hvor Forholdene tillade det. Allétræerne findes mest i de brede Tilgange til Byen, i de ydre Dele af Byen samt paa de saakaldte Boulevarder. De hyppigst anvendte Træsorter ere Lind, Ypern, Ahorn, Kastanie og Platan. De unge Træer beskyttes og støttes ved Træstativer, og undertiden anvendes Riste ved Foden af Træerne.

Paa en Del af de offentlige Pladser findes større eller mindre beplantede Anlæg, tildels med Blomstergrupper, som f. Eks. ved St. Pauls Kirke og Adelgade, paa Kongens Nytorv, ved Kristiansborg Slotsplads, ved Slotsholms Gade, ved Thorvaldsens Museum og flere andre Steder.

Af de offentlige Parkanlæg ere de største Langelinieanlægene med et Areal af 1,594,000 Kvfd. (hvoraf 326,000 Kvfd. Vandareal). Derefter følger det saakaldte «Østre Anlæg» med et Areal af c. 1,257,000 Kvfd. (hvoraf

Digitized by Google

c. 240,000 Kvf. Vandareal). Anlæget, der er udført med Bibeholdelse af de væsenligste af Fæstningsterrainets Former, vil forsvinde eller i hvert Fald stærkt modificeres, efterhaanden som denne Del af Fæstningsterrainet indtages til Bebyggelse. Videre maa nævnes Ørstedsparken med et Areal af 634,000 Kvfd. (hvoraf c. 170,000 Kvfd. Vandareal) og Anlæget ved den tidligere Helmers Bastion med et Areal af c. 245,000 Kvfd. (hvoraf c. 28,000 Kvfd. Vandareal).

Pissoirer og Retirader.

Af offentlige Pissoirer findes i Øjeblikket 43. De ere alle forsynede med Vandindlæg og renses og skylles daglig. I den varme Sommertid vadskes de med Karbolsyre.

Af de offentlige Retirader sortere kun de to i Ørstedsparken og Østre Anlæg under Vej- og Kloakvæsenet; de ere indrettede med Tønder med direkte Afløb for Urinen og have særlig Adgang for Mænd og for Kvinder. For Afbenyttelsen betales 5 Øre*).

II. Anlæg og Vedligeholdelse af over- og underjordisk Vandafledning.

Stadens Kloakanlæg skrive sig fra en forholdsvis ny Tid, idet de første Arbejder bleve udførte i 1860, naar nogle enkelte gamle Ledninger af Form som Stenkister, der væsenlig vare anlagte med Regnvandsafledning for

*) Iøvrigt har Kommunen indrettet offentlige Klosetter for Kvinder ved Nikolaj Taarn (Betaling 5 Ø.) og Kabinetter for Mænd og Kvinder ved Tivoli, paa Kongens Nytorv, Grønttorvet, Sølvtorvet og Vesterbros Torv (Betaling 10 Ø. og for Benyttelsen af Toiletrummet 5 à 10 Ø.). Det er for Tiden under Overvejelse at opføre flere saadanne Kabinetter og da forsøgsvis at anbringe et eller flere underjordisk.

Digitized by Google

Øje, ikke medregnes. Disse ældre Ledninger ere nu i Hovedsagen borttagne og ere erstattede med nye. Byens Kloakvand ledede hidtil ud paa forskellige Punkter af Kysten fra Kalvebodstrand til Stadens nordlige Grænse, idet hele Byens Areal er inddelt i forskellige mindre Arealer, der hvert rummer sit Kloaksystem, hvorved forstaas ethvert Komplex af Ledninger, der staa i indbyrdes Forbindelse og føre Vand til samme Udløb.

Anordningen af denne Inddeling eller — hvad der er det samme — af de underjordiske Vandskel, er betinget af Terrainformen og de Tidspunkter, hvorpaa de forskellige Arealer ere blevne inddragne i Bebyggelsen.

Terrainet har i store Træk følgende Form: Langs med Kysten, paa Slotsholmen og paa Kristianshavn haves en lavt liggende Del, 6—10 Fod over daglig Vandstand; derpaa hæver det sig jævnt, dels mod Frederiksberg Bakke, dels mod Jagtvejens Bakke, gennemskaaret af to Kløfter, nemlig: Søerne og de tidligere Fæstningsgrave, der nu tildels ere tilkastede.

Der er da ganske naturlig opstaaet en Deling i:

1) Den gamle By indenfor Voldene,
2) Fæstningsterrainet,
3) Terrainerne udenfor Søerne samt
4) Slotsholmen og Kristianshavn.

Hvis imidlertid Bebyggelsen af Fæstningsterrainet havde været bestemt, da den gamle By blev forsynet med Ledninger, kunde disse selvfølgelig have været indrettede paa at modtage Afløbet fra dette Terrain; dette var imidlertid ikke Tilfældet, hvorfor Fæstningsterrainet har faaet sin særlige Afvanding.

Den gamle By er delt i flere større Systemer, mellem hvilke der i de lavt liggende Dele er indskudt forskellige mindre af mere lokal Betydning. Vandskellene gaa i Hoved-

Digitized by Google

trækkene vinkelret paa Kysten. Fæstningsterrainet og Terrainerne udenfor Søerne afvandes dels mod Vest med Udløb vest for Langebro, dels mod Øst, hvor Udløbene tidligere vare nord for Citadellet, men hvor Systemerne nu efter Frihavnens Anlæg optages af en afskærende Ledning, hvorfra Spildevandet pumpes ud i Sundet nord for Frihavnen.

Saa langt tilbage som til Begyndelsen af Halvtredserne, da der første Gang blev Tale om at indføre en tidssvarende Afledning af Spildevandet i København, opstod Tanken om at søge Spildevandet samlet og gennem en Tunnel under Havnen ført over til Kristianshavn og derfra videre til Østkysten af Amager, hvor det ved en Pumpestation skulde pumpes ud i Øresund. Overvejelserne den Gang førte imidlertid til, at Kloakerne anlagdes saa store, at de ogsaa kunde bortføre Regnvandet, og Dimensionerne af Ledningerne og derved ogsaa Udgifterne til deres Bygning bleve da saa store, at man af økonomiske Grunde foreløbig maatte indskrænke sig til at føre dem ud i Havnen. Siden da er Byens Udvidelse skredet stærkt frem, og Anlæget af de nødvendige Kloaker har medført saa store Udgifter for Kommunen, at man stadig ikke mente at kunne optage Sagen om at skaffe det egentlige Spildevand længere bort, tilmed da Statens Arbejder med Hensyn til Udvidelse af Københavns Havn og Ordning af Københavns Banegaardsforhold vanskeliggjorde Fastlæggelsen af en Plan til Løsning af Kloakspørgsmaalet.

Ved Frihavnsloven af 31. Marts 1891 fastsloges imidlertid Forholdene for den nordligste Dels Vedkommende, nemlig Strækningen fra Toldboden til Østre Gasværk, og i de nærmest følgende Aar omordnedes saa Udløbsforholdene her ved Anlæg af den ovenfor nævnte afskærende Ledning til Optagelse af Spildevandet, som ved Hjælp af en Pumpe-

Digitized by Google

station i Nærheden af Frihavnen midlertidigt pumpes ud i Sundet nord for Frihavnen.

Anlæget blev saa tillige ordnet saaledes, at Spildevandet senere kunde føres syd paa, og Systemet indgaa som et Led i den paatænkte Plan for samtlige Kloakers Afskæring fra Havnen og Spildevandets Overførelse til Amagers Østkyst.

Loven af 8. Maj 1894 om forskellige nye Statsbaneanlæg i og ved København medførte blandt Andet Anlæget af en Godsbanegaard ved Kalvebodstrand, hvorved det blev nødvendigt at omordne Kloakerne her, og man var tillige klar over, at dersom den planlagte definitive Ordning af Afløbsforholdene ikke nu blev tilvejebragt samtidig med de paabegyndte Jærnbaneanlæg, vilde det næppe være muligt senere at komme tilbage dertil.

Det er da i Begyndelsen af 1897 bleven vedtaget, at Planen om Kloakernes Afskæring endelig fastslaaes, og at Udførelsen af Arbejdet nu skal paabegyndes.

Den sydligste Del af den hermed fastslaaede Plan bestaar af en afskærende Ledning langs Kalvebodstrand fra Belvedere til Frederiksholms Kanal med en Pumpestation vest for Vestre Gasværk. Imellem Vestre Boulevard og Tømmergraven føres Ledningen under Havnen og langs den ydre Side af Kristianshavns Voldgrav til en Hovedpumpestation ved Kløvermarksvej.

Til Hovedpumpestationen føres fra Kristianshavn en afskærende Hovedledning ad Baadsmandsstræde med Sideledninger langs Kristianshavns Kanal og fra Knippelsbro. Fra Hovedpumpestationen føres en Trykledning ud i Sundet til 20 Fods Vanddybde.

Naar disse Arbejder ere fuldførte, fortsættes der med en Trykledning fra den nordre Pumpestation til Toldboden, en afskærende Ledning herfra ad Toldbodgaderne, Havne-

Digitized by Google

gade og langs Byens Side af Frederiksholms Kanal til Nybrogade samt ud for Peder Skramsgade en Ledning under Havnen til Forbindelse med den omtalte Ledning i Baadsmandsstræde.

Kun nogle mindre Kloaker paa Slotsholmen inddrages ikke i Systemet, da Ulemperne ved deres Udmunding i Havnen er forsvindende, og det vilde medføre uforholdsmæssige Udgifter at sætte dem i Forbindelse med den afskærende Ledning.

Ved Systemets Beregning er der gaaet ud fra, at Regnmængden kan være indtil 40 Gange saa stor som den egentlige Spildevandsmængde, hvis Maximum i tørt Vejr efter en Række Forsøg er fastslaaet at være 2,9 Kbfd. pr. Minut pr. 1,000 Indbyggere.

De afskærende Ledninger ere projekterede til at kunne bortføre det dobbelte af Maximum af den Spildevandsmængde, som ved en antagen fremtidig Bebyggelse vil komme til at flyde til dem. Først naar Vandmængden stiger derover, træde Overfaldene til Havnen i Virksomhed.

Med Hensyn til Tilvæxten af Befolkningen paa den Del af Byens Grund og Frederiksberg, som omfattes af Planen, er der ved Beregningen gaaet ud fra en Folkemængde paa over 800,000 Mennesker, medens der ifølge Folketællingen 1895 boede 333,835 Mennesker paa hele Staden Københavns Grund.

De existerende Kloakers Fald, Dimensioner og Profiler ere bestemte derved, at det principielt er fastslaaet: 1) at de skulle kunne bortføre det daglige Spildevand paa en saadan Maade, at ingen kunstig Rensning bliver nødvendig, og 2) at de skulle kunne aflede den Vandmængde, der er iagttaget at løbe af ved de største bekendte Regnfald i København.

Digitized by Google

Til Hovedledningerne er anvendt Beton eller saltglaserede Lerrør, sjældnere Murværk.

Lerrørene anvendes til de mindre Dimensioner, nemlig med 6″, 9″, 12″, 15″ og 18″ Diameter. De bruges kun med cirkulært Profil og ere Mufferør.

De almindeligst anvendte Profiler af Betonkloaker ere:

1) cirkelformet,
2) cirkelformet med spids Bund,
3) ægformet, og
4) det saakaldte øjestensformede Profil.

Valget af Profilform afhænger af de lokale Forhold, af Forholdet mellem Regnmængde og Spildevandsmængde, af Afstanden mellem Terrain og Kloakbund etc.

Nedgangsbrøndene anbringes paa Ledningerne for hver 200 à 300 Fod; de anbringes særlig ved alle Retningsforandringer, ligesom paa de Steder, hvor større Tilløb støde til.

Udløbene ere alle dykkede og bestaa af ét eller flere Jærnrør, indstøbte i Betonlegemer.

De forskellige Materialier, der anvendes ved Kloakbygningen, anskaffes ved Licitation. Lerrørene underkastes en Knusningsprøve, Cementen de almindelige Styrkeprøver.

Da Ledningerne, som ovenfor omtalt, ere beregnede paa at holde sig selv rene, give de som Regel ingen Anledning til særlige Rensningsarbejder. Ved enkelte udenbys Strækninger, hvis Opland endnu ikke har naaet den Bebyggelse, for hvilken de ere beregnede, er imidlertid Rensning ved Haandkraft nødvendig. Enkelte i de senere Aar byggede Ledninger ere paa Grund af Forholdene anlagte med svagere Fald, end Beregningen giver. Disse Ledninger maa renses ved Skylning. I et enkelt Tilfælde er der hertil anbragt Skylleport i selve Kloaken, saaledes at

Digitized by Google

Skylningen vil kunne iværksættes ved opstemmet Kloakvand, i andre Tilfælde iværksættes Skylningen ved Vandværksvand, dels umiddelbart og dels ved automatiske Skylleapparater.

Til Rendestensnedløbene anvendes støbte Betonbrønde, i hvis nederste Del en Vandlaas af glaseret Lerrør er faststøbt. Brønden forsynes med Nedløbskasse af Støbejærn med smedet Rist. Ledningen fra Brønden til Hovedledningen udføres af 6″ saltglaserede Lerrør.

Med Hensyn til Spildevandsafledningen fra private Grunde bestemmer Sundhedsvedtægten af 1886, at lukkede Afløb skulle udføres efter Magistratens Bestemmelser, og Bygningsloven af 30. Marts 1889, at ingen Bygning maa paabegyndes, forinden Magistraten har godkendt den Maade, paa hvilken Vandafløbet fra Ejendommen er ordnet. For at dette kan ske, fordres for ethvert Spildevandsindlæg Andragende bilagt med Plan, der tydelig viser det Anlæg, der ønskes udført, indsendt til Approbation af Direktøren for Vej- og Kloakvæsenet.

Som Hovedfordringer, der stilles, kan nævnes, at Ledningens Fald ikke er mindre end 1:70, at Ledningen igennem Bygning udføres af asfalterede Støbejærnsrør med blystøbte og stemmede Samlinger, at indvendige Faldrør forlænges op over Taget, at Ledningen ikke passerer Brønde med Slamgrube, men at der ved alle Tilløb til Ledningen anbringes Brønde med Rist og Vandlaas, der lukke mindst $2^1/_2$″. Brønde og Sumpe inde i Bygninger tillades ikke. Alle Afløbskummer skulle have ꝏ Vandlaase, som i særlige Tilfælde skulle forsynes med Ventilation.

Efterat Tilladelsen er givet, paahviler det ligeledes Vej- og Kloakvæsenet at føre Tilsyn med hele Arbejdets Udførelse efter den approberede Plan, saaledes at f. Ex. ingen Del af Ledningen maa tilkastes, forinden den er synet og

Digitized by Google

tagen for god. I visse Tilfælde prøves efter endt Arbejde Ledningernes Tæthed; til Prøve for indvendige Faldrørs Tæthed anvendes Pebermynteolie.

III. Behandlingen af Sager vedrørende Sporveje, Omnibuskørsel, Telefonanlæg og lignende.

Forinden saavel nye Sporvejs-Anlæg, som Forandringer i bestaaende Anlæg kunne foretages, skal Magistraten have approberet detaillerede Planer til disse Anlæg. Herover indhentes forud Erklæring fra Vej- og Kloakvæsenet, der derefter har at føre Tilsyn med Arbejdets Udførelse, ligesom med at Anlæget vedligeholdes i forsvarlig Stand. Under denne Vedligeholdelse henhører Arealet mellem Sporene og i 2 Fods Bredde paa begge Ydersider af disse.

Paa de ældste Strækninger af de bestaaende Anlæg findes endnu flade Skinner paa Langsveller. De ombyttes efterhaanden med nyere Konstruktioner. Et Selskab benytter Heusinger von Waldeggs Konstruktion, andre Selskaber Haarmanns Skinner og Skinner med Phønixprofilet. Sporvidden er overalt 4 Fod 6⁷/₈ Tomme. Hvor der anlægges nye Dobbeltspor, gøres Afstanden fra Midte til Midte af Spor nu 8 Fod.

I Lov af 10. April 1895 om Eneret til Anlæg og Drift af Sporveje i offentlige Gader og Veje bestemtes det, at for de Sporvejskoncessioners Vedkommende, i hvilke der findes optaget Bestemmelser om, at Anlæget ved Koncessionsfristens Udløb uden Vederlag tilfalder Staten, skal den paagældende kommunale Styrelse paa visse Betingelser være berettiget til at indtræde i Statens Ret, samt at der, efterat en kommunal Styrelse er indtraadt i denne Ret, efter derom indgiven Begæring, kan meddeles den Eneretsbevilling til

Digitized by Google

Driften af den paagældende Sporvejsstrækning eller en Del af samme.

I Henhold hertil har Københavns Kommune, da Koncessionen for Sporvejen fra Kongens Nytorv ad Nørrebrogade udløb den 31. December 1896, erhvervet Eneret paa Drift ved Elektricitet af denne Sporvej i 40 Aar.

Efter offentlig Licitation er Linien derefter bortforpagtet til Firmaerne Siemens & Halske i Berlin og Burmeister & Wain i København til Drift med Akkumulatorvogne, hvortil Elektriciteten skal tages fra en kommunal Lysstation. Afgiften, der svares Kommunen, er 20 % af Bruttokørselsindtægten.

Medens Omnibuskørslen i København hidtil er foregaaet alene under Politiets Kontrol, er der i Slutningen af forrige Aar foretagen den Forandring i Kørselsreglementet, at Omnibuskørsel kun maa finde Sted efter indhentet Samtykke af Kommunalbestyrelsen og Politidirektøren. Andragende desangaaende indgives til Magistraten og for Tilladelsen betinges en Afgift, som i hvert enkelt Tilfælde fastsættes af Kommunalbestyrelsen.

Med Hensyn til andre Anlæg paa og i offentlig Gade, som Telefon- og Telegraf-Pæle, underjordiske Kabler etc., har Vej- og Kloakvæsenet en lignende Virksomhed, som ovenfor nævnt ved Sporveje. Medens en stor Del Telefontraade endnu findes som overjordiske, er der i den senere Tid lagt større Strækninger af Telefonkabler underjordisk i Betonkasser.

IV. Arbejder og Sager vedrørende Renovationsvæsenet.

Som tidligere berørt paahviler en Del af Gaderensningen det Offentlige. Denne Del af Rensningen sorterer under Magistratens 4de Afdeling, men udføres for største Delen

Digitized by Google

af Fattigvæsenet, der hertil benytter de paa Tvangs- og Arbejdsanstalten indlagte Lemmer. Det heraf for Vej- og Kloakvæsenet under Sneforhold flydende Arbejde er omtalt ovenfor.

Dagrenovationens Bortkørsel paahviler det Offentlige og er bortliciteret, idet Byen er delt i 85 Distrikter. Kontrahenternes Forpligtelse til Bortkørsel gælder saavel Sammenfejningen fra Gaderne, herunder indbefattet Sne og Is, som den af Beboerne i transportable Beholdere i Gaardene eller ved Indgangen til Husene hensatte Husrenovation. For Sneens og Isens Vedkommende er Bortkørslen bortliciteret for Betaling pr. Læs, og Bortførslen sker daglig i Morgentimerne. Politiet fører Tilsyn med, at Kontrahenterne overholde de stillede Betingelser, iøvrigt høres Vej- og Kloakvæsenet angaaende de Sager, der vedrøre Renovationsvæsenet, og fører sin Del af Tilsynet.

I 1888 er der foretaget Forsøg saavel Vinter som Sommer med Forbrænding af københavnsk Dagrenovation, da det Tidspunkt ikke kan være fjærnt, da der ikke længere i Byens nærmeste Omegn findes egnede Steder til Aflæsning. Angaaende Natrenovationen har det i de senere Aar været under Overvejelse at foretage en Omordning af det nu existerende Tøndesystem, uden at det dog har været muligt at naa et Resultat. Væsenlig Forbedring i disse Forhold maa siges at være naaet ved Vedtagelsen af Forslaget om Kloakvandets Udpumpning i Øresund, idet Tilladelse til Vandklosetter nu kan gives. En Begyndelse til Indførelse af disse, særlig i nye Ejendomme, er allerede sket, og hele Renovationsvæsenets yderligere Ordning vil nu blive afhængig af, i hvilket Omfang Befolkningen vil benytte Tilladelsen.

Digitized by Google

V. Behandling af almindelige Byggesager.

I Følge Bygningsloven skal Magistraten meddele Bestemmelse om, i hvilken Højde en ny Bygning maa opføres. Andragender om Byggetilladelse indsendes derfor først til Magistraten. Vej- og Kloakvæsenet afgiver Erklæring om disse Sager samt gør Forslag til Højdebestemmelserne og hvad dermed staar i Forbindelse.

Fra 1. April 1897 omordnedes Administrationsforholdene ved Vej- og Kloakvæsenet, idet Brolægningsinspektoratet omdannedes til et Direktorat for Vej- og Kloakanlæg, de tidligere Inspektør- og Viceinspektørposter inddroges, og der i Stedet ansattes en Direktør og to Afdelingsingeniører, under hvilke de forskellige Arbejder og Sager fordeltes i to Afdelinger.

Ved Vej- og Kloakvæsenet er desuden ansat to Fuldmægtige, en ved hver Afdeling, en Materialforvalter og 8 Assistenter, af hvilke én fører Tilsyn med Modtagelse og Udlevering af Brosten, medens de øvrige syv hver har et Distrikt af Byen. Assistenten har at sørge for alle Vedligeholdelser og lignende Arbejder i det ham tildelte Distrikt samt fører som Regel Tilsyn med de ordinære Brolægnings- og Kloakarbejder, der forefalde i Distriktet. Enhver af de syv Assistenter har under sig nogle Vejmænd og Formænd, men deres Antal er ikke saa stort, at et fast Personale af Opsynsmænd derved kan siges at være spredt over hele Byen.

Til Projektering, Tegning, Forsøg, Ledelse af og Tilsyn med større og særlige Arbejder anvendes et efter Omstændighederne vexlende Antal af Ingeniører og Tegnere.

Digitized by Google

Størrelsen af de Udgifter, der have været afholdte til Vej- og Kloakvæsenets Arbejder etc., og som opføres dels under Budgettets «Løbende Udgifter» dels som «Udgifter, der afholdes ved Hjælp af Laan og Forbrug af Kapitaler», har været:

i	1893	ca.	928,200	Kr.
-	1894	»	899,300	»
-	1895	»	748,000	»

Digitized by Google

Brandvæsenet.

Ved Lov af 15. Maj 1868 blev Brandvæsenet i København fra 1. August 1870 at regne henlagt under Kommunens Bestyrelse. De nærmere Bestemmelser for Personalets Tjenesteforhold, Materiellets Størrelse m. m. fastsattes ved et af Kommunalbestyrelsen vedtaget og af Justitsministeriet stadfæstet Regulativ af 21. Juni 1870. Da de ved Kristiansborg Slots Brand den 3. Oktober 1884 indvundne Erfaringer viste, at den dagældende Ordning ikke ydede tilstrækkelig Betryggelse overfor Udviklingens stadig voxende Krav, blev der den 21. Marts 1887 fremlagt Forslag til en Omordning af Brandvæsenet, hvilket med nogle Ændringer fik Kommunalbestyrelsens Tilslutning. Et paa Grundlag heraf udarbejdet nyt Regulativ vedtoges den 24. Februar 1890 og stadfæstedes af Justitsministeriet den 15. Marts samme Aar.

Brandvæsenet har 6 Stationer eller Vagter, nemlig Hovedstationen bag det nye Raadhus, Stationerne i Adelgade og paa Fælledvej og Vagterne i Langebrogade, Absalonsgade og paa Østerbrogade.

Digitized by Google

Den indbyrdes Forbindelse mellem Stationerne og Vagterne sker dels ved en i Jærnrør nedlagt underjordisk Telegrafledning, der sammenknytter de paa Stationerne og Vagterne opstillede Alfabetapparater efter Siemens og Halskes Patent, dels ved Telefonledninger med Hovedbrandstationen som Central. Forbindelsen mellem Brandvæsenet og Publikum sker for Tiden ved 59 offentlige og 72 private Brandalarmer, der ere indskudte i 15 sluttede Kredse, i forskelligt Antal udgaaende fra hver Station eller Vagt efter deres Virksomhedsomraade. I disse sluttede Kredse, der dels ere førte underjordisk i Jærnrør, dels overjordisk paa Pæle, arbejdes med Hvilestrøm. For Tiden omfatter Brandtelegrafen c. 16,5 Kilometer underjordisk Linie med c. 70,9 Kilometer Ledning og 36,7 Kilometer overjordisk Linie med 57,4 Kilometer Ledning samt 0,2 Kilometer Søkabel.

Hovedbrandstationen er yderligere forbunden med Centralen for Byens Telefonnet, saa at enhver Telefonabonnent direkte kan anmelde Ild.

Endelig er enhver Brandalarm forsynet med et Par Haandtelefoner, saa at man fra Brandstedet gennem nærmeste Alarm har Forbindelse med en Station eller Vagt.

Brandtelegrafen betjenes og passes udelukkende af Brandvæsenet selv.

Om Vandforsyningen bemærkes, at Brandhanerne ere underjordiske og forefindes i et Antal af c. 1500 med en indbyrdes Middelafstand af 220 Fod.

Materiellets Størrelse og dets Fordeling mellem de forskellige Stationer ses af omstaaende Tabel.

Digitized by Google

Stationer eller Vagter	Materiel						
	Personvogne	Damp-sprøjter		Haandkraftsprøjter	Mekaniske Stiger	Slangevogne	Vandvogne
		Sprøjter	Tendere				
Hovedstationen bag Raadhuset	2	2	2	4	2	1	»
Stationen i Adelgade	»	1	1	1	1	»	»
— paa Fælledvej	»	1	1	2	1	»	1
Vagten i Langebrogade	»	»	»	1	»	»	»
— i Absalonsgade	»	»	»	1	»	»	1
— paa Østerbrogade	»	»	»	1	»	»	1
Tilsammen...	2	4	4	10	4	1	3

Brandvæsenets Personale bestaar af 1) den faste Styrke og 2) Reserven.

Den faste Styrkes Fordeling ses af omstaaende Tabel (Side 135).

Brandinspektøren udnævnes af Kommunalbestyrelsen med Forbehold af Kongens Samtykke. De øvrige Embedsmænd (Vicebrandinspektøren og Fuldmægtigene) beskikkes og afskediges af den samlede Magistrat. Det underordnede Befalingspersonale (Sprøjtemestre, Sprøjteførere og Maskinmestre) beskikkes af Magistraten efter Indstilling af Brandinspektøren og er maanedslønnet, hvorimod Mandskabet antages med en Maaneds gensidig Opsigelse af Brandinspektøren og er daglønnet. Af Brandfolkene lønnes 44 med 3 Kr., 44 med 2 Kr. 80 Ø. og 44 med 2 Kr. 60 Ø. pr. Dag. Samtlige Embedsmænd ere strax pensionsberettigede

Digitized by Google

Stationer eller Vagter	Personel										
	Inspektør	Viceinspektør	Fuldmægtige	Sprøjtemestre	Sprøjteførere	Maskinister	Brandfolk	Telegrafister	Telegrafarbejdere	Hornblæsere og Ordonnanser	Kuske
Hovedstationen bag Raadhuset	1	1	2	2	6	1	34	2	»	3	7
Stationen i Adelgade	»	»	1	»	2	1	10	2	2	»	3
— paa Fælledvej	»	»	1	»	3	1	15	2	»	1	4
Vagten i Langebrogade	»	»	»	»	1	»	5	1	»	»	1
— i Absalonsgade	»	»	»	»	1	»	5	1	»	»	1
— paa Østerbrogade	»	»	»	»	1	»	5	1	»	»	1
Vagtfri	»	»	1	1	7	1	37	6	1	2	8
Tilsammen	1	1	5	3	21	4	111	15	3	6	25

efter de af Kommunen vedtagne Regler, Underbefalingsmænd og Menige først efter 25 Aars Tjeneste, men kunne, naar de afskediges forinden, efter 15 Aars god Tjeneste erholde Pension. Enhver af Brandvæsenets Personale, der ved Udførelsen af sin Tjeneste kommer saaledes til Skade, at han maa afskediges, har Ret til Pension, der fastsættes til ²/₃ af hans Gennemsnitsindtægt i de sidste 5 Aar.

Hvert Hold Mandskab og Underbefalingsmænd udfører Vagttjeneste i 48 Timer ad Gangen; i de derpaa følgende 24 Timer varetage de Tilsynet med Brandhaner og besørge Vagt i Teatre og Forlystelseslokaler, men ere iøvrigt fri for Tjeneste. Embedsmænd og Maskinmestre ere altid tjenestepligtige. Af Fuldmægtigene har stadig én Vagt paa

Digitized by Google

Hovedbrandstationen og overtager Reservevagten den paafølgende Dag.

Ved Siden af Brandslukningstjenesten føre Embedsmændene Tilsyn med brandfarlige Oplag og Næringsveje, med Teatre og Forlystelseslokaler. Af Hensyn til Brandtilsynet er Byen delt i 4 Inspektionskredse. Brandinspektøren er tillige Medlem af Bygningskommissionen.

Ifølge kongelig Anordning af 5. August 1871 overføres det Mandskab, der har udtjent i Hærens eller Søværnets Linie og ikke tildeles Københavns Væbning, til Brandvæsenets Reservekorps, hvis Styrke skal være 400 Mand. Tjenestetiden i Korpset er 4 Aar. Korpset er inddelt i 2 Kompagnier, hvert under Kommando af en Brandfuldmægtig. Af Materiel er der tildelt Korpset 6 Haandkraftsprøjter. Kompagnierne møde, naar de ved større Ildebrande tilkaldes af Brandinspektøren, skiftevis 6 Timer ad Gangen.

Ifølge en i Henhold til Brandlovens § 38 afsluttet Overenskomst mellem Justitsministeriet og de militære Ministerier yde disse, efter Brandinspektørens Opfordring, en vis Assistance i Tilfælde af større Ildebrande. Saaledes stiller Hæren til Disposition 4 kørende Sprøjteafdelinger til Besættelse af de 3 Stationer eller til Anvendelse paa Brandstedet og Ingeniørregimentet en af 1 Officer, 2 Underofficerer og 20 Mand bestaaende Nedbrydningskommando. Ligeledes møder Flaaden med de denne tilhørende kørende Dampsprøjter eller Pramdampsprøjter.

Efter gensidig Overenskomst mellem Kommunen og Havnevæsenet assisterer dette og Brandvæsenet hinanden ved Ildebrande i Skibe eller Pakhuse langs Havnen.

Endelig bistaar Brandvæsenet i København og paa Frederiksberg hinanden ved Ildebrande paa Vesterbro og Frederiksberg.

For hurtigt at kunne tilkalde Hjælp, staar Køben-

Digitized by Google

havns Brandvæsen ved Telefon i Forbindelse med Kommandanten i København, Orlogsværftet og Havnekaptajnen og ved Telegraf med Brandvæsenet paa Frederiksberg.

Tilgrænsende Landkommuner kunne forlange Hjælp med en eller flere Sprøjter fra København ved Henvendelse til Brandinspektøren; omvendt kan denne forlange Hjælp fra de tilgrænsende Kommuner.

Til Brandvæsenet er i 1897 bevilget 281,133 Kroner; med en anslaaet Folkemængde af c. 340,000 bleve Udgifterne c. 83 Øre pr. Indbygger.

Om de i de sidste 10 Aar anmeldte Ildebrande ville Oplysninger erholdes af nedenstaaende Tabel.

Aar	Alarmeringer ved				Husildene slukkedes ved					Udenfor Byen
	Husild	Skorstensild	Blind eller falsk Alarm	Ialt	Større Sprøjter	Haand-sprøjter	Mindre Redskaber	Beboerne	Ialt	
1887	177	22	13	212	32	64	21	60	177	8
1888	238	37	29	304	39	89	32	78	238	14
1889	241	38	12	291	31	100	24	86	241	30
1890	221	39	41	301	32	50	22	117	221	12
1891	236	38	39	313	39	57	26	114	236	25
1892	253	42	52	347	33	62	31	127	253	27
1893	332	64	58	454	50	70	43	169	332	36
1894	237	46	70	353	27	48	37	125	237	30
1895	298	75	59	432	36	59	61	142	298	34
1896	263	71	48	382	41	54	45	123	263	50

Digitized by Google

Københavns kommunale Biblioteker.

I. Kommunens Folkebiblioteker.

I Slutningen af Aaret 1885 oprettedes Kommunens Folkebiblioteker med det Formaal at aabne den ubemidlede Del af Befolkningen en let og billig Adgang til Læsning af det bedste saavel i den danske som i Udlandets Literatur. Bibliotekerne, hvis Antal for Tiden er 7, ligge spredte omkring i de tættest befolkede Dele af Byen og ere aabne for Udlaan 5 Gange om Ugen fra Kl. 7—9 Aften. Enhver Mand eller Kvinde over 16 Aar, som bor paa Stadens Grund, har Adgang, naar Vedkommende kan godtgøre sin Identitet. Hver Laaner betaler 15 Øre om Maaneden og desuden ved Indmeldelsen 15 Øre for en Bogfortegnelse.

Bibliotekerne modtage aarligt et kommunalt Bidrag paa 16,000 Kr. og ere en selvstændig kommunal Institution med en Bestyrelse, der foruden Formændene i de nedenfor nævnte Kredsbestyrelser bestaar af 5 Medlemmer, hvoraf Magistraten vælger 1, Borgerrepræsentationen 2 og disse 3 i Forening de sidste 2. Desuden findes der for hvert Bibliotek en lokal Bestyrelse paa 3 Medlemmer, hvis Formand tillige er Medlem af Hovedbestyrelsen, og hvis særlige Hverv det er at udbrede Kendskaben til Bibliotekerne i de videst mulige Kredse.

Digitized by Google

Hvert Bibliotek styres af en Bibliotekar, der til Medhjælp har 1—3 Assistenter efter Antallet af Laanere. Bibliotekerne indeholde hvert fra c. 2,200 til 3,400 Bind, hvoraf mange haves i flere Exemplarer. Bøgerne høre dels til Skønliteraturen, dels ere de af almenfattelig historisk, naturvidenskabelig og religiøst Indhold; c. 10 % af Udlaanet maa henføres til disse sidste Klasser.

Befolkningens Benyttelse af Bibliotekerne har lige fra Begyndelsen af været langt over Forventning. Fra 1,874 Laanere i December 1885 er Antallet steget til 4,532 i December 1896. Antallet af udlaante Bøger var i Aaret 1886: 162,538, i 1896: 272,545, ialt er der i de forløbne 11 Aar (1886—96) udlaant 2,754,024 Bøger. Det højeste maanedlige Antal Laanere, et enkelt Bibliotek har haft, er 1,282 (Marts 1893).

Til 2 af Bibliotekerne er knyttet Læsestuer, som ere aabne hver Dag, undtagen Onsdag, fra 7—10 (om Søndagen fra Kl. 5—10 undtagen i de 3 Sommermaaneder). Her fremlægges illustrerede Ugeblade, Tidsskrifter og større Værker, som antages at kunne have Interesse for Bibliotekernes Publikum, og som ikke egne sig til Udlaan, derimod ikke Dagblade. I 1896 bleve de benyttede af 5,395 Personer.

II. Raadhusbiblioteket.

Ved Kommunalbestyrelsens Beslutning af 26. Oktober 1896 er oprettet et «Raadhusbibliotek», bestemt til Brug for Kommunalbestyrelsens Medlemmer og dens Embedsmænd, og til Førsteanskaffelser og til Bibliotekets Drift i de to første Aar er bevilget 16,000 Kr. Det er Hensigten, at dette Bibliotek skal omfatte en, saavidt muligt, fuld-

Digitized by Google

stændig Samling af ældre og nyere Literatur vedkommende Staden København, dens Historie og kommunale Forhold samt desuden Tidsskrifter, Encyklopædier, Haandbøger og andre Arbejder, der tjene til Belysning af kommunale Formaal, samt Værker af almindelig Interesse i historisk og social-økonomisk Retning. Med Biblioteket er forbundet et Læseværelse. Samlingen, som indtil videre er henlagt under Bestyrelse af et Udvalg, bestaaende af Borgemesteren og Raadmanden for Magistratens 1ste Afdeling, af 5 Borgerrepræsentanter samt af Chefen for Stadens statistiske Kontor og Raadstuearkivaren, er endnu ikke aabnet for Benyttelse.

Digitized by Google

Københavns offentlige Badeanstalter.

I. Søbadeanstalterne.

Den første offentlige Søbadeanstalt for Mænd blev i 1850 oprettet i Kalvebodstrand. I Nærheden heraf byggedes der i 1876 en Badeanstalt for Kvinder. Begge disse Anstalter bleve paa Grund af Militæretatens Opfyldingsarbejder nedlagte i 1887. Mandsanstalten henflyttedes til den modsatte Side af Kalvebodstrand ud for Molen ved Gasværkshavnen; over Havnen etableredes i den Anledning en Færgefart. For Kvinder lejedes der Syd for Gasværkshavnen en privat Badeanstalt. Disse tvende Anstalter maatte i 1894 nedlægges paa Grund af Vandarealets Inddragning under den nye Godsbanegaard. Medens man endnu ikke har fundet en passende Plads for Opførelsen af en Søbadeanstalt for Kvinder, erholdt Magistraten i 1895 Militæretatens Tilladelse til indtil videre at etablere en Søbadeanstalt for Mænd udfor det nu opfyldte Areal. Anstalten bestaar af to under en Vinkel sammenbyggede Skure, som i Forbindelse med udlagte Flydebomme afgrænse et firkantet Vandbassin, hvis Dybde varierer fra 3—5 Fod. Arealet er c. 1,000 □ Alen stort. Skurene ere aabne mod Bassinet og forsynede med flere Rækker Bænke til Af- og Paaklædning. Badeanstalten, hvortil

Digitized by Google

Adgangen er fri, holdes aaben fra 15. Maj til 15. September og har i Sommeren 1896 været benyttet af 158,841 Voxne og Børn; Driftsomkostningerne udgjorde c. 3,000 Kr.

En bedre Ordning af de offentlige Søbadeanstalter har længe været under Overvejelse, men Beslutning vil næppe kunne tages, forinden det er afgjort, hvor den projekterede nye Langebro kommer til at ligge.

II. De Hambroske Vadske- og Badeanstalter.

De tvende Hambroske Vadske- og Badeanstalter, af hvilke den ene er beliggende i Borgergade, den anden i Pilestræde, og som ere oprettede for Legatmidler, ydede Københavns Kommune af Baron Carl Hambro i London, have det dobbelte Formaal at give den brede Befolkning Adgang til billige Bade samt til billig Vadsk. Anstalten bestyres af Borgerrepræsentationen ved et af denne nedsat Udvalg paa 5 Medlemmer.

Vadske- og Badeanstalten i Borgergade opførtes i 1864 for et Hambrosk Legat stort c. 100,000 Kr. og toges i Brug den 26. Januar 1865. Mandsafdelingen indeholder 14 Badekar til kolde og til varme Bade med en kold Douche over Badekarrene samt et Styrtebadsrum med forskellige Arter af Bade for koldt og tempereret Vand. Kvindeafdelingen indeholder efter samme Mønster 6 Badekar til kolde og til varme Bade og et Styrtebadsrum. I Vadskeriet findes 20 Vadskerum, hvert forsynet med Vadske-, Koge- og Skyllekar samt et Tørrekammer.

Vadske- og Badeanstalten i Pilestræde, der opførtes i 1875—76, dels for c. 118,000 Kr. Hambroske Legatmidler (indbefattet opsparede Renter og Reservefónd), dels for et Forskud fra Kommunen af c. 66,000 Kr. (foruden 36,000

Digitized by Google

Kr. for Grunden, der afkøbtes Trinitatis Kirke, som herfor fik Prioritet i Anstalten), toges i Brug den 4. Januar 1877. Mandsafdelingen indeholder 27 Kamre til kolde og varme Bade, 4 Styrtebadsrum og desuden 16 Kamre til Brusebade for koldt og for tempereret Vand. For Kvinder findes 10 Kamre til kolde og varme Bade, et Styrtebadsrum samt 15 Brusebadsrum. Vadskeriet indeholder 37 Vadskerum. Desuden findes der et Haandklædevadskeri for begge Anstalter.

For begge Anstalter gælde følgende Bestemmelser:

Badeanstalterne aabnes i Tiden fra 1. Maj til 30. September Kl. 6 Morgen, fra 1. Oktober til 30. April først en Time senere, de lukkes paa Søgnedage Kl. 8 Aften (om Lørdagen først Kl. 10); paa Søn- og Helligdage holdes de aabne indtil Kl. 12 Middag. Billetsalget ophører 1/2 Time før Lukketiden. 2den Paaske-, 2den Pintse- og 2den Juledag ere Anstalterne lukkede hele Dagen.

Betalingen for Afbenyttelsen af Badene ere følgende: 1 varmt Karbad 25 Øre, 1 koldt Karbad eller et Styrtebad 15 Øre, 1 Brusebad 10 Øre; i alle disse Tilfælde er Brugen af Haandklæde indbefattet i Prisen. For et Extrahaandklæde betales 5 Øre. En Voxen kan medtage et Barn indtil 8 Aars Alderen.

Vadskerierne holdes aabne hver Søgnedag fra Kl. 8 Morgen til Kl. 8 Aften, om Lørdagen til Kl. 10 Aften. Betalingen for Afbenyttelsen af Vadskerierne er for de to første Timer 10 Øre og for de derefter følgende 20 Øre pr. Time. For halve Timer betales 5 à 10 Øre.

Til Anstalternes Drift yder Kommunen et aarligt Tilskud, der fremkom ved Anstalternes Anmodning om Fritagelse for Vandskat. Tilskudet har i en Række af Aar været 3,500 Kr. aarligt, men det er for de nærmeste 3 Aar forhøjet til 7,500 Kr.

Digitized by Google

Omfanget af Anstalternes Drift fremgaar af følgende Data for Aaret 1896.

	Anstalten i Borgergade	Anstalten i Pilestræde	Begge Anstalter
Antal Karbade for Mænd	25,779	79,581	105,360
» Styrtebade for Mænd	14,245	86,963	101,208
» Brusebade for Mænd	»	97,791	97,791
» Karbade for Kvinder	14,424	49,548	63,972
» Styrtebade for Kvinder	3,368	12,510	15,878
» Brusebade for Kvinder	»	35,189	35,189
Ialt Antal Bade...	57,816	361,582	419,398
Antal af Vadsketimer...	65,317	90,124	155,441
Indtægt af Bade (inkl. Benyttelsen af Extrahaandklæder) Kr.	12,675	60,456	73,131
Indtægt af Vadskeriet Kr.	6,455	9,122	15,577
Samlet Indtægt Kr....	19,130	69,578	88,708

Digitized by Google

KJØBENHAVN — GRÆBES BOGTRYKKERI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

B'D. MAR 10 1914

Digitized by Google

Digitized by Google